

INSTYTUT EKONOMIKI ROLNICTWA
I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY

***Procesy dostosowawcze
w wielkoobszarowych
gospodarstwach
popegeerowskich
(lata 2003-2006)***

nr 78

Warszawa 2007

EKONOMICZNE I SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA
ROZWOJU POLSKIEJ GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PO WSTĄPIENIU POLSKI DO UNII EUROPEJSKIEJ

***Procesy dostosowawcze
w wielkoobszarowych
gospodarstwach
popegeerowskich
(lata 2003-2006)***

INSTYTUT EKONOMIKI ROLNICTWA
I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY

***Procesy dostosowawcze
w wielkoobszarowych
gospodarstwach
popegeerowskich
(lata 2003-2006)***

Autorzy:

mgr inż. Marcin Adamski

dr inż. Wacław Guzewicz

mgr inż. Adam Kagan

mgr inż. Maria Zdzieborska

EKONOMICZNE I SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA
ROZWOJU POLSKIEJ GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PO WSTĄPIENIU POLSKI DO UNII EUROPEJSKIEJ

Warszawa 2007

Autorzy publikacji są pracownikami
Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
– Państwowego Instytutu Badawczego

Pracę zrealizowano w ramach tematu
Polskie gospodarstwa rolnicze w pierwszych latach członkostwa
w zadaniu *Procesy dostosowawcze zachodzące w wielkoobszarowych
gospodarstwach rolniczych*

W 2007 roku kontynuowano wcześniejsze badania, wykorzystując informacje
z 2006 roku.

Korekta
Joanna Gozdera

Redakcja techniczna
Leszek Ślipki

Projekt okładki
AKME Projekty Sp. z o.o.

ISBN 978-83-60798-24-9

*Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
– Państwowy Instytut Badawczy
00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984
tel.: (0 22) 50 54 444
faks: (0 22) 50 54 636
e-mail: dw@ierigz.waw.pl
<http://www.ierigz.waw.pl>*

SPIS TREŚCI

	Str.
1. Reasumpcja	7
2. Cel i metoda badań	11
3. Procesy dostosowawcze w gospodarstwach popegeerowskich do wymagań rynku i wyzwań związanych z integracją	17
3.1. Organizacja i zarządzanie oraz stosunki własnościowe	17
3.2. Podstawowe czynniki produkcji	26
3.2.1. Siła robocza i system motywacyjny	26
3.2.2. Ziemia	33
3.2.3. Majątek trwały	39
3.3. Działalność gospodarcza i osiągnięcia produkcyjne	51
3.3.1. Działalność pozarolnicza	51
3.3.2. Produkcja roślinna	53
3.3.3. Produkcja zwierzęca	62
4. Sytuacja ekonomiczno-finansowa	72
5. Podsumowanie	87
6. Wnioski z badań	95
7. Literatura	96
Aneks tabelaryczny	99

1. Reasumpcja

1. Raport przedstawia wyniki produkcyjno-ekonomiczne wielkoobszarowych gospodarstw popegeerowskich w 2006 roku oraz zachodzące w nich procesy dostosowawcze do wymagań rynku i wyzwań związanych z integracją z Unią Europejską. Osiągnięcia gospodarstw oraz zachodzące w nich procesy dostosowawcze przeanalizowano, odnosząc je głównie do wyników z trzech wcześniejszych lat badań (2003-2005). W ostatnim roku przebadano 163 gospodarstwa, w tym 17 jednoosobowych spółek Agencji Nieruchomości Rolnych i Ministerstwa Skarbu Państwa, 86 gospodarstw dzierżawionych oraz 60 zakupionych (całkowicie sprywatyzowanych). Materiał do badań zebrano poprzez wywiad sterowany. Dane o gospodarstwach i ich wynikach produkcyjno-ekonomicznych pochodzą z zapisów księgowych lub ze sprawozdań GUS.

2. Z badań wynika, iż w 2006 roku kontynuowano zmiany dostosowawcze, podobnie jak to było w latach wcześniejszych. Zaobserwowano dalsze zmiany w: organizacji i zarządzaniu, czynnikach wytwórczych, ukierunkowaniu produkcyjnym oraz intensywności gospodarowania. Zmianom tym towarzyszył proces głębszych przemian własnościowych.

3. Przed integracją z Unią makroekonomiczne uwarunkowania rozwoju rolnictwa istotnie się pogorszyły. Po integracji warunki te się polepszyły. Były one wyjątkowo korzystne w 2004 roku, a więc w roku integracji z Unią. Od 2005 roku obserwuje się ich ponowne pogarszanie. Jednocześnie przed rolnictwem pojawiły się nowe wyzwania związane z dostosowaniem go do unijnych standardów produkcji, m.in. ochrony środowiska, dobrostanu zwierząt, warunków higienicznych. Uruchomiło to potrzebę wprowadzenia głębszych zmian dostosowawczych, w tym własnościowych. Pełniejsza prywatyzacja upraszcza struktury organizacyjne, a poprzez eliminację szczebli pośrednich usprawnia zarządzanie i wprowadza istotniejsze zmiany w czynnikach wytwórczych. Takie działania wzmacniają system motywacyjny do racjonalnego gospodarowania, w tym poszukiwań obniżki kosztów własnych.

4. W 2006 roku zbiorowość badanych jednoosobowych spółek nie zmieniła się. Zbiorowość zaś gospodarstw dzierżawionych zmniejszyła się o trzy jednostki. Zostały one przez dzierżawców wykupione. Natomiast w kolejnym roku zbiorowość badanych gospodarstw zakupionych powiększyła się o osiem jednostek, tj. o 15%. Trzy z nich powstały na badanym gospodarstwie dzierża-

wionym przez spółkę pracowniczą, upadłym dwa lata wcześniej, a pięć w wyniku zakupu ich przez dzierżawców.

5. W ostatnim badanym roku spadło zainteresowanie głębszą prywatyzacją, a zwłaszcza w jednoosobowych spółkach. Potrzebę głębszej prywatyzacji w 2005 roku dostrzegali co trzeci zarząd wraz z załogą, a w 2006 roku – co szósty. W 82% badanych spółek nie dostrzegano potrzeby ich głębszej prywatyzacji. Większość tych spółek jest sprawnie zarządzanych, o stabilnej kondycji ekonomicznej. Odgórna ewentualna ich prywatyzacja może napotkać opór ze strony załóg, zwłaszcza gdy nie zagwarantuje załodze czynnego udziału w tym procesie.

6. W 2006 roku zakupem użytkowanych gospodarstw było zainteresowanych 81% dzierżawców (w 2005 r. – 84%). Są oni zainteresowani ewentualnym zakupem prawie 46% dotychczas użytkowanej ziemi. Pozostałą ziemię, zdecydowana większość z nich, chce nadal użytkować w formie dzierżawy. Nabycie gospodarstw na własność uzasadniają potrzebą zagwarantowania sobie oraz następcom trwałości gospodarowania i sensu ekonomicznego inwestowania w budynki i melioracje. Dzierżawa w polskich warunkach im tego nie gwarantuje.

7. Po raz pierwszy od rozpoczęcia przekształceń własnościowych zatrudnienie stałej siły roboczej w 2006 roku nie spadło. W ostatnich czterech latach ekonomiczna wydajność pracy wzrosła z 48,4 do 68,2 tys. zł na 1 osobę. Wydajność ta była wyraźnie wyższa od osiąganą w gospodarstwach indywidualnych.

8. W latach 2003-2006 przeciętny obszar badanego gospodarstwa zmniejszył się z 818 do 754 ha UR, tj. o 7,2%. W 2006 roku ponad 23% gospodarstw zmieniło swój obszar. Większość z nich obszar swój zmniejszyła, a ziemię przekazała do zagospodarowania rolnikom. Załedwie 1,4% gruntów odłogowano, a więc o 0,5 p.p. mniej niż rok wcześniej. Znacznie więcej ziemi odłoguje się w gospodarstwach indywidualnych.

9. Integracja z Unią dość istotnie zwiększyła nakłady inwestycyjne, które zapewniały przeciętnie reprodukcję rozszerzoną. Zwiększono również nakłady na zakup ziemi. Inwestowanie pobudziły dopłaty unijne wspierające modernizację majątku. W 2005 roku co siódme badane gospodarstwo korzystało z tych dopłat, a w 2006 roku – co trzecie. Jednak prawie 16% gospodarstw całkowicie nie inwestowało, a 8% z nich na niewielką skalę. W najbliższej przyszłości, można również oczekiwać nakładów inwestycyjnych nie mniejszych niż w ostatnim roku. Na taki stan wskazują zamierzenia gospodarujących.

10. Integracja z Unią zbytnio nie zmieniła kierunku inwestowania. W 2006 roku inwestowano głównie w zakup maszyn oraz urządzeń podnoszących wydajność pracy i umożliwiających obniżkę kosztów. Wydatki na budownictwo były niewielkie i przeznaczane na ulepszenie istniejących budynków. Wzrosło inwestowanie w budynki i budowle służące ochronie środowiska. Natomiast nie zwiększono nakładów na meliorację gruntów, chociaż potrzeby w tym zakresie są znaczne.

11. Adaptacja i modernizacja części nieużytkowanych budynków racjonalizuje ich wykorzystanie, ale w całości nie rozwiązuje problemu pustostanów. Ze względu na zły stan techniczny, część z nich wymaga rozbiórki. Proces ten trwa, lecz na niewielką skalę. Potrzeby są znacznie większe i wymagają finansowego zaangażowania Agencji w ten proces.

12. W 2006 roku kontynuowano poszukiwania możliwości wzrostu wyniku finansowego w rozwijaniu kierunków produkcji bardziej opłacalnych, a ograniczaniu nieopłacalnych. Gospodarstwa popegeerowskie są pod tym względem dość elastyczne. W 2006 roku nastąpił wzrost cen na produkty przetwórstwa, zwłaszcza gorzelnii. Zwiększyło to zainteresowanie produkcją tych zakładów, co znalazło wyraz w strukturze produkcji towarowej. Udział przetwórstwa wzrósł, a spadł produkcji rolniczej. Poprawa koniunktury dla przetwórstwa rolnego okazała się krótkotrwała. W najbliższej przyszłości należy więc oczekiwać spadku znaczenia przetwórstwa rolnego w działalności tych gospodarstw, a wzrostu produkcji rolniczej.

13. Integracja z Unią wprowadziła bardzo istotne zmiany w organizacji produkcji roślinnej. Po wielu latach wzrostu spadł w zasiewach udział zbóż. Spadek ten wywołało ograniczenie uprawy pszenicy i kukurydzy na ziarno. W nowym systemie interwencji na rynku uprawy te stały się mniej opłacalne. Redukcji uległa również uprawa roślin strączkowych oraz buraków cukrowych. Pomimo wysokiej opłacalności (uwzględniając dotację cukrową) wzrost udziału buraków ograniczają limity produkcyjne. Dość istotnie w zasiewach wzrósł udział rzepaku. Wzrosło również zainteresowanie uprawą ziemniaków i warzyw polowych. Nie są to jednak uprawy powszechne. Integracja z Unią wywołała wzrost udziału roślin pastewnych, co jest powiązane z rozwojem chowu bydła.

14. W 2006 roku, poziom intensywności produkcji roślinnej istotnie się nie zmienił. Pod zbiory tego roku zastosowano nawożenie mineralne w wysokości 249 kg NPK/1 ha UR, co zabezpieczyło osiągnięcie dość wysokich plonów roślin:

zbóż – 46,2 dt, ziemniaków – 276 dt, buraków cukrowych – 520 dt i rzepaku – 31,8 dt. W stosunku do roku wcześniejszego, plony te były niższe. Jedynie w przypadku buraków cukrowych pozostały na zbliżonym poziomie. Spadek plonów był wynikiem pogorszenia warunków pogodowych dla rozwoju produkcji roślinnej. Plony roślin w kolejnym roku kształtowały się na znacznie wyższym poziomie niż w gospodarstwach indywidualnych. Z upływem lat różnica ta powiększa się na korzyść gospodarstw popegeerowskich. Wysoki i wzrastający poziom plonów jest efektem racjonalnego stosowania wyższych dawek środków plonotwórczych i wprowadzania postępu biologiczno-technicznego.

15. Do czasu integracji z UE produkcja towarowa zwierzęca malała, a od 2004 roku zaczęła wzrastać. W 2006 roku wzrosła wartościowo o 15,2% (z 1916 do 2208 zł/1 ha UR). Zamierzenia w zakresie zmian w pogłowie sygnalizują możliwość dalszego wzrostu produkcji zwierzęcej, zwłaszcza mleka, żywca wołowego i drobiowego. Przed integracją z Unią, jak i po, obserwuje się upraszczanie organizacji produkcji zwierzęcej, tj. ograniczanie liczebności chowanych gatunków zwierząt. Prowadzi to do koncentracji produkcji, zwłaszcza w chowie trzody chlewnej i drobiu. Od czasu integracji, maleje zbiorowość gospodarstw bezinwentarzowych. Postępujący proces upraszczania produkcji zwierzęcej korzystnie odbił się na wydajności zwierząt. W 2006 roku przeciętna mleczność krów przekroczyła poziom 7,2 tys. litrów i była o ok. 80% wyższa niż w gospodarstwach indywidualnych. Natomiast dzienne przyrosty trzody chlewnej osiągnęły poziom 0,651 kg, zaś na wyprodukowanie 1 kg żywca zużyto przeciętnie 3,02 kg paszy treściwej, a więc o 10,7% mniej niż cztery lata wcześniej.

16. W 2006 roku kondycja ekonomiczna wielkoobszarowych gospodarstw popegeerowskich nieznacznie się pogorszyła. Wskaźnik rentowności działalności gospodarczej obniżył się z 10,7 do 10,4%, zaś kapitału własnego z 10,6 do 9,4%, natomiast płynności bieżącej z 2,91 do 2,86. Pomimo obniżki, wszystkie wskaźniki zachowały dość wysoki poziom. Poziom ten był wyższy niż to było przed integracją z Unią. Sytuację ekonomiczną pogorszyły głównie niekorzystne warunki pogodowe (susza). Ujemny wpływ suszy złagodziły zaś uwarunkowania rynkowe. Wskaźnik nożyc cen w 2006 roku był korzystny dla rolnictwa, gdyż wyniósł 102,9, podczas gdy w 2005 roku 96,0. Pogorszeniu tej sytuacji nie zapobiegły środki finansowe z dopłat bezpośrednich. Jednak bez środków sytuacja ta byłaby znacznie trudniejsza. Wskaźniki rentowności byłyby niższe niż gospodarstwa te osiągnęły przed integracją, a udział gospodarstw deficytowych wzrósłby z 14,1% (z dopłatami) do 54,3% (bez dopłat). Pogorszenie kondycji ekonomicznej dotyczyło jedynie jednoosobowych spółek i gospo-

darstw dzierzawionych. Poprawiły swoją sytuację ekonomiczną gospodarstwa zakupione, bardziej ukierunkowane na produkcję roślinną, a opłacalność tej produkcji w ostatnim roku wzrosła.

17. Trzeci rok z rzędu, najsprawniejsze ekonomicznie okazały się gospodarstwa dzierzawione. Najniższą sprawnością ekonomiczną wykazywały się jednoosobowe spółki Agencji. Niższą sprawność ekonomiczną spółek można uzasadnić najwyższą intensywnością gospodarowania, w tym najwyższym zaangażowaniem się w produkcję zwierzęcą, najwyższym udziałem kapitału własnego w majątku oraz prowadzeniem bardzo kosztownej hodowli roślinnej i zwierzęcej na rzecz całego rolnictwa.

18. W 2006 roku kondycja ekonomiczna gospodarstw była bardzo zróżnicowana we wszystkich formach własności. W stosunku do 2005 roku nastąpił wzrost udziału gospodarstw deficytowych i bardzo sprawnych ekonomicznie, a zmniejszył się wysoko i średnio sprawnych. Do gospodarstw bardzo sprawnych ekonomicznie, tj. o wskaźniku rentowności działalności gospodarczej 20% i więcej, a płynności bieżącej – 5, można było zaliczyć ponad 37% badanych gospodarstw (w 2005 r. – 34,2%). Po integracji z Unią udział tych gospodarstw dość istotnie wzrósł. Wysokim poziomem sprawności ekonomicznej (wskaźnik rentowności od 10 do 19,9%, a płynności bieżącej 5,3), charakteryzowało się 19% gospodarstw (w 2005 r. – 20,9%). Po integracji z Unią, udział tak sprawnych jednostek również wzrósł, ale nie tak znacznie. Natomiast średni poziom sprawności ekonomicznej (wskaźnik rentowności od 0 do 9,9%, a płynności bieżącej 2,1) osiągnęło 29,5% gospodarstw (w 2005 r. – 36,7%). Po integracji z Unią udział gospodarstw o takiej sprawności gospodarowania dość istotnie zmniejszył się. Straty na działalności gospodarczej w 2006 roku poniosło 14,1% badanych gospodarstw (w 2005 r. – 8,2%). Po integracji z Unią udział gospodarstw deficytowych zmalał, ale w ostatnich dwóch latach ponownie wzrasta. Gospodarstwa deficytowe wystąpiły we wszystkich formach własności. Najwięcej było ich wśród jednoosobowych spółek (35,3%), a wyraźnie mniej w gospodarstwach dzierzawionych i zakupionych (14,0 i 8,3%).

2. Cel i metoda badań

Celem badań jest analiza zmian zachodzących w gospodarstwach popegeerowskich i szans ich rozwoju po integracji Polski z Unią Europejską. W analizie skupiono uwagę zwłaszcza na czterech zagadnieniach, dotyczących:

- organizacji i zarządzania oraz stosunków własnościowych,
- podstawowych czynników produkcji (siła robocza, ziemia, majątek trwały),
- działalności gospodarczej (produkcja: pozarolnicza, roślinna i zwierzęca),
- sytuacji ekonomiczno-finansowej.

Przeprowadzona analiza ma ocenić możliwości rozwojowe wielkoobszarowych gospodarstw, m.in. poprzez pryzmat zaangażowania inwestycyjnego, wdrażania postępu biologiczno-technicznego, intensywności gospodarowania oraz ich osiągnięć produkcyjno-ekonomicznych. Przy tym w analizie zwrócono główną uwagę na osiągnięcia 2006 roku, a więc w drugim pełnym roku po akcesji Polski do Unii Europejskiej.

Przedkładany raport zawiera analizę zarówno w ujęciu statycznym, tj. poprzez porównanie osiągnięć poszczególnych form własności, czy też grup obszarowych badanych gospodarstw, jak również w ujęciu dynamicznym, tj. poprzez porównanie wyników z 2006 roku z wynikami wcześniejszych lat badań. Integralną częścią analizy opisowej są obszerne zestawy danych w postaci tabel i wykresów zamieszczonych w tekście i w aneksie.

W 2006 roku badania przeprowadzono na tej samej zbiorowości gospodarstw co w latach wcześniejszych¹. Podobnie jak w roku poprzednim, objęły one gospodarstwa wszystkich nowych form własności, z wyjątkiem administrowanych. Na początku 2005 r. dwa ostatnie badane gospodarstwa administrowane poddano restrukturyzacji i zmianie formy własności. Administrowanie jako forma zagospodarowania państwowego majątku w polskim rolnictwie nie odgrywa już większej roli, a praktycznie przestało istnieć. Badaniami objęto zaś gospodarstwa zakupione (całkowicie sprywatyzowane) i dzierżawione (prywatyzacja częściowa - zarządzanie). Te dwie grupy gospodarstw odgrywają główną rolę w zagospodarowaniu państwowego rolnictwa. Z upływem lat znaczenie gospodarstw zakupionych w zagospodarowaniu tego majątku stopniowo wzrasta (rośnie ich udział), zaś dzierżawionych maleje. Badaniami objęto również jednoosobowe spółki (ANR i Ministerstwa Skarbu Państwa). Podmioty te, prowadząc hodowlę twórczą oraz zachowawczą w produkcji roślinnej i zwierzęcej, istotnie oddziałują na szerzenie postępu biologicznego w polskim rolnictwie. Jednakże ich znaczenie maleje w zagospodarowaniu państwowego majątku i szerzeniu postępu biologicznego.

Dobierając próbę badawczą, kierowano się przyjętą umownie zasadą, według której za gospodarstwa wielkoobszarowe uznano jednostki produkcyjne

---

¹ Sposób doboru gospodarstw do badań przedstawiono w publikacji: W. Guzewicz, M. Zdzieborska, A. Żarska: *Wyniki produkcyjno-ekonomiczne wielkoobszarowych gospodarstw powstałych z majątku byłych PGR (lata 1995-1998 i zamierzenia do roku 2000)*. IERiGŻ, Warszawa 1999.

w formie zorganizowanej (ziemia łącznie z budynkami gospodarczymi), o powierzchni powyżej 100 ha użytków rolnych. W przypadku zaś produkcji rolniczej specjalistycznej (warzywnictwo szklarniowe, drobiarstwo), za kryterium doboru przyjęto wielkość przychodów ze sprzedaży. Przychody te nie mogły być mniejsze niż 0,5 mln zł jako równowartość produkcji towarowej typowego gospodarstwa rolnego o powierzchni większej niż 100 ha użytków rolnych. Wychoząc z powyższych założeń, nie obejmowano badaniami jednostek produkcyjnych o mniejszym obszarze lub skali produkcji, które wyłaniały się w procesie wtórnej restrukturyzacji części badanych gospodarstw.

Materiały źródłowe za 2006 rok, podobnie jak w latach wcześniejszych, pozyskano posługując się formularzami ankiet. Dane do opracowania ankiet pochodziły ze sprawozdań sporządzanych na potrzeby GUS, księgowości gospodarstw lub z wywiadów prowadzonych z kierownictwem. Zdecydowaną większość ankiet wypełniali na miejscu w gospodarstwach, przeszkoleni w Instytucie ankieterzy. Około 10% z nich zostało wypełnionych przez księgowych gospodarstw. Na ankieterów dobrano absolwentów wyższych szkół rolniczych z wieloletnią praktyką w pozyskiwaniu materiału badawczego. Ankieterzy ci brali udział w prowadzonych badaniach w latach wcześniejszych i na ogół w tych samych gospodarstwach. Zwiększyło to zaufanie do badań, a zebrany materiał źródłowy stał się bardziej wiarygodny, co korzystnie przełożyło się na ich jakość.

Podobnie jak to było w latach wcześniejszych, kwestionariusz ankiety składał się z dwóch części:

- części ogólnej, służącej do przeprowadzenia wywiadu z kierownictwem gospodarstwa na temat oceny wejścia Polski do UE, występujących utrudnień w gospodarowaniu, planowanych zmian w formach własności i sposobie produkcji;
- części tabelarycznej, umożliwiającej zebranie materiału źródłowego z badanego gospodarstwa w zakresie organizacji i zarządzania, czynników produkcji, poniesionych nakładów inwestycyjnych i produkcyjnych, uzyskiwanych efektów produkcyjno-ekonomicznych oraz sytuacji finansowej.

W opracowanym do badań 2006 roku kwestionariuszu ankiety wprowadzono pewne zmiany, lecz w zakresie mało istotnym. Takie postępowanie zagwarantowało pozyskanie materiału badawczego, który pozwolił ocenić nie tylko aktualny stan gospodarstw wielkoobszarowych i ich najbliższą przyszłość, ale również określić zakres wprowadzonych zmian w stosunku do 2005 roku i lat wcześniejszych, tj. zmian w zakresie organizacji i zarządzania, form własności, czynników i kierunków produkcji, wielkości nakładów na środki produkcji czy też osiągnięć produkcyjno-ekonomicznych.

Badania terenowe przeprowadzono od kwietnia do czerwca 2007 roku. Zebrany materiał źródłowy objęto w Instytucie szczegółową kontrolą meryto-

ryczno-rachunkową. Zapisy błędne skorygowano po telefonicznych uzgodnieniach z księgowością gospodarstw. Jak wspomniano wcześniej, badania przeprowadzono na tej samej zbiorowości gospodarstw, co w 2006 roku i w latach wcześniejszych. Jednakże w międzyczasie zbiorowość ta zmieniła się i prawdopodobnie zmieniać się będzie nadal. Przyczyną jest upadłość części badanych gospodarstw lub ich głębsza prywatyzacja, tj. zmiana formy własności. Potrzeba powtórnego zagospodarowania upadłego gospodarstwa czy też zmiana jego formy własności, często połączona bywa z głębszą restrukturyzacją i powiększaniem się zbiorowości gospodarstw. Jedynie w sporadycznych przypadkach wystąpiło zjawisko koncentracji gospodarstw, tj. łączenia ich w większe jednostki. Upadłość i zmiana formy własności części wielkoobszarowych gospodarstw powiększały więc zbiorowość badanych jednostek. Dotychczas odbywało się to głównie kosztem gospodarstw administrowanych i jednoosobowych spółek Agencji, których liczebność malała.

Z trzydziestu gospodarstw administrowanych i trzydziestu jednoosobowych spółek wylosowanych do badań w 1995 roku, w 2006 roku (podobnie jak rok wcześniej) objęto badaniami jedynie siedemnaście jednoosobowych spółek. Natomiast pozostałe spółki i wszystkie gospodarstwa administrowane w wyniku głębszej prywatyzacji, połączonej często z restrukturyzacją, przeszły do grupy gospodarstw dzierżawionych lub zakupionych. Spowodowało to m.in. powiększenie badanej zbiorowości gospodarstw dzierżawionych i zakupionych. W latach 1998-2006 ich liczebność powiększyła się z 97 do 145, a procentowy udział wśród badanych wzrósł z 67,3 do 89,5%.

Ostatecznie badaniami w 2006 roku objęto 163 wielkoobszarowe gospodarstwa (o pięć więcej niż rok wcześniej), w tym: 17 jednoosobowych spółek, 86 dzierżawionych i 60 gospodarstw zakupionych.

W skład badanej grupy jednoosobowych spółek wchodziło 14 spółek strategicznych (hodowlanych), podległych Agencji (w tym sześć ukierunkowanych na hodowlę roślinną, a osiem na hodowlę zwierzęcą) oraz 3 spółki komercyjne podległe Ministerstwu Skarbu Państwa. W grupie zaś gospodarstw dzierżawionych, badaniami objęto podgrupę 27 gospodarstw dzierżawionych przez spółki pracownicze, podgrupę 21 gospodarstw dzierżawionych przez kadrę menedżerską wewnętrzną i podgrupę 38 gospodarstw dzierżawionych przez podmioty zewnętrzne, w tym również zagraniczne. Natomiast w grupie gospodarstw zakupionych, badaniami objęto podgrupę 18 gospodarstw, których właścicielami były osoby prawne oraz podgrupę 42 gospodarstw osób fizycznych.

Z ostatnich badań wynika, iż również w 2006 roku wystąpiły zmiany w zbiorowości gospodarstw badanych grup i podgrup. Zmiany te spowodowała głębsza prywatyzacja niektórych gospodarstw dzierżawionych oraz konieczność

restrukturyzacji i ponownego zagospodarowania dwóch z nich, wywołana problemami finansowymi (tabela 1).

Tabela 1

Badane gospodarstwa według form własności w latach 2003-2006

Lata	Liczba badanych gospodarstw	w tym według form własności						zakup
		administrowanie	jednoosobowa spółka	dzierżawa	w tym			
					spółka pracownicza	menedżerska wewnętrzna	podmiot zewnętrzny	
2003	153	2	18	90	27	22	41	43
2004	156	2	17	91	25	26	40	46
2005	158	-	17	89	28	23	38	52
2006	163	-	17	89	27	21	38	60

Jedynie w grupie jednoosobowych spółek badaniami objęta została ta sama zbiorowość gospodarstw, co w dwóch latach wcześniejszych. Natomiast liczebność gospodarstw dzierżawionych zmniejszyła się o 3 jednostki, zaś zakupionych powiększyła o osiem.

Badane gospodarstwa, o czym wspomiano w opracowaniach z lat wcześniejszych, należą do wcześniej restrukturyzowanych i prywatyzowanych. W większości z nich przeprowadzono wtórną restrukturyzację i głębszą prywatyzację. Procesy te są wynikiem dobrowolnych działań użytkowników gospodarstw w kierunku pełniejszej prywatyzacji, np. dzierżawienia administrowanego gospodarstwa czy też wykupienia gospodarstwa dzierżawionego lub wymuszone działaniami Agencji Nieruchomości Rolnych, co często podyktowane było trudną sytuacją ekonomiczną zrestrukturyzowanych gospodarstw.

Badane gospodarstwa, w istniejących formach własności, gospodarują przeciętnie 110 miesięcy, a więc prawie 9 lat (licząc od daty podjęcia działalności w nowej formie własności do końca 2006 roku). Najdłużej w nowej formie własnościowej funkcjonują jednoosobowe spółki. Przeciętny okres ich funkcjonowania wynosi 160 miesięcy, a więc ponad 13 lat. Najkrócej zaś gospodarstwa dzierżawione przez menedżerów wewnętrznych i zakupione (99 i 96 miesięcy). Średnim okresem gospodarowania charakteryzują się gospodarstwa dzierżawione przez spółki pracownicze i podmioty zewnętrzne (105 i 108 miesięcy). Krótszy okres istnienia gospodarstw dzierżawionych i zakupionych jest wynikiem objęcia znacznej części z nich procesem wtórnej restrukturyzacji i ponownego zagospodarowania. Dotyczyło to zwłaszcza tych jednostek, które powstały na bazie jednoosobowych spółek i gospodarstw administrowanych. Wystąpiły również przypadki kilkakrotnego powtarzania tego procesu wśród gospodarstw dzierżawionych, a nawet zakupionych. Miały one miejsce również w ostatnim

badanym roku. Na ogół wywołane były niekorzystnymi osiągnięciami ekonomicznymi. Dotyczyło to w większości gospodarstw położonych w rejonach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, ze słabymi glebami.

Badaną próbę gospodarstw wytypowano na podstawie doboru losowego warstwowego. Losowano gospodarstwa z poszczególnych form własności. Jednakże wybrano ją w początkowym okresie urynkwienia gospodarki i przemian własnościowych w państwowym rolnictwie. Gospodarstwa do badań wybrano więc spośród tych, które do końca 1994 roku zmieniły formę własności. Niewątpliwie w późniejszych latach prywatyzowano gospodarstwa Skarbu Państwa o słabszej kondycji ekonomicznej, niekiedy z wygaszoną produkcją zwierzęcą i z odłogowanymi gruntami. Prawdopodobnie większy odsetek z nich miał również słabsze gleby.

Należy więc sądzić, iż rozpoczęcie badań w początkowym okresie przemian własnościowych wpłynęło niekorzystnie na stopień ich reprezentatywności. Z drugiej strony, jedynie wczesny termin badań mógł zagwarantować pozyskanie wiarygodnego materiału źródłowego o tych gospodarstwach przed urynkwieniem gospodarki oraz w pierwszych latach działania rynku, tj. określenia ich sytuacji produkcyjno-ekonomicznej, zamierzeń w zakresie ukierunkowania produkcyjnego, programu inwestycyjnego czy docelowych form własności. Natomiast coroczne badanie tych samych gospodarstw umożliwiło śledzenie na bieżąco zachodzących w nich zmian w zakresie form własności, organizacji i zarządzania, technik wytwórczych, kierunków produkcji oraz osiągnięć produkcyjno-ekonomicznych. Zebrany w ten sposób materiał pozwalał na prowadzenie analizy nie tylko w ujęciu statycznym (poprzez porównanie wyników wydzielonych grup), lecz również w ujęciu dynamicznym (porównanie pomiędzy latami).

Po wejściu Polski do struktur unijnych, postanowiono kontynuować badania w wielkoobszarowych gospodarstwach popegeerowskich na dotychczasowej próbie badawczej. Zgromadzony materiał źródłowy z ostatnich lat przed integracją dał możliwość określenia zachodzących w nich procesów adaptacyjnych oraz szans ich rozwoju w nowych warunkach gospodarowania, związanych z integracją. Wnioski z badań mogą więc mieć charakter krótko- i długookresowy, a więc być przydatne praktyce gospodarczej oraz nauce.

3. Procesy dostosowawcze w gospodarstwach popegeerowskich do wymagań rynku i wyzwań związanych z integracją

3.1. Organizacja i zarządzanie oraz stosunki własnościowe

Największe zmiany w strukturach organizacyjnych i zarządzaniu nastąpiły w początkowym okresie przemian własnościowych. Pierwotna restrukturyzacja prywatyzowanych przedsiębiorstw rolnych oddzieliła sferę socjalną od produkcyjnej, obligatoryjnie zlikwidowała rady pracownicze, a tym samym bardzo ograniczyła oddziaływanie załóg na zarządzanie. Natomiast podział przedsiębiorstw wielozakładowych na mniejsze jednostki produkcyjne spowodował, w zdecydowanej większości z nich, eliminację szczebli pośrednich, a tym samym spłaszczenie struktur zarządzania. Zmiana zaś mechanizmów sterowania gospodarką z nakazowych na rynkowe, dała większą swobodę zarządzającym gospodarstwami do podejmowania decyzji zarówno bieżących, jak i długookresowych, np. co do wyboru kierunków produkcji i związanych z tym inwestycji. Większe ograniczenia w tym zakresie występowały jedynie w gospodarstwach administrowanych oraz w jednoosobowych spółkach, bardziej podporządkowanych Agencji. Tym samym wzrosło ich oddziaływanie na rozwój gospodarstwa i poziom osiągniętych efektów produkcyjno-ekonomicznych.

Wyniki dalszych lat badań (w tym również lat ostatnich) wykazują, iż procesu zmian w strukturach organizacyjnych i zarządzaniu nie zakończono na etapie pierwotnej restrukturyzacji, lecz trwa on w dalszym ciągu, chociaż z wyraźnie mniejszym natężeniem. Potrzebę zmian w tym zakresie do połowy 2003 roku, a więc do czasu wejścia w życie ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego², wymuszał głównie rynek. Zaostrzające się wymagania rynku co do sprawności gospodarowania, jako wynik pogarszających się relacji cenowych dla rozwoju rolnictwa, wymagały wprowadzenia zmian dostosowawczych obniżających koszty produkcji i poprawiających opłacalność. Nie we wszystkich gospodarstwach zmiany takie wprowadzano, a niedostosowanie się do wymagań rynku powodowało pogorszenie kondycji ekonomicznej. Z dotychczasowych badań wynika, iż część gospodarstw w nowych formach prawno-własnościowych na działalności gospodarczej ponosiła straty, a niektóre z nich nawet upadały. W trzech pierwszych latach członkostwa w Unii kondycja ekonomiczna badanych gospodarstw poprawiła się, lecz nie wszystkich. W 2004 roku straty na działalności gospodarczej poniosło dziesięć gospodarstw, w 2005 roku – trzynaście, a w 2006 roku – dwadzieścia trzy, tj. 6,4% i 8,2% i 14,1% bada-

---

² Ustawa z dnia 11 kwietnia 2003 roku o kształtowaniu ustroju rolnego (Dz. U. Nr 64, poz. 592).

nych. W ostatnich dwóch latach przed integracją (lata 2002-2003) gospodarstw deficytowych było znacznie więcej, gdyż dotyczyło to prawie co piątego z nich. Trudna sytuacja ekonomiczna, a zwłaszcza utrata płynności finansowej, doprowadzała część gospodarstw deficytowych do upadłości. W latach 2004-2006 zbankrutowało pięć gospodarstw, w tym dwa w ostatnim roku. Przed integracją Polski z Unią bankruktw wielkoobszarowych gospodarstw było znacznie więcej. W latach 2002-2003 zbankrutowało bowiem jedenaście gospodarstw, a więc co czternaste badane.

Upadłość gospodarstw wywoływała potrzebę ich zagospodarowania przez Agencję. Powtórne zaś zagospodarowanie takich gospodarstw na ogół powiązane było z głębszą ich restrukturyzacją, a niekiedy również ze zmianą formy własności, np. upadłe dzierżawione gospodarstwo po restrukturyzacji znajdowało nabywcę. Powtórna restrukturyzacja nie tylko zwiększała liczebność wielkoobszarowych gospodarstw i zmniejszała ich obszar, ale również udostępniała część ziemi do zagospodarowania przez okolicznych rolników indywidualnych.

Z badań wynika, iż przed wejściem w życie Ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego, sam rynek skutecznie wymuszał proces ewolucyjnych zmian w organizacji i zarządzaniu wielkoobszarowych gospodarstw popegeerowskich, co powiązane było z głębszą ich prywatyzacją. Zmniejszenie się przeciętnej liczebności zakładów wydzielonych na gospodarstwo świadczy o tym dobitnie. Odbywało się to głównie poprzez ich podział na mniejsze samodzielne jednostki, a rzadziej w wyniku integracji wydzielonych zakładów w gospodarstwie. Działania takie przyczyniły się do upraszczania struktur organizacji i zarządzania. Przejawem tego było wyraźne powiększanie się udziału gospodarstw jednozakładowych, tj. zarządzanych z „jednej ręki”, zaś spadek gospodarstw wielozakładowych.

Znaczne natężenie zmian w strukturach organizacyjnych obserwowano zwłaszcza w latach 1999-2000. Było ono wywołane zwłaszcza przyspieszoną przez Agencję prywatyzacją gospodarstw administrowanych. W 2000 roku zmiany w liczebności zakładów czy folwarków wprowadzono w 19,5% gospodarstw. W ostatnich latach zaobserwowano w tym zakresie pewne wyhamowanie. W 2006 roku liczebność zakładów zmniejszyło 6 gospodarstw, tj. w 3,7% badanej zbiorowości. Zmiany te w 2005 roku dotyczyły 3,1% gospodarstw, a w dwóch ostatnich latach przed integracją odpowiednio 3,3 i 8,0%.

Największe zmiany w strukturach organizacyjnych i zarządzaniu, poza gospodarstwami administrowanymi, które w tej formie własności przestały już praktycznie istnieć, wystąpiły w jednoosobowych spółkach. Z reguły były to przedsiębiorstwa większe obszarowo, o strukturach wielozakładowych, dobrze wyposażone w majątek trwałe i obrotowy. Prywatyzacja części tych gospo-

darstw wymusiła potrzebę głębszej ich restrukturyzacji, m.in. z uwagi na małe zasoby kapitałowe potencjalnych nabywców zewnętrznych czy też ich załóg.

W ostatnich trzech latach, podobnie jak w całej populacji, nie zaobserwano przekształceń własnościowych w badanych jednoosobowych spółkach. Jednakże nie oznacza to braku zmian w ich strukturach organizacyjnych i zarządzaniu. Takie zmiany zachodzą, a wywoływane są konsolidacją wydzielonych zakładów (łączenie). W 2006 roku trzy z nich zmniejszyły ilość zakładów, a rok wcześniej dwie, tj. 17,6 i 11,8% badanych. Pomimo zmian, jednoosobowe spółki charakteryzują się nadal najbardziej rozbudowanymi strukturami organizacyjnymi. Prawie 60% z nich ma dwa i więcej wydzielonych zakładów rolnych. Zarządzanie nimi jest dość skomplikowane, m.in. z uwagi na brak pełnej swobody w podejmowaniu decyzji. Zarządy spółek zobowiązane są do realizacji arbitralnie ustalonych strategicznych programów hodowlanych. Podejmowane decyzje wymagają konsultacji ze związkami zawodowymi pracowników, które występują w większości z nich. Spółki strategiczne podlegają Agencji, zaś komercyjne Ministerstwu Skarbu Państwa. Programy rozwoju tych spółek muszą więc być akceptowane przez te instytucje.

Znacznie mniejsze potrzeby zmian w upraszczaniu struktur organizacyjnych występują w gospodarstwach dzierżawionych i zakupionych. Zdecydowana większość z nich jest już jednozakładowa (94,2% wśród gospodarstw dzierżawionych i 98,3% zakupionych). Jednakże z badań wynika, iż takie zmiany zachodzą również i w tych grupach prawnowłasnościowych. W 2006 roku, podobnie jak w roku wcześniejszym, wystąpiły one w dwóch gospodarstwach dzierżawionych oraz w jednym zakupionym, tj. w 2,3 i 1,7% badanych zbiorowości.

Dotychczas głównie względy ekonomiczne były przyczyną wprowadzenia zmian w strukturach organizacyjnych i zarządzaniu wielkoobszarowych gospodarstw. Znaczna część gospodarstw w nowych formach własności nie wytrzymywała wymagań rynku (trwała deficytowość, utrata płynności finansowej) i upadała. Powtórne ich zagospodarowanie wymagało na ogół głębszej restrukturyzacji. Gospodarstwa mniejsze Agencja mogła bowiem łatwiej zagospodarować, gdyż pojawiało się większe zainteresowanie ze strony potencjalnych użytkowników (w tym również dobrych rolników indywidualnych). Po wtóre, głębsza restrukturyzacja gwarantowała większą pewność zagospodarowania skutecznego. Nie wszystkie gospodarstwa popegeerowskie ponosiły straty na działalności gospodarczej i bankrutowały. Większość z nich w nowej rynkowej rzeczywistości dobrze sobie radziła, co przejawiało się uzyskiwaniem korzystnych wyników ekonomicznych. Część gospodarstw rentownych, racjonalnie zarządzanych, była zainteresowana powiększaniem obszaru gospodarstwa, w tym poprzez przejmowanie w dzierżawę czy na własność całych zorganizowanych

wanych zakładów rolnych lub folwarków. Powiększaniem obszaru byli zainteresowani zarówno dzierżawcy, jak również właściciele zakupionych od Agencji wielkoobszarowych gospodarstw. Z prowadzonych badań wynika, iż w przeszłości niektórym użytkownikom takich gospodarstw, plany w tym zakresie udało się zrealizować. Jednakże nie był to dominujący kierunek przemian. Generalnie bowiem przeważał proces restrukturyzacji, czyli podziału gospodarstw wielkoobszarowych na mniejsze jednostki produkcyjne, a więc upraszczania struktur organizacyjnych i zarządzania.

Wyniki badań ostatnich lat sugerują, iż zmian w sferze organizacji i zarządzania wielkoobszarowych gospodarstw należy oczekiwać również w bliższej i dalszej przyszłości. W odróżnieniu od lat poprzednich, potrzebę wprowadzania tych zmian będzie wymuszał nie tylko rynek, ale i nowe uregulowania prawne. Takie uregulowania wprowadziła m.in. ustawa z 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego. Ustawa ta nie tylko określiła wielkość gospodarstwa uznanego za rodzinne, ale i poważnie ograniczyła możliwości powstawania gospodarstw rolnych o powierzchni większej niż 500 ha użytków rolnych. Tym samym, praktycznie uniemożliwia powstawanie wielkoobszarowych gospodarstw o strukturach wielozakładowych. Natomiast od maja 2004 r., tj. od momentu integracji Polski z UE, do upraszczania struktur organizacyjnych wielkoobszarowych gospodarstw zachęcają określone prawnie kryteria dostępu do unijnych funduszy pomocowych na modernizację potencjału wytwórczego (PROW) oraz płatności z tytułu niekorzystnych warunków gospodarowania (ONW). Kryteria te są korzystniejsze dla gospodarstw mniejszych. Niewątpliwie zwiększa to zainteresowanie podziałem wielkoobszarowych gospodarstw na mniejsze jednostki gospodarcze. Jednocześnie z badań wynika, iż integracja Polski z Unią poprawiła sytuację ekonomiczną wielkoobszarowych gospodarstw, lecz nie wszystkich. Część z nich nadal ponosi straty, a niektóre nawet upadają, podobnie jak to było do czasu integracji. Gospodarstwa te wymagać będą ponownego zagospodarowania. Przy funkcjonowaniu ustawy o ustroju rolnym i ustalonych kryteriach korzystania z funduszy pomocowych unijnych, oznaczać to będzie dalszą restrukturyzację i głębszą prywatyzację upadłych przedsiębiorstw. Część ziemi takich przedsiębiorstw przekazana zostanie również na upelnorolnienie gospodarstw indywidualnych. Wyraźnie na to wskazuje analiza ogłoszeń ANR w Rzeczpospolitej i w Gazecie Wyborczej odnośnie przetargów na zagospodarowanie nieruchomości po byłych PGR. W ostatnich trzech latach oferowane na przetargach nieruchomości miały obszar wyraźnie mniejszy niż 500 ha (często były to działki kilkudziesięciohektarowe), a proponowaną formą ich zagospodarowania był zakup.

Natomiast w jednoosobowych spółkach potrzebę głębszej restrukturyzacji i prywatyzacji może wywołać likwidacja dotacji budżetowych do hodowli roślinnej i zwierzęcej. Przy ograniczonym popycie naszego rolnictwa na postęp biologiczny i konkurencję firm hodowlanych zagranicznych, może to oznaczać znaczne pogorszenie ich kondycji ekonomicznej. W przypadku zaś silnych ekonomicznie gospodarstw dzierżawionych, zmiany w strukturach organizacyjnych i zarządzaniu może wywołać chęć zakupu przez dzierżawcę gospodarstwa. Przy nowych uregulowaniach prawnych, zwłaszcza ustawy o ustroju rolnym, może to oznaczać potrzebę ograniczenia jego obszaru lub jego podziału na mniejsze jednostki gospodarcze.

W 2006 roku, podobnie jak rok wcześniej, jedyną formą własności, w której nie zmieniła się badana zbiorowość, były jednoosobowe spółki.

Zbiorowość zaś badanych gospodarstw dzierżawionych zmniejszyła się o trzy jednostki (2005 r. – 89, a 2006 r. – 86). Natomiast w kolejnym roku zbiorowość badanych gospodarstw zakupionych powiększyła się o osiem jednostek (2005 r. – 52, a 2006 r. – 60). Trzy z nich powstały na gospodarstwie dzierżawionym przez spółkę pracowniczą, a upadłym dwa lata wcześniej, zaś pozostałe pięć w wyniku ich zakupu przez dzierżawców. W dwóch przypadkach powiązane to było z głębszą restrukturyzacją, tj. z podziałem zakupywanych gospodarstw. Odzwierciedla to sytuację w całej populacji wielkoobszarowych gospodarstw popegeerowskich. W ostatnim roku liczebność jednoosobowych spółek nie uległa bowiem zmianie (2005 r. i 2006 r. – 75), zaś gospodarstw dzierżawionych spadła (2005 r. – 3196, a 2006 r. – 3126), a zakupionych wzrosła (2005 r. – 2037, a 2006 r. – 2119)³.

Badania ostatniego roku wskazują, iż nadal utrzymuje się znaczne zainteresowanie wśród użytkowników gospodarstw dalszą i głębszą ich prywatyzacją (tabela 2). Jednakże zainteresowanie jest mniejsze niż w roku wcześniejszym, a zwłaszcza przed integracją Polski z Unią.

W przypadku jednoosobowych spółek, potrzebę głębszej prywatyzacji dostrzegano w trzech z nich, a więc w co szóstej badanej, podczas gdy rok wcześniej – w co trzeciej. Zainteresowanie głębszą prywatyzacją występuje tylko w części strategicznych spółek roślinnych. Natomiast w czternastu spółkach, a więc w 5/6 z nich, nie widziano takiej potrzeby. Dotyczy to wszystkich strategicznych spółek z hodowlą zwierzęcą i komercyjnych. W większości są to spółki doinwestowane, sprawnie zarządzane, o stabilnej rentowności i strukturach wielozakładowych. Ich prywatyzacja drogą kapitałową, tj. poprzez wykupienie udziałów, wymaga zaangażowania znacznego kapitału, którego załogi nie mają.

---

³ Guzewicz W.: „Przekształcenia w rolnictwie wielkoobszarowym”, [w:] Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2006 roku, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007.

To rodzi niechęć załóg do głębszej prywatyzacji spółek, gdyż prywatyzację tę widzą ze swoim czynnym udziałem.

Trzy załogi opowiadające się za prywatyzacją spółek chcą, aby odbyło się to drogą kapitałową i przy ich udziale. W jednej z nich inwestorem strategicznym miałyby być inwestor zewnętrzny, w drugiej ANR, a w trzeciej o mniejszym kapitale udziałowym – spółka pracownicza.

Tabela 2

Plany użytkowników przedsiębiorstw dotyczące zmiany formy własności (kwiecień – czerwiec 2007 roku)

Forma własności	Liczba badanych gospodarstw	Zainteresowani zmianą formy własności		Według czasu zamierzonej zmiany		
		liczba	proc. badanych	2007	2008-2009	pow. 2009
Jednoosobowa spółka	17	3	17,6	2	1	-
Dzierżawa	86	71	82,6	22	30	19
w tym: spółka pracow.	27	21	77,8	6	9	6
menedżer wew.	21	19	90,5	10	6	3
podmioty zewn.	38	31	81,6	6	15	10
Razem = 100%	103	74	71,8	24	31	19

Źródło: Badania własne.

W odróżnieniu od jednoosobowych spółek, znacznie większe zaangażowanie głębszą prywatyzacją obserwuje się wśród dzierżawców wielkoobszarowych gospodarstw. Na początku 2007 roku zakupem gospodarstw było zainteresowanych ponad 81% dzierżawców. W ostatnim roku zainteresowanie dzierżawców zakupem gospodarstw pozostało więc dość wysokie, ale nieznacznie osłabiło się w porównaniu do lat wcześniejszych. W 2006 roku zakupem gospodarstw zainteresowanych było 84,3% dzierżawców, w 2005 r. – 84,6%, w 2004 r. – 87,8% i w 2003 r. – 86,8%.

Z ostatnich badań wynika, iż dzierżawcy są zainteresowani zakupem 45,6% ziemi dotychczas użytkowanej. Rok wcześniej byli zainteresowani zakupem 48% ziemi, w 2005 r. – 53%, w 2004 r. – 55%, a w 2003 r. – 60%. Pozostałą niezakupioną ziemię zdecydowana większość z nich (93%) zamierza nadal użytkować poprzez dzierżawę.

Plany zakupu dzierżawionej ziemi w najbliższej przyszłości nie zostaną w całości zrealizowane, z uwagi iż w 43% gospodarstw występują zewnętrzne trudności w jej zakupie. Trudności te wynikają głównie z ograniczeń prawnych, m.in. z braku ustawy o reprivatyzacji, czasowej prawnej niemożliwości zakupu

gospodarstw przez obcokrajowców, prawnego ograniczenia wielkości nowo tworzonych gospodarstw.

Integracja Polski z Unią wywołała również dość istotne zmiany w terminach planowanych zakupów dzierżawionych gospodarstw. Przed integracją dzierżawcy byli zainteresowani wcześniejszym terminem zakupu. W 2004 roku ponad 1/2 z nich chciało zakup ziemi przeprowadzić w roku następnym, podczas gdy w 2005 roku ponad 1/3 dzierżawców, a w 2006 roku zaledwie 31,4%.

Obserwowany spadek zainteresowania zakupem ziemi w terminach wcześniejszych wynika m.in. z wyraźnego wzrostu jej cen, jak i potrzeby dostosowania rolnictwa do nowych unijnych standardów produkcji. Aby sprostać tym wymogom, gospodarstwa musiały ponieść znaczne nakłady finansowe na modernizację potencjału wytwórczego. Tym samym brakowało im środków finansowych na wcześniejszy zakup dzierżawionej ziemi.

Kolejny rok największe zainteresowanie zakupem dzierżawionych gospodarstw wykazują menedżerowie wewnętrzni. W 2006 roku chęć zakupu wyraziło ponad 90% z nich. Wysokie, chociaż mniejsze zainteresowanie tym zakupem obserwuje się wśród spółek pracowniczych i dzierżawców zewnętrznych (78 i 79%).

Po raz pierwszy największy odsetek dzierżawionej ziemi chcą kupić menedżerowie wewnętrzni – 48,7% (w 2005 r. – 45,9% i w 2004 r. – 50,3%), nieco mniejszy dzierżawcy zewnętrzni – 47,8% (w 2005 r. – 53,4%, w 2004 r. – 60,5%), a najmniejszy spółki pracownicze – 40,9% (w 2005 r. – 41,3%, w 2004 r. – 43,3%). Spółki pracownicze wykazują też najmniejsze zainteresowanie zakupem całości dzierżawionego majątku, tj. 100% ziemi i budynków (tabela 3).

Tabela 3

Plany dzierżawców odnośnie wykupu dzierżawionych gospodarstw
(wielkość zakupu w procentach dzierżawionej ziemi, budynków)

Wyszczególnienie	Zainteresowani zakupem	Ziemia				Budynki				
		do 50%	51-79%	80-99%	100%	do 50%	51-79%	80-99%	100%	
Dzierżawa razem	a	75	34,7	24,0	16,0	25,3	33,3	6,7	1,3	58,7
	b	71	31,0	19,7	14,1	35,2	16,9	4,2	5,7	73,2
w tym:										
–spółka pracownicza	b	21	33,3	38,1	-	28,6	19,1	9,5	9,5	61,9
–menedżerska wewn.	b	19	42,1	5,3	21,0	31,6	15,8	5,3	10,5	68,4
–podmiot zewnętrzny	b	31	22,6	16,1	19,4	41,9	16,1	-	-	83,9

a – 2005 r., b – 2006 r.

Źródło: Badania własne.

Mniejsze zainteresowanie spółek pracowniczych zakupem całego majątku gospodarstwa wynika głównie z braku własnych środków finansowych oraz dzierżawienia większych obszarowo gospodarstw. Większe zainteresowanie zakupem całości gospodarstw obserwuje się bowiem nadal wśród dzierżawców gospodarstw mniejszych. W 2006 roku, w grupie obszarowej do 500 ha powierzchni ogólnej, całość użytkowanego gospodarstwa (ziemia i budynki) zamierzało wykupić 63% dzierżawców, w grupie obszarowej 500-999 ha – 19%, a w grupie 1000 ha i więcej – żaden z dzierżawców.

W stosunku do 2002 roku, zainteresowanie dzierżawców zakupem całości dzierżawionego gospodarstwa utrzymywało się na tym samym poziomie jedynie w grupie obszarowej do 500 ha powierzchni ogólnej. W 2002 roku zakupem takim było zainwestowanych 62% dzierżawców, a w 2006 roku – 63%. Natomiast w pozostałych grupach obszarowych zainteresowanie wyraźnie spadło – w grupie obszarowej 500-999 ha z 40 do 19%, a w grupie obszarowej 1000 ha i więcej z 27% do całkowitego braku zainteresowania takim zakupem. Niewątpliwie jest efekt działania ustawy o ustroju rolnym, która od 2004 roku wprowadziła ograniczenia obszarowe przy zakupie gospodarstw Skarbu Państwa, ustalając jego maksymalną powierzchnię na 500 ha użytków rolnych. W 2002 roku takich ograniczeń nie było, a plany dzierżawców odnośnie zakupu dzierżawionych gospodarstw uwarunkowane były wprowadzonym systemem ulg i preferencji, wspierającym jedynie zakup gospodarstw o mniejszym obszarze.

Do czasu integracji większość dzierżawców nabywała dzierżawione gospodarstwa od Agencji poprzez wykup ratalny, tj. rozłożony na lata. Mniejszość z nich poprzez zaciągnięcie na ten cel preferencyjnego kredytu. Tak więc zakup dzierżawionych gospodarstw odbywał się poprzez kapitał własny dzierżawców, wypracowywany głównie w gospodarstwie. Natomiast wspomaganie wykupu dzierżawionych gospodarstw kapitałem inwestorów zewnętrznych było raczej zjawiskiem rzadkim.

Po integracji Polski z Unią, a zwłaszcza w planach na najbliższe lata, obserwuje się wyraźny wzrost udziału dzierżawców zamierzających nabywać dzierżawiony majątek etapami, ale nadal w oparciu o kapitał własny. Niewątpliwie jest to strategia bezpieczniejsza – wykupywania dzierżawionego majątku. Jednakże jej powodzenie uwarunkowane jest także wysoką rentownością nabywanych gospodarstw, a słabą stroną takiego zakupu jest niska płynność finansowa.

W dalszym ciągu chęć nabycia gospodarstwa na własność dzierżawcy uzasadniają głównie potrzebą zagwarantowania sobie pewności i trwałości gospodarowania. W dotychczasowych uwarunkowaniach prawnych, dopiero własność umożliwia dziedziczenie gospodarstwa przez spadkobierców i nadaje ekonomiczny sens inwestowaniu w budynki i melioracje. Natomiast dzierżawa im tego nie zapewnia.

Pewność i trwałość gospodarowania jest bardzo istotna, zwłaszcza w okresach niestabilnej polityki rolnej, a ostatnie lata do takich należą. Zmieniające się koncepcje co do sposobu zwrotu utraconego mienia zabużanom i spadkobiercom właścicieli znacjonalizowanych majątków, wprowadzane prawne ograniczenia w zakresie wielkości zakupywanych od Agencji nieruchomości i tworzonych gospodarstw wielkoobszarowych, wywołują ciągłe obawy dzierżawców o przyszłość ich gospodarstw.

Część dzierżawców potrzebę zakupu gospodarstwa uzasadnia przyczynami ekonomicznymi. Są oni przekonani, iż zakup gospodarstwa poprzez obniżkę kosztów produkcji o wielkość płaconego czynszu, poprawi jego sytuację ekonomiczną. Jednakże nie zawsze taka sytuacja występuje, zwłaszcza gdy zakup gospodarstwa odbywa się w oparciu o kapitał w nim wypracowany. Sposób takiego zakupu zmniejsza bowiem płynne zasoby finansowe, co może prowadzić do zatorów płatniczych i pogarszać kondycję ekonomiczną gospodarstwa. W skrajnych przypadkach brak płynności może być przyczyną jego upadłości.

W badanej zbiorowości gospodarstw zakupionych wystąpiły takie zakłócenia w płynności finansowej. Jak dotychczas dotyczyły one nielicznej grupy gospodarstw. W pięciu przypadkach zakłócenia te doprowadziły gospodarstwa do bankructwa. Trzy z nich zbankrutowały przed integracją Polski z Unią, a dwa po integracji, w tym jedno z nich w ostatnim roku.

Przypadki upadłości gospodarstw zakupionych wskazują na potrzebę sporządzenia biznesplanu (rachunku ekonomicznego) przed każdą decyzją jego zakupu. Sporządzenie biznesplanu jest wręcz konieczne, gdy zakup ten ma być oparty o kapitał wypracowywany w gospodarstwie. Biznesplan wskaże zagrożenia wynikające z transakcji zakupu i określi sposoby ich zapobiegania. Z badań wynika, iż dzierżawcy przed kupnem gospodarstwa takie biznesplany sporządzają, lecz w większości są one bardzo uproszczone.

Rok 2006 był kolejnym, w którym głębsza prywatyzacja odbywała się na ogół w sposób naturalny, ewolucyjny. Dotyczyło to części gospodarstw dzierżawionych, sprawnych ekonomicznie, gdyż w jednoosobowych spółkach nie zaobserwowano w tym zakresie żadnych zmian. Dzierżawcy takich gospodarstw z własnej, oddolnej inicjatywy nabywali je na własność. Odbywało się to poprzez zakup całości lub części dzierżawionego gospodarstwa. Jednakże, w latach wcześniejszych – dotyczy to lat 2004-2005 i przed 2002 rokiem – zaobserwowano przypadki przyspieszania przekształceń własnościowych odgórnymi działaniami Agencji. Przyspieszanie takie zaobserwowano w części gospodarstwach administrowanych i jednoosobowych spółek. Mimo osiągnięcia dodatnich wyników finansowych i braku zainteresowania załóg zmianą formy własności, a nawet ich sprzeciwu, przedsiębiorstwa te po ich restrukturyzacji Agencja sprywatyzowała.

Dalsze zmiany własnościowe w wielkoobszarowych gospodarstwach popegeerowskich, podobnie jak to było w ostatnich latach, powinny również zachować charakter zmian samoistnych, ewolucyjnych, wynikających z oddolnych potrzeb ich użytkowników lub wymuszanych trudną sytuacją ekonomiczną. Przemawiają za tym względy ekonomiczne. Odgórne, administracyjne przyspieszenie tych przemian, zwłaszcza u dzierżawców (a funkcjonowanie ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego temu sprzyja), będzie społecznie kosztowne. Wywoła ono bowiem niepewność gospodarowania, a stan taki odbije się negatywnie na ich zaangażowaniu inwestycyjnym oraz wynikach produkcyjno-ekonomicznych. Tym samym staną się one mniej konkurencyjne na rynku. Ważne jest to zwłaszcza w sytuacji, gdy nie we wszystkich gospodarstwach tych form dostrzegano potrzebę ekonomiczną tych przemian. W 2006 roku potrzeby takich przemian nie dostrzegało ponad 17% dzierżawców oraz załogi prawie 5/6 badanych spółek jednoosobowych. Jednocześnie ponad 1/4 dzierżawców planujących zakup części lub całości gospodarstwa, chce to zrobić w latach późniejszych, tj. po 2009 roku.

3.2. Podstawowe czynniki produkcji

W 2006 roku, podobnie jak w latach wcześniejszych, trwał w gospodarstwach popegeerowskich proces zmian w podstawowych czynnikach wytwórczych i w ich relacjach. Zmiany te wymuszał głównie rynek, tj. wzrastające wymagania co do sprawności ekonomicznej gospodarowania. Potrzeba zwiększania szans utrzymania się na rynku i rozwoju przedsiębiorstwa na przyszłość, wymaga ciągłego obniżania kosztów produkcji. Natomiast wejście Polski do Unii Europejskiej i konieczność dostosowania rolnictwa do nowych standardów produkcji nie zmniejszyły potrzeby wprowadzenia zmian, a wręcz odwrotnie je zwiększyły.

Z badań wynika, iż zdecydowana większość wielkoobszarowych gospodarstw wyzwania te podjęła. W pierwszych latach po integracji, w tym również w 2006 roku, wystąpiły dość istotne zmiany we wszystkich czynnikach wytwórczych, nawet w tych mało mobilnych, do których zalicza się ziemię oraz majątek trwałe.

3.2.1. Siła robocza i system motywacyjny

W celu zwiększenia konkurencyjności na rynku, w wielkoobszarowych gospodarstwach podjęto działania w kierunku racjonalizacji zatrudnienia. Powiązane to było z wprowadzaniem nowocześniejszych technik wytwórczych oraz systemów zarządzania i organizacji pracy. Działania te powodowały zmniejszenie za-

trudnienia, zwłaszcza stałego. Spadek zatrudnienia stałego był bardzo istotny na początku przemian własnościowych. W latach późniejszych przybrał on mniejsze rozmiary. W ostatnich dwóch latach przed integracją Polski z Unią Europejską (lata 2002-2003), zatrudnienie stałe zmniejszyło się o 0,48 osoby na 100 ha użytków rolnych, tj. tylko o 11,3%, a w pierwszych latach po integracji (lata 2005-2006) o 0,03 osoby na 100 ha użytków rolnych, tj. tylko o 0,8%. Ponadto zatrudnienie to w 2006 roku po raz pierwszy wzrosło z 3,56 osoby (stan w styczniu) do 3,58 osoby (stan w grudniu), a więc o 0,02 osoby, tj. o 0,6% (tabele A2 i A3 aneksu). Tendencję spadkową w zatrudnieniu stałym utrzymano jedynie w jednoosobowych spółkach (-2,9%). W gospodarstwach dzierżawionych i zakupionych wystąpił bowiem wzrost zatrudnienia (+ 1,2% i 4,3%).

Nadal najniższy poziom zatrudnienia występuje w gospodarstwach dzierżawionych przez podmioty zewnętrzne i menedżerów wewnętrznych, tj. 1,83 i 2,16 osoby na 100 ha użytków rolnych. Wyraźnie wyższe jest zatrudnienie w gospodarstwach zakupionych i dzierżawionych przez spółki pracownicze, tj. 2,93 i 3,93 osoby na 100 ha. Najwyższym zaś zatrudnieniem, podobnie jak w latach wcześniejszych, charakteryzują się jednoosobowe spółki, w których wynosi 6,01 osoby na 100 ha użytków rolnych.

Różnice w poziomie zatrudnienia pomiędzy formami własności wynikają głównie z ich odmiennej struktury produkcji oraz poziomu intensywności gospodarowania. Niższe zatrudnienie w gospodarstwach dzierżawionych wynika z mniejszego ich zaangażowania się w rozwój produkcji zwierzęcej. Natomiast najwyższy poziom zatrudnienia w jednoosobowych spółkach to efekt większego rozwoju produkcji zwierzęcej oraz prowadzenia twórczej hodowli roślinnej i zwierzęcej na potrzeby całego rolnictwa. Znaczną pracochłonnością charakteryzuje się zwłaszcza hodowla roślinna.

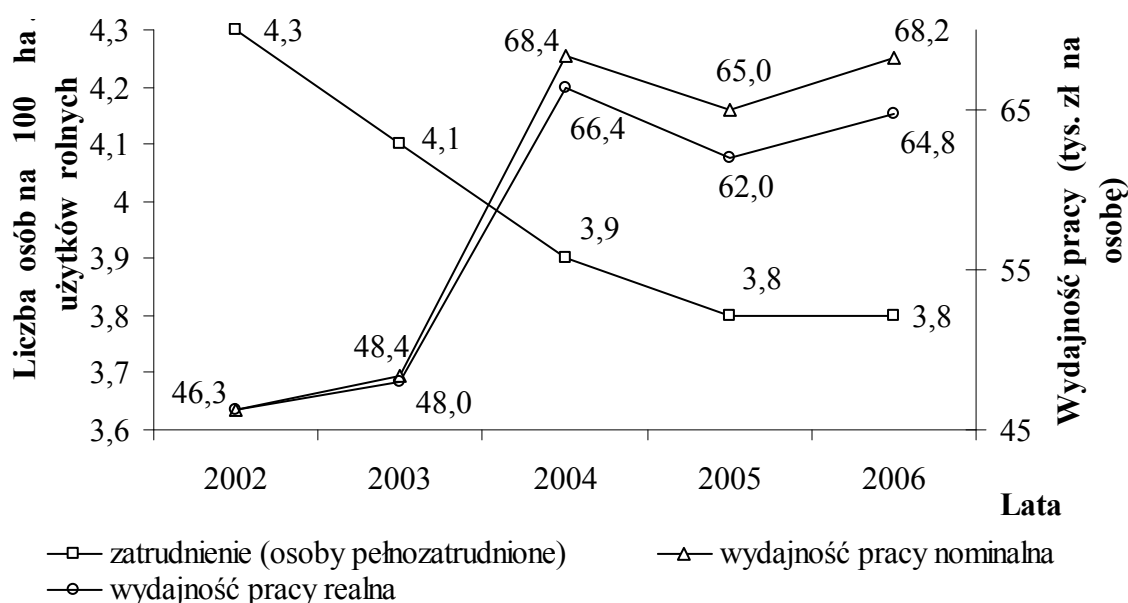
Nieznaczny wzrost zatrudnienia stałego jaki miał miejsce w ostatnim roku, nie odbił się negatywnie na ekonomicznej wydajności pracy (wykres 1).

W przeliczeniu na 1 pełnozatrudnionego, wskaźnik wartości dodanej w wyrażeniu nominalnym wzrósł o 4,9% (z 65,0 tys. zł w 2005 r. do 68,2 tys. zł w 2006 r.), zaś o 4,5% w wyrażeniu realnym (z 62,0 tys. zł w 2005 r. do 64,8 tys. zł w 2006 r.). Ekonomiczna wydajność pracy po integracji jest wyraźnie wyższa. Przed integracją (lata 2002-2003) na 1 osobę przypadało około 47 tys. zł wartości dodanej w cenach stałych, po integracji (lata 2005-2006) już ponad 63 tys. zł, wzrost o ponad 1/3. Ten wyraźny wzrost wydajności pracy można przypisywać nie tylko redukcji zatrudnienia i bardziej racjonalnemu wykorzystaniu pozostałych zasobów wytwórczych, tj. majątku trwałego i obrotowych środków produkcji, ale i dotacjom unijnym, które poprawiły ekonomiczne warunki produkcji rolnej. W ostatnich dwóch latach warunki pogodowe raczej nie

sprzyjały wzrostowi tej wydajności. Zaobserwowany wzrost ekonomicznej wydajności pracy w wielkoobszarowych gospodarstwach popegeerowskich jest niezwykle korzystny dla ich rozwoju, gdyż rosną szanse wygrania konkurencji i to nie tylko z rolnictwem krajów Unii Europejskiej.

Wykres 1

Poziom zatrudnienia oraz wydajności pracy w cenach bieżących i stałych z roku 2002 (lata 2002-2006)

W 2006 roku, podobnie jak w latach wcześniejszych, najwyższą wydajnością pracy charakteryzowały się gospodarstwa dzierżawione oraz zakupione, tj. 80,3 i 68,4 tys. zł wartości dodanej na 1 osobę pełnozatrudnioną. Kolejny rok wydajność ta była szczególnie wysoka w gospodarstwach dzierżawionych przez podmioty zewnętrzne oraz menedżerów wewnętrznych, tj. 116,9 i 76,5 tys. zł na 1 osobę. Wysoka wydajność pracy w tych grupach gospodarstw powiązana była z najniższym poziomem zatrudnienia (1,83 i 2,16 osoby pełnozatrudnionej na 100 ha UR). Wyraźnie niższą wydajnością pracy charakteryzowały się jednoosobowe spółki oraz gospodarstwa dzierżawione przez spółki pracownicze – 57,7 i 56,9 tys. zł na 1 osobę. Gospodarstwa te wyróżniało również najwyższe zatrudnienie, tj. 6,27 i 4,13 osoby pełnozatrudnionej na 100 ha użytków rolnych.

Z badań ostatniego roku wynika, iż w najbliższej przyszłości nie należy spodziewać się większych zmian w zatrudnieniu stałym. Wskazują na to plany odnośnie poziomu tego zatrudnienia na koniec 2007 roku, jak i ocena zarządzających gospodarstwami, co do jego aktualnej wysokości w odniesieniu do racjonalnych potrzeb.

Na koniec 2007 roku zarządzający gospodarstwami planowali utrzymać stałe zatrudnienie na poziomie 3,55 osoby na 100 ha użytków rolnych, tj. zaledwie o 0,8% niższe niż w roku wcześniejszym. Jednocześnie oceniali, że w 2006 roku poziom tego zatrudnienia w 87,1% gospodarstw był dostosowany do racjonalnych potrzeb. Jedynie w 5,5% gospodarstw zatrudnienie było zbyt wysokie, a w 7,4% gospodarstw zbyt niskie. W 2006 roku, udział gospodarstw z nadmiernym zatrudnieniem spadł o 3,3 p.p., a ze zbyt niskim wzrósł o 1,6 p.p.

Na nadmierny poziom zatrudnienia stałego wskazywano w gospodarstwach dzierżawionych zwłaszcza przez spółki pracownicze – w 15% i w jednoosobowych spółkach – w 12%. Natomiast w grupie gospodarstw zakupionych nie występowało nadmierne zatrudnienie, w ponad 13% tych gospodarstw wskazywano na zbyt niski jego poziom w stosunku do racjonalnych potrzeb, w przypadku zarządów jednoosobowych spółek – 5,9%, a dzierżawców – 3,5%.

Po jednorocznym wzroście, w 2006 roku spadło w wielkoobszarowych gospodarstwach zainteresowanie poszukiwaniem obniżki kosztów robocizny, poprzez zatrudnianie pracowników sezonowych. Prawdopodobnie wynikało to głównie z niższych urodzajów płodów rolnych, a tym samym i potrzeb na zatrudnienie dodatkowej siły roboczej. Zatrudnienie to bowiem spadło z 89 osobodni na 100 ha UR w 2005 roku, do 70 osobodni w 2006 roku, a więc aż o 21,3%.

Spadek zatrudnienia sezonowego obserwuje się w jednoosobowych spółkach i w gospodarstwach zakupionych, gdyż w gospodarstwach dzierżawionych nieznacznie wzrosło. W jednoosobowych spółkach spadło ono z 91 do 67 osobodni na 100 ha UR, tj. o 26,4%, a w gospodarstwach zakupionych odpowiednio z 221 osobodni do 126, tj. o 43,0%, zaś w gospodarstwach dzierżawców wzrosło z 40 do 47 osobodni na 100 ha UR, tj. o 17,5%.

Wpływ zatrudnienia sezonowego na obniżkę kosztów robocizny pozostał nadal mało istotny w gospodarstwach dzierżawców i w jednoosobowych spółkach. W 2006 roku zatrudnienie sezonowe w gospodarstwach dzierżawców stanowiło bowiem 6,4% ogólnego zatrudnienia liczonego w osobach pełnozatrudnionych, a w jednoosobowych spółkach zaledwie 3,9%. W znacznie większym zakresie obniżyło ono koszty robocizny w gospodarstwach zakupionych, gdzie sezon pomimo spadku, stanowił ponad 13% ogólnego zatrudnienia.

W kolejnym roku, polityka w odniesieniu do zatrudnienia pracowników stałych i sezonowych istotnie się nie zmieniła. W gospodarstwach dzierżawionych, zwłaszcza przez spółki pracownicze i menedżerów wewnętrznych oraz w jednoosobowych spółkach nadal przestrzegana jest zasada, większej ochrony zatrudnienia stałego, tj. byłych pracowników PGR. Stąd mniejsze zatrudnienie pracowników sezonowych. Poziom zaś zatrudnienia stałego jest w tych formach własności bardziej dostosowany do okresów zwiększonego zapotrzebowania na

pracę. W okresach mniejszego zapotrzebowania na pracę (w okresach martwych), pracownicy ci są wykorzystywani do prac remontowych lub porządkowych, a także kierowani na urlopy. Natomiast w większości gospodarstw zakupionych i dzierżawionych przez podmioty zewnętrzne, poziom zatrudnienia stałego jest bardziej dopasowany pod okresy mniejszego zapotrzebowania na pracę w rolnictwie. Wzrost zaś zapotrzebowania na pracę w okresach szczytowych jest pokrywany poprzez zatrudnianie pracowników sezonowych. Takie postępowanie umożliwia obniżenie kosztów robocizny, gdyż jak do tej pory praca sezonowa jest tańsza od stałej.

Na 2007 rok zarządzający gospodarstwami nie planowali wprowadzenia większych zmian w zatrudnieniu pracowników sezonowych. Prawie w 85% badanych gospodarstw zatrudnienie to miało pozostać na poziomie roku wcześniejszego. Natomiast w 6,7% gospodarstw planowano zatrudnienie sezonowe ograniczyć, a w 8,6% gospodarstw powiększyć. Prawdopodobnie zatrudnienie sezonowe pozostanie więc na poziomie zbliżonym do roku wcześniejszego, i to we wszystkich formach własności.

Prywatyzacja państwowych gospodarstw rolnych, oprócz istotnego ograniczenia poziomu zatrudnienia, wyraźnie wzmocniła system motywacyjny pracy, zwłaszcza w odniesieniu do kadry zarządzającej. Najbardziej motywowani do efektywnego gospodarowania są dzierżawcy oraz właściciele gospodarstw zakupionych (zwłaszcza osoby fizyczne), gdyż gospodarują na własne ryzyko i odpowiedzialność.

Z badań wynika, iż załogi pracownicze w gospodarstwach nowych form prawno-własnościowych są mniej liczne i z upływem lat ulegają dalszemu ograniczeniu. W latach 2003-2006 załoga przeciętnego gospodarstwa zmniejszyła się z 31 do 27 osób, tj. o 12,9%, a w ostatnim roku o 1,5%. W końcu 2006 roku najliczniejsze załogi były nadal w jednoosobowych spółkach – 115 osób, a wyraźnie mniejsze w gospodarstwach zakupionych i dzierżawionych – przeciętnie na 1 gospodarstwo 14 i 19 osób.

Mniej liczne załogi w gospodarstwach zakupionych i dzierżawionych kształtują korzystniejszy klimat, a tym samym wpływają na lepsze stosunki w pracy. Stosunki te stają się bardziej partnerskie. W znacznej części tych gospodarstw ich dzierżawcy czy właściciele pracują fizycznie wraz z załogą. Niewątpliwie ułatwia to kontrolę wykonywanej pracy i jej ocenę, co bardziej motywuje pracowników do większego zaangażowania.

W części gospodarstw do większego angażowania się załogi motywuje wprowadzany system wynagrodzeń. Z badań wynika, iż system ten nie jest jednokowy we wszystkich gospodarstwach popegeerowskich, lecz przybiera szeroki wachlarz praktycznych rozwiązań. Uwidacznia się to zwłaszcza w gospodarstwach

dzierżawionych i zakupionych przez osoby fizyczne, przy czym głębsza prywatyzacja wielkoobszarowych gospodarstw nie zwiększa, a raczej zmniejsza znaczenie akordu i premii za osiągnięcia produkcyjne w systemie płac na rzecz wynagrodzenia za czas pracy. W ostatnich dwóch latach udział gospodarstw, w których stosowano akord i premie za dobre osiągnięcia produkcyjne, spadł o 3,7 p.p. (z 28,8% w 2004 r. do 25,1% w 2006 r.). System ten nadal odgrywa istotniejszą rolę w gospodarstwach większych, często wielozakładowych i z chowem bydła mlecznego.

W 2006 roku motywacyjny system opłaty pracy występował w 58,8% jednoosobowych spółek i w 30,2% gospodarstw dzierżawionych. Znaczenie tego systemu było wyraźnie mniejsze w gospodarstwach zakupionych. System ten stosowano zaledwie w 8,3% tych gospodarstw. Akord i premia za dobre osiągnięcia produkcyjne stanowiły jedynie część ogólnej opłaty pracy. W ostatnim roku, w 39,0% gospodarstw stosujących motywacyjny system opłat pracy, wynagrodzenie z tego tytułu stanowiło do 20% wynagrodzenia ogólnego, w 51,2% gospodarstw stanowiło 21-50%, zaś w pozostałych 9,8% gospodarstw 51% i więcej wynagrodzenia ogólnego. W porównaniu do lat wcześniejszych, zauważa się wzrost udziału gospodarstw, w których motywacyjny system odgrywa większe znaczenie, a spadek tych, w których system odgrywa mniejsze znaczenie. Jednakże różnice między poszczególnymi latami nie są zbyt duże.

W systemie wynagrodzeń za czas pracy występują przypadki motywowania pracowników do większego zaangażowania poprzez pieniężne premie uznaniowe. Natomiast praktycznie zanikło stosowanie opłaty pracy poprzez naturalia (produkty rolne, drewno na opał, świadczenie usług).

Występowanie pieniężnych premii uznaniowych obserwuje się częściej w gospodarstwach większych, w których na ogół funkcjonują związki zawodowe. Jednakże znaczenie związków zawodowych jako instytucji broniącej interesów załogi z upływem lat maleje. Spada bowiem udział gospodarstw, w których te związki istnieją. Jednocześnie spada również ich aktywność. Niewątpliwie jest to efekt głębszych przekształceń prywatyzowanych wielkoobszarowych gospodarstw popegeerowskich. W 2003 roku związki zawodowe występowały w co siódmym badanym gospodarstwie, a w 2006 roku prawie w co dziewiątym. Nadal ich znaczenie jest istotniejsze w jednoosobowych spółkach, gdyż występują prawie w 2/3 z nich. Natomiast ich rola ochronna praktycznie zanikła w gospodarstwach dzierżawionych i zakupionych. W ostatnim roku istniały one jeszcze w co siedemnastym gospodarstwie dzierżawionym i w co dwudziestym zakupionym.

Z badań wynika również, iż w gospodarstwach mniejszych obszarowo, a szczególnie dzierżawionych i zakupionych przez osoby fizyczne, opłata pracy pracowników najemnych praktycznie jest ograniczona do wynagrodzenia stałego za czas pracy. W gospodarstwach tych nadal uznaje się wprowadzanie dodatko-

wych bodźców motywujących pracowników do lepszej pracy jako zbędne. Takie rozumowanie może być niekorzystne dla osiągnięć produkcyjnych, zwłaszcza w produkcji zwierzęcej, bardziej wrażliwej na jakość pracy. Natomiast powiązanie wysokości wynagrodzenia z osiąganymi efektami produkcyjnymi znajduje dodatnie przełożenie na wyniki ekonomiczne tego działu produkcji. Gospodarstwa zaś mniejsze, w stosunku do większych, charakteryzują się większą dbałością o pracowników najemnych w zakresie dożywiania. Z badań wynika, iż dożywianie pracowników w czasie pracy praktycznie nie jest stosowane w gospodarstwach dużych, wielozakładowych (praktykowane jest ono jedynie w szczytowym zapotrzebowaniu na pracę), a dość często występuje w gospodarstwach mniejszych, dzierżawionych czy zakupionych przez osoby fizyczne.

Największe zmiany w systemie motywacyjnym pracy wystąpiły na początku przemian własnościowych w państwowym rolnictwie. W okresie tym, o czym wspomiano we wcześniejszych publikacjach, ustawowo zlikwidowano w systemie wynagrodzeń m.in. część opłaty pracy związaną z naturaliami (mieszkanie, działka, mleko). Naturalia te bowiem poważnie stępiły system motywacyjny. W późniejszych latach zmiany w systemie motywacyjnym były łagodniejsze i powiązane głównie z głębszą prywatyzacją. Głębsza prywatyzacja wielkoobszarowych gospodarstw ogranicza i prawdopodobnie ograniczać będzie w najbliższej przyszłości w systemie motywacyjnym znaczenie akordu i premii pieniężnych za dobre osiągnięcia produkcyjne na rzecz wynagrodzenia za czas pracy.

W ostatnich latach przed integracją (lata 1998-2003) system motywacyjny pracy w wielkoobszarowych gospodarstwach był poważnie osłabiony nie najlepszą koniunkturą w rolnictwie. Niekorzystne dla rolnictwa relacje cenowe, znacznie ograniczały możliwości tych gospodarstw co do wysokości opłaty pracy. Ograniczająco na opłatę pracy oddziaływało również wysokie bezrobocie. Obraz ten uległ wyraźnej zmianie po 2003 roku. W 2004 roku, a więc w pierwszym roku integracji z UE, przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto wyniosło 1818 zł i było aż o 6,4% wyższe w stosunku do roku wcześniejszego. Niewątpliwie główną przyczyną tak znacznego wzrostu opłaty pracy była poprawa wyników ekonomiczno-finansowych tych gospodarstw (efekt wyraźnie korzystniejszej koniunktury i wysokich plonów wynikających z dobrych warunków pogodowych). Wskaźnik rentowności produkcji wzrósł bowiem w tym czasie z 4,3 do 14,8%. W latach 2005-2006 przeciętne wynagrodzenie brutto w wielkoobszarowych gospodarstwach osiągnęło poziom 1876 oraz 1976 zł i było o 3,2 i 5,3% wyższe od osiągniętego w roku wcześniejszym. Miało to miejsce przy pogorszeniu sytuacji ekonomicznej gospodarstw. Wskaźnik rentowności działalności gospodarczej spadł bowiem z 14,8 w 2004 roku do 10,7 i 10,4% w latach 2005 i 2006. Z tego wynika, iż poziom opłaty pracy najemnej

w gospodarstwach wielkoobszarowych kształtowany jest już nie tylko przez koniunkturę, ale i spadek bezrobocia. To bardzo poważne wyzwanie dla producentów rolnych, gdyż zwiastuje to poważny dalszy wzrost kosztów pracy oraz trudności w znalezieniu odpowiednich pracowników, zwłaszcza sezonowych. Pierwsze takie trudności napotkano już w ostatnim roku. Dotyczyło co prawda niewielkiego odsetka badanych gospodarstw, ale problem ten będzie narastał.

Pomimo wzrostu, opłata pracy w gospodarstwach wielkoobszarowych nadal jest relatywnie niska. Świadczy o tym jej udział w płacy parytetowej⁴. W ostatnim badanym roku, udział ten był na poziomie 74,7%, a więc na poziomie zbliżonym co w dwóch latach wcześniejszych, ale o 1,7 p.p. wyższym niż w 2003 roku, tj. w ostatnim roku przed integracją Polski z UE.

Podobnie do lat wcześniejszych, najwyższym poziomem wynagrodzenia miesięcznego charakteryzowały się jednoosobowe spółki, tj. 2267 zł. Opłata pracy w pozostałych dwóch formach własności była wyraźnie niższa i wynosiła w gospodarstwach dzierżawionych 1800 zł brutto, a w zakupionych 1675 zł, co stanowiło 68,1 i 63,4% poziomu płacy parytetowej. Jednakże te dwie formy własności charakteryzowało znacznie wyższe tempo jej wzrostu. W stosunku do roku wcześniejszego przeciętna opłata pracy w gospodarstwach dzierżawionych wzrosła bowiem aż o 8,0%, a w zakupionych o 6,3%, podczas gdy w jednoosobowych spółkach zaledwie o 3,5%.

3.2.2. Ziemia

W latach 2003-2006, przeciętny obszar badanego gospodarstwa zmniejszył się z 818 do 754 ha użytków rolnych, a więc o 64 ha, tj. o 7,2% (wykres 2). Zmniejszanie się przeciętnego obszaru gospodarstwa obserwowano przed integracją, jak i po integracji Polski z UE. Spadek ten był głównie efektem wtórnej restrukturyzacji wielkoobszarowych gospodarstw popegeerowskich. Wtórna restrukturyzacja tych gospodarstw była wymuszana ich trudną sytuacją finansową, wynikającą z utraty płynności finansowej lub wynikała z potrzeby głębszej prywatyzacji. Na ogół wtórnej restrukturyzacji wielkoobszarowych gospodarstw towarzyszył ich podział na mniejsze zorganizowane jednostki produkcyjne oraz przekazywanie części ziemi rolnikom indywidualnym do powiększenia ich gospodarstw, czy też na inne cele gospodarcze, np. ogólnospołeczne czy pod zalesienie. Występowały co prawda również sytuacje, kiedy wtórna restrukturyzacja

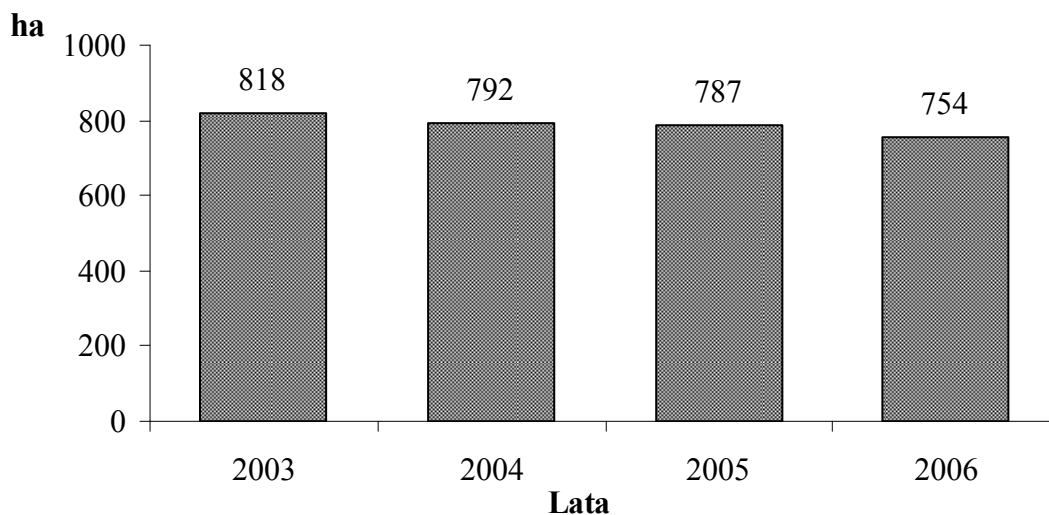
---

⁴ Przeciętne wynagrodzenie nominalne brutto w sektorze przedsiębiorstw wyniosło w 2003 r. – 2342 zł, w 2004 r. – 2439, a w 2005 r. – 2516, w 2006 r. - 2644 zł. [6]

powiększyła obszar wielkoobszarowego gospodarstwa. Jednakże sytuacje takie występowały sporadycznie. Było to zjawisko o niewielkim zasięgu.

Wykres 2

Przeciętna powierzchnia badanych gospodarstw w ha UR (lata 2003-2006)

W 2006 roku, podobnie jak w latach wcześniejszych, największym obszarem charakteryzowały się jednoosobowe spółki (1912 ha UR), znacznie mniejszym gospodarstwa dzierżawione (726 ha UR), a najmniejszym zaś gospodarstwa zakupione (466 ha). W przeciągu czterech lat (styczeń 2003 – grudzień 2006 r.), swój obszar zmniejszyły wyraźnie gospodarstwa jednoosobowych spółek i dzierżawione, przeciętnie o 6,6 i 7,5%, a zwiększyły nieznacznie gospodarstwa zakupione o 0,6%.

Jak dotychczas, głębsza prywatyzacja wielkoobszarowych gospodarstw wymuszała potrzebę zmniejszenia ich obszaru. Najprawdopodobniej tak będzie i w najbliższej przyszłości. Tym bardziej że na zmniejszenie obszaru gospodarstw oddziaływać będą nowe uregulowania prawne (ustawa o ustroju rolnym, przyjęte kryteria pomocy unijnej w tym: na modernizację majątku wytwórczego, do gospodarstw położonych na obszarze o niekorzystnych warunków gospodarowania), o których wspomniano w poprzednim rozdziale. Z punktu ekonomicznego, nowe uregulowania prawne są niekorzystne dla prawidłowego rozwoju wielkoobszarowych gospodarstw. Niekorzystna pod tym względem jest zwłaszcza ustawa o ustroju rolnym, która ogranicza wielkość nowo utworzonych gospodarstw wielkoobszarowych, a tym samym zakłóca ich naturalny rozwój.

W 2006 roku ponad 23% badanych gospodarstw wprowadziło zmiany w powierzchni użytkowanej ziemi. Natężenie zmian w obszarze gospodarstw

było więc na poziomie roku wcześniejszego, ale nieznacznie mniejsze niż w ostatnich latach przed akcesją. W 2002 roku obszar swój zmieniło 32%, a w 2003 roku ponad 25% gospodarstw. Pomimo spadku, natężenie zmian w obszarze poszczególnych gospodarstw pozostało więc nadal dość wysokie. Ziemia w gospodarstwach popegeerowskich jest więc w dalszym ciągu mało stabilnym czynnikiem produkcji. Odnosi się to zwłaszcza do gospodarstw zakupionych, z których ponad 38% zmieniło swój obszar (w 2005 r. – 25%). Ten czynnik produkcji był bardziej stabilny w jednoosobowych spółkach i w gospodarstwach dzierżawionych. W ostatnim roku zmiany w obszarze wprowadziło 18 i 14% gospodarstw tych form własności (w 2005 r. – 18 i 23%).

Nadal większość gospodarstw zmieniających obszar użytkowanej ziemi obszar ten zmniejszała. Jednakże kierunek zmian nie był tak jednoznaczny, jak przed integracją. Na 38 gospodarstw zmieniających obszar, 21 gospodarstw obszar swój zmniejszyło, a więc 55% z nich. Natomiast w ostatnich dwóch latach przed integracją, obszar zmniejszyło po około 2/3 takich gospodarstw.

W czterech przypadkach zmniejszenie obszaru wiązało się z podziałem gospodarstw na mniejsze samodzielne zorganizowane jednostki produkcyjne, w dalszych czterech przypadkach ze sprzedażą małych obszarów ziemi (od 2 do 9 ha), w trzech ze zwrotem ziemi dzierżawionej od rolników indywidualnych, a w pozostałych przypadkach ze zwrotem części ziemi dzierżawionej od Agencji.

W tym samym czasie 17 badanych gospodarstw, tj. prawie 45% zmieniających obszar, powiększyło areał użytkowanej ziemi. W jedenastu przypadkach powiększanie obszaru odbywało się na bazie ziemi pochodzącej z zasobów Agencji (w 9 gospodarstwach poprzez dzierżawę, a w dwóch poprzez zakup), zaś w sześciu gospodarstwach poprzez zakup ziemi od rolników indywidualnych. Zakupem ziemi, zwłaszcza od rolników indywidualnych, zainteresowani są głównie właściciele gospodarstw mniejszych, tj. o obszarze poniżej 500 ha.

Z badań wynika, iż również w 2006 roku głównym motorem zmiany w powierzchni użytkowanej ziemi były potrzeby gospodarujących. Z ich inicjatywy dokonano bowiem zmian aż w prawie 84% przypadków. Jedynie w 16% przypadków (rok wcześniej w 24%) zmiany te zostały na nich wymuszone. Po akcesji, tych zmian w obszarze było więcej niż w ostatnich dwóch latach przed akcesją (2003 r. – 13% i 2002 r. – 10%).

Do akcesji wprowadzenie zmian w powierzchni gospodarstw wymuszała głównie Agencja, a po akcesji również właściciele gospodarstw indywidualnych. Część gospodarstw wielkoobszarowych nie tylko dzierżawiła grunty od Agencji, ale i od właścicieli gospodarstw indywidualnych. Po integracji Polski z UE, większość z nich zerwała warunki umów i odebrała swoje gospodarstwa.

Czynnikiem stymulującym takie zachowania było wprowadzenie do naszego rolnictwa dopłat bezpośrednich.

Wprowadzane w 2006 roku zmiany w powierzchni poszczególnych gospodarstw były relatywnie niewielkie. W ponad 81% przypadków obejmowały one obszar mniejszy niż 100 ha powierzchni ogólnej (przeciętnie 25 ha na gospodarstwo zmieniające obszar). Ziemia w obrocie nie była zabudowana budynkami. W pozostałych zaś przypadkach zmiany dotyczyły większych obszarów ziemi (przeciętnie 363 ha powierzchni ogólnej na 1 gospodarstwo). W części tych przypadków powiązane to było z podziałem gospodarstw, tj. z wydzielaniem się nowych zorganizowanych jednostek. Ziemia objęta obrotem w tej grupie gospodarstw zawierała więc grunty niezabudowane, jak i zabudowane.

Ostatni rok był kolejnym, w którym wprowadzane zmiany w powierzchni wielkoobszarowych gospodarstw zmniejszyły obszar ziemi w badanej zbiorowości. W 2006 roku powierzchnia ogólna badanych gospodarstw zmniejszyła się o 2,1 tys. ha, podczas gdy w 2005 roku o 1,5 tys. ha, w 2004 r. o 1,4 tys. ha, i w 2003 r. o 4,0 tys. ha (tabela 4).

Tabela 4

Obrót ziemią w badanych gospodarstwach w 2006 roku
(w tys. ha powierzchni ogólnej)

Forma własności	Liczba badanych gospodarstw	Przychody	w tym	Rozchody	w tym	Saldo
			zakup		sprzedaż	
Jednoosobowa spółka	17	.	.	.	-	.
Dzierżawa	86	0,1	-	2,5	.	-2,4
Zakup	60	1,2	0,9	0,9	.	+0,3
Razem	163	1,3	0,9	3,4	.	-2,1

Źródło: *Badania własne.*

Ograniczenie powierzchni ogólnej, przy jednoczesnym powiększeniu liczby badanej zbiorowości, znalazło wyraz w powierzchni przeciętnego gospodarstwa. W ostatnim roku powierzchnia badanego gospodarstwa zmniejszyła się o 13 ha użytków rolnych, tj. o 1,7% (tabele A4-A7 aneksu). Świadczy to również, iż w wielkoobszarowych gospodarstwach popegeerowskich ziemia, jako podstawowy czynnik produkcji, nie ma charakteru trwałego. Nie sprzyja temu aktualna polityka rolna, zwłaszcza w odniesieniu do gospodarstw dzierżawionych.

Podobnie jak w małoobszarowych gospodarstwach indywidualnych, również w gospodarstwach wielkoobszarowych występują grunty odłogowane i ugorowane. Jest ich jednak wyraźnie mniej. W 2006 roku, w gospodarstwach tych odłogi i ugory stanowiły 1,4% gruntów, podczas gdy w gospodarstwach indywidualnych 6,4% gruntów ornych (10).

Po integracji Polski z UE, udział gruntów odłogowanych i ugorowanych wyraźnie spadł. W ostatnich dwóch latach po integracji (lata 2006-2005), grunty te stanowiły odpowiednio 1,4 i 1,9% użytków rolnych, podczas gdy przed integracją (lata 2003-2002) odpowiednio 4,6 i 4,0%. Spadek ten jest efektem integracji z Unią, a konkretnie wprowadzeniem dopłat bezpośrednich do użytkowanej rolniczo ziemi. Ziemia nieużytkowana rolniczo nie jest bowiem objęta tymi płatnościami.

Najmniejszym udziałem odłogów i ugorów, podobnie jak w latach wcześniejszych, charakteryzowały się jednoosobowe spółki – 1,0% (w 2005 r. – 1,4%, w 2004 r. – 0,7%), wyróżniające się jednocześnie najlepszymi glebami. Nieco większym zaś udziałem charakteryzowały się gospodarstwa zakupione – 1,6% (w 2005 r. – 2,2%, w 2004 r. – 3,9%) i dzierżawione – 1,5% (w 2005 r. – 2,0%, 2004 r. – 6,2%). W stosunku do lat wcześniejszych udział ziemi nieużytkowanej rolniczo spadł dość wyraźnie w gospodarstwach dzierżawionych i zakupionych, a nieznacznie w jednoosobowych spółkach (tabela A4 aneksu).

W 2006 roku kontynuowano zmiany w rolniczym sposobie wykorzystania ziemi, tj. w strukturze użytków rolnych, lecz w znacznie mniejszym zakresie niż to było w latach wcześniejszych. W 2006 roku takie zmiany wprowadzono w co czternastym gospodarstwie, podczas gdy w 2005 roku w co siódmym, a w latach 2003-2004 w co piątym. Swym zasięgiem objęły one również wyraźnie mniejszy obszar gruntów. W większości przypadków zmiana sposobu wykorzystania ziemi dotyczyła bowiem stosunkowo niewielkich obszarów, tj. poniżej 15 ha.

Mniejszych zmian w sposobie wykorzystania ziemi można oczekiwać również w najbliższej przyszłości. Na taki scenariusz wskazują zamierzenia gospodarujących. Planowanych zmian jest wyraźnie mniej niż było dotychczas i ograniczają się praktycznie do nasadzeń trwałych plantacji czy zalesień słabych jakościowo gruntów ornych. Prawdopodobnie wynika to m.in. z ograniczeń, jakie w tym zakresie wprowadza ustawodawstwo unijne.

W 2006 roku nie tylko ograniczono zakres zmian w rolniczym wykorzystaniu ziemi, ale i ich kierunek. W odróżnieniu od lat wcześniejszych, zmiany te częściej polegały na ograniczeniu powierzchni gruntów ornych, niż ich powiększaniu. Częściej grunty te zamieniano na sady, lasy czy trwałe użytki zielone niż w kierunku odwrotnym.

Do czasu integracji z Unią Europejską, potrzeba wprowadzenia zmian w rolniczym sposobie wykorzystania ziemi wynikała głównie z ograniczania lub likwidacji w części gospodarstw chowu bydła i owiec, jak również ze zmiany systemu żywienia zwierząt. Miało miejsce zastępowanie w chowie bydła żywienia pastwiskowego alkiezowym, opartym na kiszonce z kukurydzy, co podnosi wydajność mleczną krów i opłacalność produkcji. Zwiększało to udział gruntów ornych w strukturze użytków rolnych. Natomiast po integracji, zmiany w sposobie

wykorzystania ziemi są bardziej sterowane poprzez ustawodawstwo unijne. Ustawodawstwo to prawnie ogranicza wprowadzanie zmian w wykorzystaniu trwałych użytków zielonych, a jednocześnie zachęca finansowo do ograniczania powierzchni gruntów ornych, poprzez dopłaty do zakładanych sadów orzechowych. Prawo unijne oddziałuje więc w kierunku ograniczenia powierzchni gruntów ornych, a wzrostu udziału sadów, trwałych użytków zielonych i lasów.

Użytkownicy wielkoobszarowych gospodarstw aktywnie włączyli się w realizację polityki unijnej odnośnie wykorzystania ziemi. W 2006 roku, po raz pierwszy od przekształceń własnościowych, w badanych gospodarstwach zmniejszył się udział gruntów ornych, a wzrósł sadów i trwałych użytków zielonych (tabela A5 aneksu). Zmiany w rolniczym wykorzystaniu ziemi obserwuje się we wszystkich formach własności. Zakres tych zmian był największy w gospodarstwach zakupionych, a mniejszy w dzierżawionych i w jednoosobowych spółkach.

Z oceny gospodarujących wynika, iż w 2006 roku na 17% powierzchni użytków rolnych istniała potrzeba renowacji urządzeń melioracyjnych, a dodatkowo na 5,2% tej powierzchni konieczność przeprowadzenia nowych melioracji. Uregulowania stosunków wodnych wymaga więc ponad 22% użytkowanych przez te gospodarstwa gruntów, w tym 26,3% trwałych użytków zielonych. W stosunku do roku wcześniejszego, nastąpiła w tym zakresie tylko nieznaczna poprawa.

Potrzeba regulacji stosunków wodnych jest nadal największa w gospodarstwach zakupionych. Prawie 34% gruntów tych gospodarstw ma złe stosunki wodne. Nieco mniejsze potrzeby w tym zakresie występują w grupie gospodarstw dzierżawionych, w których uregulowania stosunków wodnych wymaga 22% gruntów. Najmniejsze zaś potrzeby są w jednoosobowych spółkach, gdzie poprawy stosunków wodnych wymaga tylko 13% użytkowanych gruntów.

W dalszym ciągu pozostaje nierozwiązany w wielkoobszarowych gospodarstwach problem nawodnień gruntów poprzez deszczownie. Możliwości takich nawodnień są niewielkie. Podobnie jak w roku wcześniejszym, mogą one objąć swoim zasięgiem zaledwie 0,8% gruntów. Nawadnianie poprzez deszczownie odgrywa większe znaczenie jedynie w gospodarstwach zakupionych – 3% gruntów. W gospodarstwach dzierżawionych i w jednoosobowych spółkach nawadnianie to praktycznie nie istnieje, gdyż jego możliwości są ograniczone do zaledwie 0,2 i 0,1% powierzchni gruntów.

Użytkownicy wielkoobszarowych gospodarstw dostrzegali w przeszłości i dostrzegają obecnie w nakładach na melioracje, szansę znacznego wzrostu plonów uprawianych roślin oraz poprawy opłacalności produkcji roślinnej. Pomimo to, w kolejnym roku nie poczyniono istotniejszych zmian w tym zakresie. Większych zmian nie należy się spodziewać i w najbliższej przyszłości, zwłaszcza u dzierżawców, bez wyraźnego wsparcia finansowego ze strony budżetu pań-

stwa lub Agencji. Są to inwestycje kapitałochłonne, a zdecydowana większość gospodarstw rolnych jest ekonomicznie za słaba, aby mogła je samodzielnie w krótkim okresie wykonać.

3.2.3. Majątek trwały

Najtrudniejszym ogniwem w rozwoju wielkoobszarowych gospodarstw popegeerowskich było i pozostało nadal odtwarzanie oraz modernizacja majątku trwałego. Rolnictwo charakteryzuje się niską rentownością, co ogranicza możliwości akumulacji kapitału. Dodatkowo problem ten komplikuje znaczna kapitałochłonność produkcji rolnej i wolny obrót kapitału, co zwiększa zapotrzebowanie na ten kapitał.

W pierwszych latach po urynkowaniu gospodarki, procesy inwestycyjne w państwowych gospodarstwach praktycznie wygasły. Niewątpliwie był to efekt głębokiej dekonunktury i twardych zasad kredytowania zarówno działalności gospodarczej, jak i inwestycyjnej. Kredyty bankowe były nie tylko drogie (wysoko oprocentowane), ale i trudne do pozyskania (wysokie wymagania co do zabezpieczeń). Brak wsparcia ze strony państwa działalności inwestycyjnej oraz dekonunktura, ograniczyły w tych gospodarstwach procesy inwestycyjne, co w ostateczności doprowadziło do dekapitalizacji majątku trwałego.

Prywatyzacja państwowych gospodarstw i uruchomienie kredytów preferencyjnych w rolnictwie, wywołało wyraźne ożywienie w procesach inwestycyjnych. Z przeprowadzonych badań wynika, że inwestowanie to było szczególnie intensywne w latach lepszej koniunktury dla rolnictwa. Jednakże w 1999 roku wystąpił regres w modernizacji majątku gospodarstw popegeerowskich. W roku tym nakłady inwestycyjne ograniczono wyraźnie we wszystkich formach własności. Jedynie w gospodarstwach zakupionych zapewniały one reprodukcję rozszerzoną majątku, a w pozostałych ujemną.

Na zapaść inwestycyjną wpłynęło ponowne pogorszenie koniunktury w rolnictwie i brak własnych środków finansowych, stanowiących główne źródło finansowania inwestycji. W latach 1995-1999 środki własne stanowiły bowiem 71% nakładów inwestycyjnych w jednoosobowych spółkach, 57% w gospodarstwach dzierzawionych i 64% w gospodarstwach zakupionych.

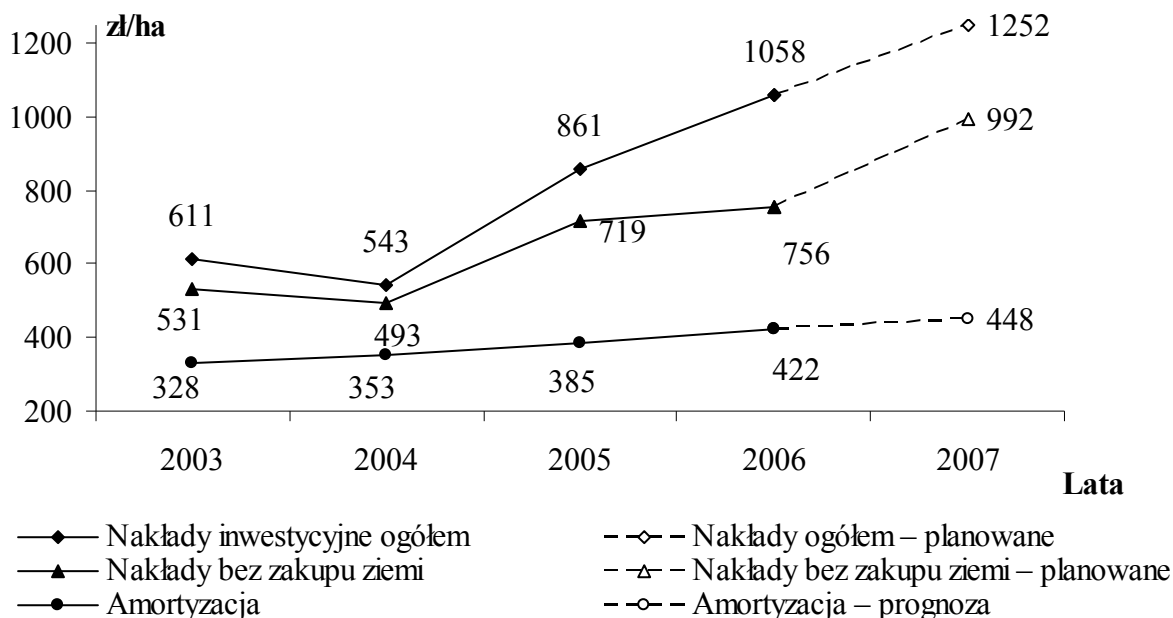
W 2000 roku nakłady inwestycyjne w badanej zbiorowości gospodarstw wielkoobszarowych ponownie wzrosły. Przeciętnie nakłady te zapewniały reprodukcję rozszerzoną własnego majątku trwałego. Zbliżony poziom inwestowania utrzymano również w następnych trzech latach, w tym w dwóch ostatnich przed integracją z UE, tj. 2002 i 2003 (wykres 3). Niewątpliwie był to efekt nieznacznej poprawy koniunktury, podjętych w tych gospodarstwach procesów do-

stosowawczych do wymagań rynku (obniżka kosztów własnych) oraz większych możliwości finansowania nakładów inwestycyjnych tańszym kredytem.

Wykres 3

Wysokość nakładów inwestycyjnych i amortyzacja w zł na 1 ha
(lata 2003-2006 i planowane na 2007)

Natomiast pewne ograniczenie w nakładach na modernizację majątku trwałego daje się zauważyć w 2004 roku, a więc w roku akcesji Polski do Unii (w roku przejściowym). Ograniczenie to nie wywołała dekonjunktura, gdyż sytuacja była wyjątkowo korzystna, lecz fundusze pomocowe unijne wspierające modernizację majątku i chęć zakupu dzierżawionej ziemi.

Na taki stan rzeczy wskazuje analiza wskaźnika inwestowania. Z analizy tej wynika, iż do ograniczenia nakładów inwestycyjnych na modernizację majątku przyczyniły się głównie gospodarstwa dzierżawione i zakupione, które w znacznej części przełożyły termin inwestowania z 2004 roku na lata 2005-2006 (tabela 5).

Przełożenie terminu inwestowania było podyktowane możliwością korzystania z unijnych funduszy pomocowych wspierających modernizację majątku wytwórczego, tj. z Sektorowego Programu Operacyjnego i Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (SPO, PROW). W przypadku zaś gospodarstw dzierżawionych, ograniczenia w inwestowaniu mogły dodatkowo wynikać z powszechnego zainteresowania dzierżawców zakupem gruntów. Zakup dzierżawionych gruntów wymaga bowiem gromadzenia i angażowania znacznego kapitału własnego, którego następnie może brakować na modernizację majątku trwałego.

Tabela 5

Nakłady inwestycyjne w latach 2002-2006 i planowane na 2007 rok
(w tysiącach złotych na 1 gospodarstwo)
oraz stopa inwestowania (relacja nakładów do amortyzacji)*

Wyszczególnienie		Forma własności			Średnio	
		jednoosobowa spółka	dzierżawa			zakup
			razem	w tym spółka pracowni- cza		
Nakłady	2002	1599	268	262	275	431
	2003	2024	207	196	258	434
	2004	1944	229	239	165	395
	2005	2111	439	288	278	566
	2006	1738	486	415	386	580
	2007	2406	595	756	540	763
	Stopa inwestowania	2002	1,84	1,47	1,55	1,75
2003		2,22	1,09	1,11	1,67	1,62
2004		1,84	1,17	1,24	1,03	1,41
2005		1,83	2,06	1,53	1,54	1,87
2006		1,42	1,98	1,98	2,15	1,79
2007		1,85	2,27	3,15	2,10	2,21

* nakłady inwestycyjne bez zakupu ziemi

Źródło: Badania własne.

W latach 2005-2006, a więc w pierwszym i drugim roku po integracji, obserwuje się w gospodarstwach wielkoobszarowych wyraźny wzrost nakładów inwestycyjnych. W pierwszym roku po integracji co siódme gospodarstwo korzystało z unijnych funduszy pomocowych, wspierających modernizację majątku, a w drugim prawie co trzecie (tabela 6).

Pomoc unijna odgrywa dość istotną rolę przy modernizacji potencjału wytwórczego w gospodarstwach zakupionych i dzierżawionych, gdzie pokrywa około 14% ich wartości. Pomoc ta jest mało istotna w modernizacji majątku jednoosobowych spółek, gdyż stanowi zaledwie 2,5-3,0% ich wartości.

Jak dotychczas, integracja z Unią nie ograniczyła nakładów inwestycyjnych w wielkoobszarowych gospodarstwach, a wręcz odwrotnie, nakłady te zwiększyła. Ponadto wzrost ten to nie tylko efekt wprowadzenia pomocy unijnej na modernizację majątku, ale również dopłat bezpośrednich poprawiających dość istotnie koniunkturę w rolnictwie.

Tabela 6

Nakłady inwestycyjne w latach 2005-2006 i wysokość wsparcia finansowego z funduszy pomocowych (SPO, PROW) – tys. zł na gospodarstwo *

Forma własności	Liczba gospodarstw		Gospodarstwa korzystające z funduszy (%)	Nakłady inwestycyjne na gospodarstwo (tys. zł)	Wysokość pomocy z UE na gospodarstwo (tys. zł)	Pomoc z UE w nakładach inwestycyjnych (%)	
	bada-nych	korzystających z funduszy					
Jednoosobowa spółka	a	17	4	23,5	2111	63,7	3,0
	b	17	3	17,6	1738	43,5	2,5
Dzierżawa	a	89	12	13,5	439	30,7	7,0
	b	86	27	31,4	486	71,7	14,8
Zakup	a	52	7	13,5	278	29,8	10,7
	b	60	19	31,7	386	53,0	13,7
Średnio	a	158	23	14,6	566	34,0	6,0
	b	163	49	30,1	580	61,5	10,6

a – 2005 rok, b – 2006 rok

* nakłady inwestycyjne bez zakupu ziemi

Źródło: *Badania własne.*

Jednakże pomimo poprawy warunków do inwestowania, nie wszystkie gospodarstwa modernizowały swój majątek. W 2006 roku, prawie 16% badanych gospodarstw nie poczyniło żadnych inwestycji, a 8% z nich inwestowało w niewielkim zakresie, tj. poniżej 50 tys. zł w przeliczeniu na 1 gospodarstwo (tabela A14 aneksu). Niski poziom inwestowania lub jego całkowity brak dotyczył więc prawie 1/4 gospodarstw.

W ostatnim roku najwięcej gospodarstw bez nakładów inwestycyjnych było wśród dzierżawców – 18,6% (w 2005 r. – 20,2%, w 2004 r. – 25,3%, w 2003 r. – 31,1%, i w 2002 r. – 31,9%) i zakupionych – 16,7% (w 2005 r. – 17,7%, w 2004 r. – 15,2%, w 2003 r. – 27,9% i w 2002 r. – 32,5%). Natomiast gospodarstw takich w ostatnich dwóch latach nie było wśród jednoosobowych spółek (w 2004 r. – 5,9%, a w latach 2002 i 2003 – po 5,6%). Po akcesji do Unii, gospodarstw nieinwestujących było wyraźnie mniej niż przed akcesją, i to we wszystkich formach własności. Istotnie mniej ich było zwłaszcza w grupie gospodarstwach zakupionych.

Podobnie wysokich nakładów na modernizację potencjału wytwórczego, jak w ostatnich dwóch latach, można było oczekiwać w 2007 roku. Świadczą o tym zamierzenia gospodarujących co do inwestycji na ten rok i planowanych na nie wydatków finansowych. Większe zainteresowanie inwestowaniem spowodowała korzystna koniunktura i możliwość wsparcia tego procesu z unijnych funduszy pomocowych z UE (SPO i PROW). W większości gospodarstw,

w których planowano inwestycje w 2007 roku, zakładano również ich wsparcie z tych właśnie funduszy (tabela 7).

Tabela 7

Planowane na 2007 rok nakłady inwestycyjne i wysokość oczekiwanego wsparcia finansowego z funduszy pomocowych UE (SPO, PROW) – tys. zł na gospodarstwo *

Forma własności	Liczba gospodarstw		Gospodarstwa oczekujące pomocy z UE (%)	Planowane nakłady na gospodarstwo (tys. zł) *	Wysokość oczekiwanej pomocy z UE (tys. zł) **	Pomoc UE w planowanych inwestycjach (%)
	bada-nych	oczekują- cych pomo- cy z UE				
Jednooso- bowa spół- ka	17	10	58,8	2407	201,1	8,4
Dzierżawa	86	49	57,0	596	180,0	30,2
Zakup	60	39	65,0	539	200,7	37,2
Średnio	163	98	60,1	764	189,8	24,8

* nakłady inwestycyjne bez zakupu ziemi

** wysokość dopłat unijnych wnioskowana do ARiMR

Źródło: Badania własne.

Wnioski do Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) o wsparcie finansowe inwestycji z funduszy pomocowych UE, planowało złożyć 60% wielkoobszarowych gospodarstw. Największe zainteresowanie było wśród właścicieli gospodarstw zakupionych – 65,0%, a najmniejsze wśród dzierżawców – 57,0%. W odniesieniu do dwóch lat wcześniejszych, zainteresowanie korzystaniem z tych funduszy w ostatnim roku wyraźnie wzrosło we wszystkich formach własności.

Pomoc unijna wspierająca modernizację potencjału wytwórczego oraz poprawiająca warunki ochrony środowiska jest bardziej atrakcyjna w gospodarstwach zakupionych i dzierżawionych (mniejszych obszarowo), niż w jednoosobowych spółkach (o większych obszarach i dużych potrzebach inwestycyjnych). W tych pierwszych grupach własności może ona stanowić 15-20% wartości planowanych inwestycji, a w jednoosobowych spółkach 3-5%. Według oceny użytkowników wielkoobszarowych gospodarstw, udział ten powinien być znacznie wyższy i wynosić odpowiednio w gospodarstwach zakupionych i dzierżawionych 37,2 i 30,2%, a w jednoosobowych spółkach 8,4%. Ten zawyżony udział wynika z faktu, iż w planach gospodarujący liczyli na pomoc unijną do wysokości 500 tys. zł na jedno gospodarstwo, a nie 300 tys. zł, jaka obecnie obowiązuje.

Nie wszystkie gospodarstwa modernizowały swój majątek w przeszłości i nie wszystkie planowały inwestycje w najbliższej przyszłości. Tak było przed integracją i podobnie jest po integracji. Badania ostatniego roku wskazują rów-

niez, iż poprawa koniunktury oraz pomoc unijna nie zachęciła wszystkich gospodarstw do inwestowania w najbliższej przyszłości. Część z nich nie planowała żadnych inwestycji w najbliższym 2007 roku, chociaż gospodarstw takich było wyraźnie mniej, niż to było przed integracją. W 2006 roku, zamiar nieinwestowania w roku następnym, wyrazili użytkownicy około 15% gospodarstw (w 2005 r. – 14%, w 2004 r. – ponad 15%, w 2003 r. – około 19% i w 2002 r. – 39%). W 2007 roku nie zamierzało inwestować w modernizację potencjału wytwórczego ponad 18% właścicieli gospodarstw zakupionych i ponad 15% dzierżawców wielkoobszarowych gospodarstw. Niewątpliwie świadczy to o ich nie najlepszej kondycji ekonomicznej. Szanse rozwoju takich gospodarstw oraz konkurencji na rynku są więc poważnie ograniczone.

W 2006 roku, podobnie jak w latach wcześniejszych, inwestowano głównie w zakup maszyn i urządzeń, a więc w aktywną część majątku trwałego, podnoszącego wydajność pracy. Po integracji z Unią, a zwłaszcza w ostatnim roku, powiązane to było z wyraźnym wzrostem nakładów na zakup dzierżawionej ziemi.

W 2006 roku na zakup ziemi wydatkowano 307 zł w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych, i było to ponad dwukrotnie więcej niż w roku wcześniejszym, a prawie siedmiokrotnie więcej niż dwóch ostatnich latach przed integracją. W 2006 roku wzrosły również nakłady na budownictwo, chociaż w wyraźnie mniejszym zakresie niż w przypadku nakładów na zakup ziemi. Większe nakłady na budownictwo obserwuje się nadal w jednoosobowych spółkach, natomiast w pozostałych dwóch formach własności, a zwłaszcza u dzierżawców, nakłady na budownictwo, pomimo wzrostu, nie były imponujące (tabela 8 oraz A13 i A15 aneksu).

Jak dotychczas, integracja Polski z Unią nie ożywiła nakładów inwestycyjnych na melioracje, chociaż potrzeby w tym zakresie są znaczne. O potrzebach tych wspomiano, analizując ziemię, jako podstawowy czynnik produkcji.

Większe zainteresowanie poprawą stosunków wodnych, chociaż niewystarczające, wykazują jedynie właściciele gospodarstw zakupionych. W 2006 roku, ponieśli oni nakłady na melioracje w wysokości 1,8 tys. zł. (rok wcześniej 4,8 tys. zł) w przeliczeniu na 1 gospodarstwo, podczas gdy dzierżawcy zaledwie 0,2 tys. zł. Natomiast w jednoosobowych spółkach drugi rok z rzędu nie odnotowano żadnych nakładów na melioracje gruntów.

Niewystarczające, w stosunku do potrzeb, nakłady na budownictwo w gospodarstwach dzierżawców i właścicieli gospodarstw zakupionych, wynikają z tych samych przyczyn, co w latach wcześniejszych, tj. przed integracją. Wpływa na ten stan relatywnie niska opłacalność produkcji zwierzęcej, a przede wszystkim niewystarczające zasoby własnych środków finansowych. Środki te w pierwszej kolejności były i są nadal kierowane na ratalny wykup użytkowanego majątku (majątek obrotowy, budynki i budowle, ziemia). Natomiast wśród

dzierżawców, mniejsze zainteresowanie inwestowaniem w budownictwo, wynika dodatkowo z braku pewności na wieloletnie gospodarowanie. Po integracji z UE, niepewność ta u dzierżawców nie spadła, a wręcz odwrotnie – wzrosła. Wzrost ten wywołały zapowiadane zmiany prawne co do wielkości gospodarstwa i nasilająca się aktywność rolników indywidualnych w zagospodarowaniu ziemi wielkoobszarowych gospodarstw dzierżawców.

Tabela 8

Nakłady inwestycyjne poniesione w latach 2004-2006 i planowane na 2007 rok
(w tysiącach złotych na 1 gospodarstwo oraz w zł na 1 ha UR)

Forma własności	Nakłady razem na*		Nakłady na						
	1 gospodarstwo	1 hektar	nowe budownictwo		zakup maszyn		ulepszenia (adaptacje, remonty)		
			1 gospod.	1 ha	1 gospod.	1 ha	1 gospod.	1 ha	
Jednoosobowa spółka	a	1944	1014	163	85	843	440	827	431
	b	2126	1113	60	31	1056	497	1010	529
	c	1738	909	493	258	759	397	486	254
	d	2410	1260	928	485	956	500	526	275
Dzierżawa	a	278	366	6	8	181	238	39	51
	b	564	756	11	15	319	428	109	146
	c	650	895	79	109	330	455	77	106
	d	945	1302	149	209	366	504	80	110
Zakup	a	190	426	24	54	113	253	24	54
	b	400	820	22	45	175	359	81	166
	c	781	1676	82	176	248	532	56	120
	d	577	1238	172	369	207	444	161	345
Średnio	a	430	543	29	37	233	294	120	152
	b	678	862	20	25	349	443	197	250
	c	812	1077	124	164	344	456	112	149
	d	963	1277	239	317	369	489	156	207

a – 2004 r., b – 2005 r., c – 2006 r., d – plany na 2007 r.

*Pozycja „Nakłady razem” dodatkowo uwzględnia nakłady poniesione na zakup dzierżawionej ziemi oraz wartość finansowych składników majątku trwałego.

Źródło: *Badania własne.*

W 2006 roku inwestycje budowlane, w znacznym odsetku adaptacyjno-modernizacyjne, przeprowadzono w 51 gospodarstwach, tj. w 31,3% badanej zbiorowości (w 2007 r. w 27,2%, w 2004 r. w 23,1%, w 2003 r. w 24,2%). W drugim roku po integracji z Unią, obserwuje się pewien wzrost zaangażowa-

nia gospodarstw inwestowaniem w budownictwo. Niewątpliwie wzrost ten spowodował zarówno dopłaty unijne wspierające modernizację gospodarstw, jak i wyższe unijne wymagania w stosunku do rolnictwa w zakresie ochrony środowiska przed zanieczyszczeniem.

W dalszym ciągu najczęściej gospodarstw inwestujących w budynki i budowle było wśród jednoosobowych spółek tj. – 53% (w 2005 r. – 71% i w 2004 r. – 65%) oraz w grupie gospodarstw zakupionych tj. – 35%, (w 2005 r. – 29% i w 2004 r. – 33%), a najmniej w grupie gospodarstw dzierżawionych – 24% (w 2005 r. – 18% i w 2004 r. – 11%). W ostatnim roku zainteresowanie inwestowaniem w budownictwo spadło więc w jednoosobowych spółkach, bez większych zmian pozostało w gospodarstwach zakupionych, a wzrosło jedynie w gospodarstwach dzierżawców. Dzierżawcy gospodarstw inwestowali głównie w budowle do przechowywania płodów rolnych i odchodów zwierzęcych, gdyż zainteresowanie inwestowaniem w budynki wykazują na ogół ci z nich, którzy już wykupili część budynków.

Nowe inwestycje budowlane, na stosunkowo niewielką skalę (przeciętnie 864 tys. zł), przeprowadzono w dwudziestu dwóch gospodarstwach, tj. w 13,5% badanej zbiorowości (w 2005 r. – 6,3%). Sześć z nich zrealizowano w jednoosobowych spółkach, siedem w gospodarstwach dzierżawców, a dziewięć w gospodarstwach właścicieli. Najczęściej nowe inwestycje realizowano w jednoosobowych spółkach i gospodarstwach zakupionych – 35,5 i 15,0%, a najrzadziej w gospodarstwach dzierżawców – 8,1%. Osiem nowych inwestycji związanych było z produkcją roślinną, głównie z przechowywaniem płodów, a czternaście z produkcją zwierzęcą (cztery obory, dwie tuczarnie, kurnik oraz siedem płyt gnojowych i zbiorników na gnojowicę).

W ostatnim badanym roku nakłady na modernizację i adaptację starych budynków i budowli, przeciętnie w wysokości 381 tys. zł, poniesiono w 43 gospodarstwach, tj. w 26,4% badanych (2005 r. – 20,9%). Podobnie jak w latach wcześniejszych, najczęściej gospodarstw ulepszających swoje budynki i budowle było wśród jednoosobowych spółek oraz gospodarstw zakupionych – 41,2 i 26,7%, a najmniej w grupie gospodarstw dzierżawionych – 20,0%.

Najszerzy zakres remontów modernizacyjno-adaptacyjnych był w jednoosobowych spółkach. Świadczy o tym wysokość poniesionych na ten cel wydatków. W przeliczeniu na jedną spółkę modernizującą budynki i budowle wydatki te były na poziomie około 1,4 mln zł. Prowadzone remonty budynków, zwłaszcza obór, poprawiły więc w sposób istotny ich warunki zoohigieniczne oraz funkcjonalność. Stan ten odbił się korzystnie na wydajnościach zwierząt i kosztach, a w ostateczności i opłacalności produkcji zwierzęcej. Natomiast tradycyjnie już w gospodarstwach dzierżawionych i zakupionych nakłady na ulepszenia budynków i budowli były niezbyt duże. Przeciętnie na jedno gospodarstwo wydatkowano około 220 i 140 tys. zł.

Prace remontowe budynków inwentarskich były więc płytkie i nie wpływały tak istotnie na jakość produkcji zwierzęcej, jak to było w spółkach Agencji.

Niewątpliwie największe zapotrzebowanie na pełniejszą modernizację użytkowanych budynków występowało i występuje nadal w gospodarstwach dzierżawców. Jednakże większe zmiany w tym zakresie nie nastąpią bez finansowego wsparcia tego procesu ze strony Agencji, tj. właściciela gospodarstw. Wydaje się również, iż ożywienie inwestowania w gospodarstwach dzierżawców wymaga wyraźnego wydłużenia trwania dzierżawy, z prawem dziedziczenia włącznie. Na ten fakt zwracali dość często uwagę badani dzierżawcy. Nakłady inwestycyjne na modernizację budownictwa są bowiem o długoletnim okresie zwrotu i o charakterze niemobilnym. Nakłady te nie są możliwe do odzyskania bez sprzedaży całego gospodarstwa. Wzrost inwestowania w budownictwo gospodarstw dzierżawionych wymaga więc również wprowadzenia zmian w dotychczasowym prawodawstwie odnośnie tej formy gospodarowania, o czym już wspominaliśmy w latach wcześniejszych.

W 2006 roku remontami adaptacyjno-modernizacyjnymi objęto 46 budynków, podczas gdy w 2005 r. – 32, w 2004 r. – 38, w 2003 r. – 17. Część z nich od dłuższego czasu nie była już użytkowana. Były to tzw. pustostany. Remontami objęto w większości budynki inwentarskie, w tym: dwadzieścia dwa do chowu bydła, trzy do chowu trzody chlewnej, cztery kurniki i dwie owczarnie. Ponadto remonty adaptacyjno-modernizacyjne przeprowadzono w czternastu budynkach do przechowywania płodów rolnych, środków produkcji czy maszyn oraz w jednym budynku dworskim.

W wyniku przeprowadzonych remontów powstało dziewiętnaście zmodernizowanych budynków do chowu bydła, w większości rzeźnego, cztery do chowu trzody chlewnej i pięć do chowu drobiu. Ponadto uzyskano szesnaście nowych budynków do przechowywania płodów rolnych, środków produkcji czy maszyn oraz dwa pomieszczenia biurowe.

Podobnie jak dotychczas, również w najbliższej przyszłości należy oczekiwać dość znacznego zainteresowania ulepszeniami istniejących budynków, tj. ich modernizacją, w części połączoną z adaptacją, w tym i pustostanów. Zamiar przeprowadzenia takich remontów w najbliższych 2-3 latach planowano w pięćdziesięciu gospodarstwach, tj. w 31% badanych, podczas gdy w 2005 r. zamiar taki występował w 22% gospodarstw, w 2004 r. – 23% i w 2003 r. – 20%.

Z danych powyższych wynika, że wyraźniejszy wzrost ulepszeń użytkowanych budynków nastąpi dopiero w trzecim i następnych latach po integracji z Unią. Najwięcej ulepszeń modernizacyjno-adaptacyjnych będzie w gospodarstwach zakupionych i w jednoosobowych spółkach, a najmniej w gospodarstwach dzierżawców. W najbliższych 2-3 latach ulepszenia budynków planowa-

no bowiem w 37 i 35% gospodarstw zakupionych i jednoosobowych spółek oraz w 26% gospodarstw dzierżawionych.

Z planów wynika, iż remontami mogą być objęte aż 94 budynki gospodarcze. Większość z nich, bo ponad 74%, to budynki do produkcji zwierzęcej, w tym 41 budynków do chowu bydła, 19 do chowu trzody chlewnej, 7 do chowu owiec, dwa kurniki i jedna stajnia. Ponadto remontami tymi może być objętych 18 budynków magazynowych, trzy zakłady przetwórcze, dwa warsztaty i jedno biuro.

Znaczna część przeprowadzonych remontów budynków będzie miała charakter adaptacyjny, tj. zmieniający dotychczasowy sposób ich wykorzystania. Przeprowadzone remonty zmniejszą udział budynków do chowu zwierząt, zwłaszcza bydła i trzody chlewnej, a zwiększą do przechowywania płodów rolnych, środków produkcji lub maszyn.

Po przeprowadzeniu remontów adaptacyjno-modernizacyjnych, 47 budynków, tj. 50% remontowanych, będzie mogło być wykorzystywanych do produkcji zwierzęcej, a więc o 24 p.p. mniej niż to było przed remontami, w tym 27 wyremontowanych budynków będzie przeznaczonych do chowu bydła (w znacznej części rzeźnego), 13 do chowu trzody chlewnej i 7 do chowu drobiu. Ponadto 43 wyremontowane budynki spełniać będą funkcje przechowalnicze (płody rolne, środki produkcji czy maszyny), trzy funkcjonować będą jako warsztaty, a jeden jako budynek przetwórstwa rolnego.

Podobnie jak w latach wcześniejszych, część potencjału budowlanego w gospodarstwach popegeerowskich nie było gospodarczo wykorzystywana. Na koniec 2006 roku przeciętnie na gospodarstwo przypadało 1,9 budynku nieużytkowanego. W stosunku do roku wcześniejszego, liczebność pustostanów zmniejszyła się o 9,5%, w 2005 r. o 11,6%. W dalszym ciągu, najwięcej budynków nieużytkowanych występuje w grupie gospodarstw dzierżawionych – 2,5 na 1 gospodarstwo (w 2005 r. – 2,7, 2004 r. – 3,1), a wyraźnie mniej wśród gospodarstw zakupionych i w jednoosobowych spółkach – 1,4 i 1,0 (w 2005 r. – 1,4 i 1,1 i w 2004 r. – 1,4 i 1,3). W ostatnich dwóch latach ich liczebność ograniczono więc w gospodarstwach dzierżawionych i w jednoosobowych spółkach, a bez zmiany liczebność ta pozostała w gospodarstwach zakupionych.

Wyniki ostatniego roku badań potwierdzają więc spostrzeżenia z wcześniejszych lat badań, że modernizacja połączona z adaptacją racjonalizuje wykorzystanie budynków, jednak nie rozwiązuje problemu pustostanów. Jest ich bowiem zbyt dużo, jak na obecne potrzeby gospodarstw.

W 2006 roku budynki inwentarskie wśród nieużytkowanych stanowiły ponad 63%. Najwięcej ich było po chowie bydła – 31,6% i trzody chlewnej – 19,4%, a wyraźnie mniej po chowie drobiu, owiec i koni, odpowiednio – 7,1%,

4,5% i 0,6%. Pustostanów w przeszłości związanych z przetwórstwem rolnym i przechowywalnictwem było 4,2 i 25,8%, a z pozostałą działalnością 6,8%.

W ostatnich latach nie tylko zmniejszyła się liczebność pustostanów, ale zachodziły również zmiany w ich strukturze. Udział pustostanów w przeszłości związanych z produkcją zwierzęcą spadał, a wzrastał związanych z przechowywalnictwem, przetwórstwem rolnym i pozostałą działalnością gospodarczą.

Pomimo spadku liczebności, pustostany nadal stanowią trudny problem do rozwiązania w gospodarstwach popegeerowskich. Z oceny gospodarujących wynika, iż zaledwie 1/4 można racjonalnie zagospodarować poprzez procesy adaptacyjno-modernizacyjne. Na zagospodarowanie 59,0% nieużytkowanych budynków, użytkownicy gospodarstw w dalszym ciągu nie mają pomysłu. Brak pomysłu na ich zagospodarowanie najczęściej występuje u właścicieli gospodarstw zakupionych i u dzierżawców. Zdaniem gospodarujących, co siódmy pustostan potrzebuje rozbiórki (tabela 9).

Tabela 9

Sposób zagospodarowania nieużytkowanych budynków i budowli
(stan na 31 XII 2006 roku)

Forma własności	Liczba pustostanów = 100%	Sposoby zagospodarowania		Brak pomysłu na zago- spodarowanie
		modernizacja i adaptacja	rozbiórka	
Jednoosobowa spółka	18	83,3	16,7	-
Dzierżawa	216	25,0	14,8	60,2
Zakup	83	21,7	9,6	68,7
Razem	317	27,4	13,6	59,0

Źródło: Badania własne.

Wszystkie proponowane do likwidacji pustostany charakteryzują się bardzo złym stanem technicznym i są zużyte moralnie. Za ich likwidacją przemawiają również względy estetyczne.

U dzierżawców zakres wyburzeń budynków determinowany jest nie tylko ich postępowaniem, ale przede wszystkim Agencji. Dzierżawcy oczekują bowiem od Agencji, jako właściciela, nie tylko pozwolenia na rozbiórkę budynków, ale także wsparcia finansowego z jej strony. Rozbiórka zdewastowanych budynków generuje bowiem dość znaczne koszty.

Proces wyburzania pustostanów w badanych gospodarstwach obserwuje się od dłuższego czasu. Jak do tej pory nie przybrał on szerszego zakresu. Integracja Polski z Unią nie wprowadziła zmian. Pewne ożywienie w likwidacji pu-

stosunków zaobserwowano jedynie w 2003 r., kiedy to w dziewięciu gospodarstwach dzierżawionych i w dwóch zakupionych rozebrano 16 nieużytkowanych budynków. W 2006 roku, w czterech badanych gospodarstwach (w dwu jednoosobowych spółkach Agencji oraz w jednym gospodarstwie dzierżawionym i zakupionym) poprzez rozbiórkę zlikwidowano zaledwie siedem nieużytkowanych budynków, w tym pięć do produkcji zwierzęcej.

Zakres zaś potrzeb wyburzeń nieużytkowanych budynków wydaje się być znacznie większy. Przemawia za tym m.in. stan techniczny pustostanów. Jest on zły i z upływem lat ulega pogorszeniu. W ocenie użytkowników gospodarstw, w 2006 roku dobrym stanem technicznym charakteryzowało się zaledwie 8,8% nieużytkowanych budynków, średnim 27,8%, a złym – wymagającym kapitalnego remontu lub likwidacji aż 63,4%. W stosunku do lat wcześniejszych, relacje te zmieniły się na niekorzyść.

Pomimo niewykorzystania znacznej części istniejących budynków i budowli, a nawet potrzeby ich likwidowania, w gospodarstwach popegeerowskich pojawiło się przed integracją i pojawia się po integracji zapotrzebowanie na nowe inwestycje budowlane. Nie zawsze stary majątek jest możliwy do wykorzystania z uwagi na jego zużycie moralne. Często też potrzeby na nowe inwestycje budowlane pojawiają się nie tam, gdzie są niewykorzystane stare.

W 2006 roku, nakłady na nowe inwestycje budowlane w najbliższych 2-3 latach planowano w 56 gospodarstwach, tj. w 34,4% badanych, podczas gdy w 2005 r. – w 34,2%, 2004 r. – w 30,1% i w 2003 r. – w 33,3%. Z danych powyższych wynika, iż zapotrzebowanie na nowe inwestycje budowlane nie maleje, a utrzymuje się na zbliżonym poziomie. Niezmiennie największe zainteresowanie tymi inwestycjami występuje w jednoosobowych spółkach i w gospodarstwach zakupionych – 47,1 i 40,0% badanych, a najmniejsze u dzierżawców, i to głównie u tych, którzy część gospodarstwa już wykupili – 27,9%.

W 34 gospodarstwach zgłoszono plany inwestowania w produkcję roślinną. W 26 z nich dotyczyło to inwestowania w bazę przechowalniczą (magazyny i silosy zbożowe, suszarnie zbóż), w sześciu w nawadnianie gruntów, poprzez deszczowanie ziemniaków i warzyw polowych, a w dwóch gospodarstwach planowano budowę nowych szklarni. W dalszych 27 gospodarstwach plany inwestycyjne ukierunkowano na produkcję zwierzęcą. Ponadto plany budowy nowych budynków do produkcji bydłowej zgłoszono w sześciu gospodarstwach, a w dwóch gospodarstwach do produkcji drobiarskiej. W stosunku do końcowych lat przed integracją, w ostatnich trzech latach, a zwłaszcza w analizowanym 2006 roku, spadło zainteresowanie budową nowoczesnych obór, a całkowicie zanikło chlewni. Pojawiło się zainteresowanie budową nowych kurników. Niewątpliwie

zaobserwowane tendencje w inwestowaniu są wynikiem kształtowania się koniunktury na wybrane kierunki produkcji zwierzęcej.

Integracja Polski z Unią w sposób wyraźny pobudziła zainteresowanie inwestowaniem w budowę nowych płyt obornikowych i zbiorników na gnojówkę. W ostatnim roku, podobnie jak rok wcześniej, nowe inwestycje w tym zakresie planowano zrealizować w 19 gospodarstwach. Było to istotnie więcej niż w ostatnich latach przed integracją. Wzrost zainteresowania inwestowaniem w płyty gnojowe i zbiorniki na gnojówkę wywołały dopłaty unijne do ich realizacji, jak i wyższe unijne wymagania w zakresie ochrony środowiska.

Dodatkowo w czterech gospodarstwach zgłoszono plany budowy wiat do przechowywania maszyn. Natomiast nadal nie planowano w szerszym zakresie nakładów inwestycyjnych w przetwórstwo rolne i produkcję pozarolniczą, co ogranicza szansę rozwoju tych kierunków działalności w najbliższej przyszłości. Jedynie w jednym z gospodarstw planowano większe nakłady na produkcję bioetanolu, a w dwóch dalszych na uruchomienie farmy wiatraków. Inwestorem farm wiatraków miał być kapitał zagraniczny.

3.3. Działalność gospodarcza i osiągnięcia produkcyjne

Po integracji z UE, w wielkoobszarowych gospodarstwach popegeerowskich obserwuje się kontynuację poszukiwań możliwości wzrostu dochodów przez rozwijanie kierunków produkcji bardziej opłacalnych, a ograniczanie lub likwidowanie kierunków nierentownych. Zasadę powyższą stosowano również w ostatnim badanym roku we wszystkich formach własności. Największą aktywność pod tym względem wykazywały zwłaszcza gospodarstwa dzierżawione i zakupione, które mają nieograniczoną swobodę w podejmowaniu takich decyzji. Mniej elastyczne były jedynie jednoosobowe spółki, zwłaszcza hodowlane, ze względu głównie na charakter ich produkcji. Realizowane w nich programy hodowlane są wieloletnie i ukierunkowane na potrzeby całego naszego rolnictwa. Jednakże programy te nie zawsze są dla spółek atrakcyjne ekonomicznie, co odbija się ujemnie na ich wynikach finansowych.

3.3.1. Działalność pozarolnicza

Orientacja wielkoobszarowych gospodarstw na rozwój opłacalnych kierunków produkcji spowodowała w ich ekonomice wzrost znaczenia produkcji rolniczej, a spadek przetwórstwa rolnego. Znaczenie zaś usług w działalności gospodarczej gospodarstw nie uległo istotnej zmianie.

Udział produkcji rolniczej w produkcji towarowej ogółem wzrósł bowiem z 85,8% w 2003 roku do 90,7% i 91,6% w latach 2004-2005. Był to wynik m.in. likwidowania zwłaszcza nierentownych zakładów przetwórczych, jak również ograniczenia ich produkcji. W 2006 roku nastąpił wzrost cen na produkty przetwórstwa rolnego, zwłaszcza gorzelnii. Spowodowało to zwiększenie zainteresowania produkcją tych zakładów, co znalazło wyraz w strukturze produkcji towarowej. Udział przetwórstwa w produkcji towarowej wzrósł o 4,2 p.p. i osiągnął poziom 8,0%, a spadł produkcji rolniczej o 4,5 p.p., tj. do poziomu 87,3% (tabela 10).

Tabela 10

Wielkość i struktura sprzedaży w badanych gospodarstwach
w latach 2002-2006 (w tys. zł na 1 ha UR i w proc.)

Forma własności	Sprzedaż produktów i usług na 1 ha UR	Udział w sprzedaży w procentach				
		produkty			usługi	
		roślinne	zwierzęce	przetwórstwo		
Jednoosobowa spółka	a	4,6	51,8	39,9	1,7	6,6
	b	6,0	52,9	41,5	0,8	4,8
	c	6,1	47,6	45,5	0,8	6,1
	d	6,0	46,1	47,5	0,8	5,6
Dzierżawa	a	3,8	50,5	31,6	15,0	2,9
	b	4,1	53,8	33,5	9,5	3,2
	c	4,2	52,6	37,0	5,7	4,7
	d	5,3	42,3	38,4	13,8	5,5
Zakup	a	4,8	63,2	28,4	6,7	1,7
	b	5,1	59,8	32,9	5,7	1,6
	c	5,1	60,5	33,9	4,7	0,9
	d	5,3	59,7	34,4	4,2	1,7
Średnio	a	4,3	52,4	33,4	10,3	3,9
	b	4,7	54,5	36,2	5,9	3,4
	c	4,9	52,7	39,1	3,9	4,3
	d	5,5	47,1	40,2	8,0	4,7

a – 2003 r., b – 2004 r., c – 2005 r., d – 2006 r.

Źródło: Badania własne.

Na działalność rolniczą nadal bardziej ukierunkowane są jednoosobowe spółki oraz gospodarstwa zakupione. Jednoosobowe spółki rozwój produkcji rolniczej częściej wspierają usługami, zaś gospodarstwa zakupione – przetwórstwem rolnym. Jednakże znaczenie gospodarcze tych działalności jest niewielkie i ma tendencję spadkową. Natomiast gospodarstwa dzierżawione najbardziej ze wszystkich grup nastawione są na rozwój przetwórstwa rolnego i usług. Znaczenie gospodarcze tych działalności w ostatnim roku nie spadło, a wzrosło.

Poprawa relacji cenowych dla produktów przetwórstwa rolnego okazała się jednak krótkookresowa. W najbliższych latach należy więc spodziewać się

spadku znaczenia przetwórstwa, a wzrostu produkcji rolniczej. Wydaje się, iż sytuacji tej radykalnie nie zmieni planowany wzrost produkcji etanolu, jako komponentu do paliwa i możliwość produkcji z rzepaku oleju napędowego na potrzeby własne gospodarstwa. Coraz silniejsza konkurencja na rynku oraz zaostrzające się przepisy z zakresu ochrony środowiska wymagają znacznych nakładów na modernizację majątku tych zakładów lub na ich budowę. W 2006 roku takie nakłady poniesiono w jednym z badanych gospodarstw, a w drugim planowano je poczynić w najbliższej przyszłości. W ostatnim badanym roku wzrosło natomiast zainteresowanie produkcją zielonej energii, głównie pochodzącej z wiatru. Zainteresowanie budową farm wiatraków, ale finansowanych przez inwestorów zewnętrznych, w tym zagranicznych, obserwuje się zwłaszcza w gospodarstwach zakupionych. Właściciele takich gospodarstw liczą na wspomaganie rozwoju produkcji rolniczej czynszami z dzierżawionej pod wiatrakami ziemi. Stąd można wnioskować, iż działalność gospodarcza w zdecydowanej większości gospodarstw wielkoobszarowych ukierunkowana będzie w dalszym ciągu na produkcję typowo rolniczą.

3.3.2. Produkcja roślinna

Po wieloletnim wzroście znaczenia działu roślinnego w ekonomice wielkoobszarowych gospodarstw, w dwóch ostatnich latach nastąpiło jego ograniczenie. Po raz pierwszy od wielu lat, udział tego działu w produkcji towarowej spadł bowiem w 2005 roku z 54,5 do 52,7%, a w 2006 roku do 47,1%, a więc o 1,8 i 5,6 p.p. Niewątpliwie przyczyniły się do tego w pierwszym spadkowym roku zarówno mniej sprzyjające rolnictwu warunki pogodowe (gorsze plonowanie), jak i cenowe (spadek cen, zwłaszcza na zboża), a w drugim głównie warunki pogodowe (wyraźnie niższe plonowanie wywołane wystąpieniem suszy).

Znaczenie tego działu przed integracją z UE oraz po niej było największe w gospodarstwach zakupionych i w ostatnich dwóch latach praktycznie pozostało na niezmiennym poziomie. Natomiast w gospodarstwach dzierżawionych i w jednoosobowych spółkach, było niższe i w ostatnich dwóch latach dość istotnie spadło. Udział produkcji roślinnej w produkcji towarowej spadł bowiem w gospodarstwach dzierżawionych z 53,8 w 2004 roku do 42,3% w 2006 roku, a w jednoosobowych spółkach z 52,9 do 46,1%.

Integracja z UE wprowadziła istotne zmiany w organizacji produkcji roślinnej, o czym świadczy struktura zasiewów (tabela 11).

Tabela 11

Struktura zasiewów w badanych gospodarstwach (lata 2003-2006)

Wyszczególnienie	Lata			
	2003	2004	2005	2006
Zboża	65,6	61,2	62,5	59,4
w tym – pszenica	33,7	29,4	30,5	28,0
– kukurydza	10,8	10,2	9,2	8,0
Rzepak	13,4	16,4	15,9	18,0
Buraki cukrowe	6,3	6,1	6,3	5,7
Ziemniaki	0,9	1,2	1,1	1,4
Strączkowe	1,6	1,2	1,1	1,3
Warzywa	0,2	0,5	0,8	0,8
Pastewne	10,2	12,1	12,5	12,0

Źródło: *Badania własne.*

Po wielu latach wzrostu, w 2004 roku udział zbóż w zasiewach spadł o 4,4 p.p., osiągając poziom 61,2%. Wyraźnie niższy udział zbóż w zasiewach był również w następnych dwóch latach. W 2005 roku zbożami obsiano 62,5% gruntów ornych, a w 2006 roku 59,4%. Ograniczenie udziału zbóż w zasiewach wywołane zostało redukcją uprawy pszenicy i kukurydzy na ziarno. Przy unijnych dopłatach bezpośrednich do obszaru użytkowanej ziemi i przy obniżonej cenie interwencyjnego skupu, intensywna uprawa pszenicy i kukurydzy na słabszych glebach przestała być opłacalna, stąd redukcja ich uprawy. Po integracji z UE niewielkiej redukcji uległa również uprawa roślin strączkowych oraz buraków cukrowych. Pomimo wysokiej opłacalności (uwzględniając dotację cukrową), wzrost udziału buraków ograniczają limity produkcyjne. Dość istotnie w zasiewach wzrósł natomiast udział rzepaku i prawdopodobnie będzie on wzrastał nadal w najbliższej przyszłości. Zmiany w strukturze zasiewów wskazują również na wzrost zainteresowania uprawą ziemniaków i warzyw polowych. Jak dotychczas nie są to jednak w wielkoobszarowych gospodarstwach rośliny powszechne. Po długoletnim spadku, integracja z UE wpłynęła na wzrost zainteresowania uprawą roślin pastewnych. Jest to nowe zjawisko, a wywołane zostało rozwojem bydła, zwłaszcza mlecznego.

Dotychczasowe zmiany w organizacji produkcji roślinnej wynikały z reakcji gospodarujących na opłacalność produkcji roślinnej. Zainteresowanie

uprawą roślin bardziej opłacalnych wzrastało, zaś mniej opłacalnych malało. Nie inaczej jest również po integracji z Unią Europejską (tabela 12).

Tabela 12

Odsetek gospodarstw, w których uprawę ważniejszych roślin określono jako opłacalną lub mało opłacalną* (lata 2003-2006)

Wyszczególnienie	Lata					
	2003	2004	2005		2006	
			opłacalna	mało opłacalna	opłacalna	mało opłacalna
Pszenica	79,3	65,9	22,2	56,4	51,5	40,0
Jęczmień	51,4	71,0	19,6	61,1	45,8	35,6
Żyto	65,1	42,9	23,5	51,5	40,7	49,1
Owies	40,0	30,4	6,1	59,2	23,5	43,2
Kukurydza na ziarno	89,5	30,6	22,0	43,4	33,8	31,0
Zboża nasienne	62,5	100,0	26,4	36,8	71,4	28,6
Strączkowe	70,0	75,0	11,6	44,0	18,5	22,2
Rzepak	67,7	90,7	60,4	31,7	83,5	14,8
Buraki cukrowe	93,8	100,0	92,7	7,3	88,1	11,9
Ziemniaki	81,3	78,9	68,0	12,0	50,0	25,0
Warzywa	91,7	69,6	63,6	36,4	55,2	27,6

* do 2004 r. ocena według kryteriów: 1) opłacalna, 2) nieopłacalna, a od 2005 r. według kryteriów: 1) opłacalna, 2) mało opłacalna, 3) nieopłacalna

Źródło: *Badania własne.*

Z tabeli 12 wynika jednoznacznie, iż w relacjach cenowych 2004 i 2005 roku uprawa zbóż i strączkowych w większości gospodarstw wielkoobszarowych była mało opłacalna lub nieopłacalna, opłacalna zaś była uprawa rzepaku, buraków cukrowych, ziemniaków i warzyw. W ostatnim badanym roku poprawiła się, w ocenie gospodarujących, opłacalność uprawy zbóż, pogorszyła warzyw, zaś nie zmieniła się opłacalność uprawy rzepaku, buraków cukrowych, ziemniaków i strączkowych.

W 2006 roku zboża i rzepak, a więc rośliny o zbliżonej technologii uprawy, zdecydowanie dominowały w zasiewach wielkoobszarowych gospodarstw, gdyż stanowiły 74,4% ich struktury (w 2005 r. – 78,4%, w 2004 r. – 77,6% i w 2003 r. – 79,0%). Udział tych roślin w zasiewach był na zbliżonym poziomie jak w gospodarstwach indywidualnych (78,2%). Różni je jednak zasadniczo wewnętrzna struktura. Gospodarstwa wielkoobszarowe od indywidualnych uprawiały wyraźnie mniej zbóż, a więcej rzepaku. Zboża w zasiewach wielko-

obszarowych gospodarstw stanowiły 59,4%, podczas gdy w indywidualnych 74,3%, a rzepak 18,0 i 3,9%.

Najwyższym udziałem zbóż i rzepaku nadal charakteryzowały się gospodarstwa zakupione – 84,3% (w 2005 r. – 84,4%, w 2004 r. – 85,9% i w 2003 r. – 87,9%) i dzierżawione – 80,7% (w 2005 oraz w 2004 r. – 80,9% i w 2003 r. – 82,9%), a najniższym jednoosobowe spółki, najbardziej zaangażowane w rozwój produkcji zwierzęcej i w uprawę buraków cukrowych – 65,2% (w 2005 r. – 67,7%, w 2004 r. – 65,7% i w 2003 r. – 66,0%). Tak więc w ostatnich czterech latach udział zbóż i rzepaku w zasiewach spadł w gospodarstwach zakupionych i dzierżawionych, a pozostał na niezmiennym poziomie w jednoosobowych spółkach. Zmniejszenie się udziału zbóż i rzepaku w strukturze zasiewów, zwłaszcza w gospodarstwach zakupionych, należy uznać za zjawisko bardzo korzystne, gdyż świadczy to o ich przedstawianiu się na bardziej wielostronny i zrównoważony rozwój.

Po rocznym wzroście, w 2006 roku spadł udział w zasiewach buraków cukrowych z 6,3 do 5,7%. Jednakże roślina ta w wielkoobszarowych gospodarstwach nadal odgrywa znacznie większą rolę niż w gospodarstwach indywidualnych (2006 r. – 2,1% udziału w strukturze). Spadek udziału buraków cukrowych byłby większy, gdyby nie zakup od rolników indywidualnych dodatkowych kwot produkcyjnych. Jak wynika z oceny gospodarujących, ich uprawa w wielkoobszarowych gospodarstwach jest wysoce opłacalna, a taką nie musi być w małych gospodarstwach indywidualnych. Jest to główna przyczyna transferu ich uprawy z małych gospodarstw do dużych.

W dalszym ciągu uprawa buraków odgrywa największe znaczenie gospodarcze w jednoosobowych spółkach. W 2006 roku pod uprawę buraków przeznaczono w nich 7,3% gruntów ornych (w 2005 r. – 8,9%, w 2004 r. – 8,6% i w 2003 r. – 8,7%), podczas gdy w gospodarstwach dzierżawionych – 5,9% (w 2005 r. – 6,4 %, w 2004 r. – 6,2% i w 2003 r. – 6,5%). Najmniej buraków uprawiano w gospodarstwach zakupionych – 3,3% (w 2005 r. – 2,8%, w 2004 r. – 2,3% i w 2003 r. – 1,9%). W ostatnim roku, w odróżnieniu do jednoosobowych spółek i gospodarstw dzierżawionych, gdzie zmniejszono uprawę buraków, w gospodarstwach zakupionych uprawę tę zwiększono.

Obserwowane wyraźne zróżnicowanie w natężeniu uprawy buraków cukrowych pomiędzy formami własności wynika przede wszystkim z jakości posiadanych gleb (są one najlepsze w jednoosobowych spółkach) oraz z położenia gospodarstw w stosunku do cukrowni. Znaczny odsetek gospodarstw zakupionych, ze względu na odległe położenie od cukrowni, nie ma możliwości ich uprawy. Natomiast w części gospodarstw nie pozwala na to słaba jakość gleb.

Pomimo zaobserwowanego wzrostu obszaru, uprawa ziemniaków w wielkoobszarowych gospodarstwach ma w dalszym ciągu znikome znaczenie gospo-

darcze, znacznie niższe niż w gospodarstwach indywidualnych. W 2006 roku ich udział w zasiewach osiągnął poziom 1,4% i był wyraźnie niższy niż w gospodarstwach indywidualnych – 5,7%. Najwięcej ziemniaków uprawiano w gospodarstwach zakupionych i dzierżawionych – 1,6 i 1,4%, a najmniej w jednoosobowych spółkach – 1,1%. Zdecydowana większość gospodarstw wielkoobszarowych nie uprawia ziemniaków, gdyż ich tradycyjna technologicznie uprawa jest nieopłacalna, podczas gdy większość indywidualnych je uprawia, głównie na własne potrzeby (samozaopatrzenie). W 2006 roku uprawę ziemniaków na większą skalę prowadzono w 24 gospodarstwach, a więc w 14,7% badanej zbiorowości (w 2005 r. – w 21, w 2004 r. – w 16 i w 2003 r. – w 14). W 2006 roku przeciętna plantacja ziemniaków miała powierzchnię 64 ha (w 2005 r. - 53 ha, w 2004 r. – 79 ha i w 2003 r. – 73 ha). Uprawa ziemniaków w wielkoobszarowych gospodarstwach oparta jest na umowach kontraktacyjnych, w większości pod potrzeby przemysłu spożywczego i przy zastosowaniu nowoczesnych technologii produkcji (w części z możliwością nawodnień).

Nieznacznie większe znaczenie gospodarcze niż uprawa ziemniaków ma w wielkoobszarowych gospodarstwach uprawa warzyw szklarniowych i polowych. W 2006 roku, podobnie jak rok wcześniej, uprawę warzyw szklarniowych prowadzono w trzech gospodarstwach, a w dalszych jedenastu uprawę warzyw polowych (przeciętnie 81 ha na 1 gospodarstwo). W ostatnim badanym roku, podobnie jak rok wcześniej, warzywa polowe zajmowały 0,8% powierzchni zasiewów, podczas gdy w 2003 roku 0,2%. Pomimo wyraźnego wzrostu, warzywa polowe w gospodarstwach wielkoobszarowych odgrywają mniejsze znaczenie niż w gospodarstwach indywidualnych, w których zajmują 1,8% powierzchni zasiewów. Jednakże produkcja warzyw w wielkoobszarowych gospodarstwach ukierunkowana jest głównie na rynek, podczas gdy w indywidualnych w znacznym odsetku na potrzeby samozaopatrzenia.

Podobnie jak ziemniaki, również rośliny strączkowe jadalne w wielkoobszarowych gospodarstwach nie odgrywają większego znaczenia gospodarczego. W 2006 roku ich udział w zasiewach wzrósł o 0,2 p.p. i osiągnął poziom 1,3%, był jednak o 0,3 p.p. niższy niż 2003 roku. Jeszcze mniejsze zainteresowanie uprawą strączkowych jadalnych wykazują gospodarstwa indywidualne (0,4%). Główną przyczyną tak małego zainteresowania roślinami strączkowymi w gospodarstwach wielkoobszarowych i indywidualnych jest długotrwała niska opłacalność ich uprawy oraz płytki rynek zbytu.

Natomiast integracja z Unią Europejską nieznacznie zwiększyła zainteresowanie uprawą roślin pastewnych na gruntach ornych. Ich udział w strukturze zasiewów, po wieloletnim spadku, wzrósł z 10,2% – w 2003 r. do 12,5% – w 2005 r. i do 12,0% – w 2006 r., a więc o około 2 p.p. Udział ten był również o około 2 p.p.

wyższy w stosunku do gospodarstw indywidualnych. Jest to zjawisko korzystne, gdyż są to rośliny które poprawiają jakość płodozmianu, tj. „jego dobrostan”.

Rośliny pastewne największą rolę odgrywają w jednoosobowych spółkach, gdzie prawie co czwarty hektar gruntów ornych jest pod ich uprawą, a najmniejszą w gospodarstwach zakupionych – jedynie co piętnasty. Głównym czynnikiem tak znacznego zróżnicowania udziału roślin pastewnych w zasiewach jest wielkość pogłównia bydła i koni. Zwierząt tych było wyraźnie więcej w jednoosobowych spółkach niż w gospodarstwach zakupionych.

W planach na 2007 rok, zdecydowana większość użytkowników wielkoobszarowych gospodarstw (około 70%) nie zamierzała wprowadzić istotniejszych zmian w stosowanym dotychczas płodozmianie. Jednakże prawie 31% z nich (w 2005 r. – 1/3, w 2004 r. – 1/4) takie zmiany planowało. W odróżnieniu od lat wcześniejszych, natężenie wprowadzania zmian w zasiewach było na zbliżonym poziomie we wszystkich formach własności. Jednakże planowane zmiany nie miały charakteru jednokierunkowego. W części gospodarstw planowano udział danych roślin powiększyć, a w części zmniejszyć, czy nawet zlikwidować ich uprawę. Decyzje te są bowiem uzależnione od wielu czynników, a nie tylko od bieżącej czy przewidywanej opłacalności. Uzależnione są m.in. od jakości posiadanych gleb, wyposażenia technicznego i siły ekonomicznej gospodarstwa, nabytego doświadczenia w uprawie poszczególnych roślin.

Największe zmiany planowano wprowadzić w uprawie zbóż, rzepaku oraz poplonów, a znacznie mniejsze w uprawie buraków cukrowych, ziemniaków, roślin strączkowych, warzyw czy roślin pastewnych. Z analizy zakładanych zmian, można było spodziewać się w 2007 roku spadku uprawy zbóż w zasiewach, głównie kosztem redukcji upraw pszenicy i kukurydzy na ziarno, a wzrostu rzepaku. Prawdopodobnie nieznacznie wzrosła również uprawa ziemniaków i buraków cukrowych, a spadła warzyw polowych i strączkowych jadalnych. Bez zmian mogła pozostać zaś uprawa roślin pastewnych. Plany gospodarujących wskazywały również na możliwość wzrostu upraw poplonów ozimych w ramach programów rolno-środowiskowych. W 2006 roku poplony wprowadzono w 7% badanych gospodarstw, a na następny rok planowano je wprowadzić w dalszych 4%. Stymulująco oddziałują na powiększenie uprawy poplonów dopłaty unijne. Jest to więc nowe zjawisko wywołane integracją z Unią Europejską.

Nie należy jednak oczekiwać w najbliższej przyszłości radykalnych zmian w strukturze zasiewów wielkoobszarowych gospodarstw. Dotychczasowe ukierunkowanie na uprawę zbóż, w tym kukurydzy na ziarno, rzepaku i buraków cukrowych nadal pozostanie dominujące, aż do czasu ewentualnych zmian we Wspólnej Polityce Rolnej Unii Europejskiej. Decydują o tym głównie wprowadzona nowoczesna technika oraz niskie zasoby siły roboczej. Natomiast wzrasta-

jące kosztów najemnej siły roboczej, uniemożliwią wielkoobszarowym gospodarstwom ukierunkowanie ich produkcji roślinnej na bardziej pracochłonne kierunki. Wyjątkiem takim może być, ale nie musi, uprawa niektórych warzyw gruntowych (cebula, warzywa korzeniowe). Jednak wymagać to będzie specjalizacji w tym kierunku produkcji i wprowadzenia kosztownych technik wytwórczych (nowoczesne maszyny, system nawodnień).

Wyposażenie techniczne wielkoobszarowych gospodarstw umożliwia również rozszerzenie uprawy roślin strączkowych jadalnych i pastewnych. Na przeszkodzie temu stoi jednak niska ich opłacalność. Stanu tego nie zmieniło nawet wycofanie z żywienia zwierząt mączek mięsnych. Perspektywy rozwoju w gospodarstwach wielkoobszarowych ma ciągle nasiennictwo, zwłaszcza produkcja kwalifikatów zbóż, traw i ziemniaków. Jednakże barierą rozwoju tego kierunku jest niski popyt na kwalifikaty ze strony gospodarstw indywidualnych.

Z przeprowadzonej analizy wynika, iż strukturę zasiewów wielkoobszarowych gospodarstw od indywidualnych, wyróżnia większy udział rzepaku, buraków cukrowych, roślin strączkowych i roślin pastewnych, a mniejszy zaś zbóż, ziemniaków oraz warzyw polowych. Gospodarstwa wielkoobszarowe od indywidualnych więcej również uprawiają poplonów ozimych. Jak dotychczas, zasiewy w wielkoobszarowych gospodarstwach są bardziej zrównoważone pod względem bioróżnorodności niż gospodarstw indywidualnych. A wprowadzane zmiany w przyszłości różnice te prawdopodobnie pogłębią.

W 2006 roku w gospodarstwach wielkoobszarowych utrzymano wysoki poziom intensywności produkcji roślinnej. Pod zbiory tego roku zastosowano nawożenie mineralne w wysokości 249 kg NPK, w tym 136 kg N, oraz 200 kg CaO w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych. Podobnie jak w latach wcześniejszych, najwyższym nawożeniem mineralnym charakteryzowały się jednoosobowe spółki – 270 kg NPK na 1 ha UR (w 2005 r. – 265 kg), a nieznacznie niższym gospodarstwa zakupione i dzierżawione – 243 i 245 kg na 1 ha UR (w 2005 r. – 249 i 247 kg). Nawożenie mineralne było więc nadal ponad dwukrotnie wyższe niż przeciętnie w gospodarstwach indywidualnych, a wapna ponad czterokrotnie. W stosunku do roku wcześniejszego, nawożenie to nieznacznie spadło o 0,6%, podczas gdy w gospodarstwach indywidualnych wzrosło aż o 26,1% [12]. Natomiast poziom stosowanych dawek środków ochrony roślin i kwalifikowanego materiału siewnego, w zdecydowanej większości gospodarstw wielkoobszarowych, odpowiadał racjonalnym potrzebom intensywnego gospodarowania. Tylko w nielicznych z nich oszczędzano na stosowaniu tych środków (tabela A21 aneksu). Dwa zaś gospodarstwa, tj. 1,2% badanych, po integracji z Unią, uzyskało status gospodarstw ekologicznych i zaprzestało stoso-

wania chemicznych środków produkcji. Jest to nowe zjawisko, ale dalszych naśladowców nie zaobserwowano i prawdopodobnie tak będzie nadal.

Po integracji z Unią zdecydowana większość wielkoobszarowych gospodarstw nie obniżyła, a wręcz zwiększyła intensywność produkcji roślinnej. W dalszym ciągu obowiązuje zasada ekstensywnej organizacji działu roślinnego (dość znacznego udziału zbóż i rzepaku), a jednocześnie intensywnej produkcji, tj. znacznych nakładów zewnętrznych środków produkcji. Jednocześnie powiązane jest to z wprowadzeniem nowych rozwiązań technicznych, postępu organizacyjnego czy biologicznego. W 2006 roku, podobnie jak w roku wcześniejszym, nowocześniejsze techniki i technologie w produkcji roślinnej wprowadzono w co czwartym gospodarstwie, w latach 2004 i 2003 w co piątym, a w 2002 roku w co ósmym.

Dość istotnych zmian w technikach i technologiach produkcji roślinnej, można oczekiwać również w najbliższej przyszłości. W latach 2007-2008 takie zmiany planowano wprowadzić w prawie 44% badanych gospodarstw, w tym: w 24% jednoosobowych spółek, w 44% gospodarstw dzierżawionych i w 48% gospodarstw zakupionych.

Zainteresowanie wprowadzaniem nowocześniejszych technik wytwórczych w najbliższej przyszłości często występuje w tych samych gospodarstwach, które je wprowadziły w ostatnim badanym roku. Można szacować, iż w latach 2006-2008 nowocześniejsze techniki wytwórcze, na ogół obniżające koszty własne produkcji roślinnej, wprowadzi około 53% gospodarstw. Znaczna ich część, gdyż prawie połowa, zmian w tym zakresie jednak nie wprowadzi, co może być zagrożeniem dla ich rozwoju. Potrzeba konkurencji na rynku europejskim, a nawet światowym, wymaga bowiem ciągłego doskonalenia technik wytwórczych. Ich obecny, dość wysoki i w miarę nowoczesny poziom, nie może być tego usprawiedliwieniem.

W 2006 roku badane gospodarstwa, jak na warunki przyrodniczo-klimatyczne naszego kraju, osiągnęły dość wysokie, ale wyraźnie niższe niż w dwóch wcześniejszych latach, plony podstawowych roślin: zbóż – 46,2 dt, w tym pszenicy – 52,5 dt i kukurydzy – 54,4 dt, ziemniaków – 276 dt, buraków cukrowych – 520 dt i rzepaku – 31,8 dt (tabela A20 aneksu). W stosunku do 2005 roku plony były niższe: w zbożach o 19,8%, w ziemniakach o 9,3% i w rzepaku o 5,9%. Jedynie w burakach cukrowych były one na poziomie zbliżonym do roku wcześniejszego. Spadek plonów to wyłącznie efekt gorszych warunków pogodowych dla rozwoju produkcji roślinnej, bowiem nakłady produkcyjne pozostały bez większych zmian.

W kolejnym roku, plony podstawowych roślin kształtowały się na znacznie wyższym poziomie niż przeciętnie w gospodarstwach indywidualnych⁵. W zbożach były wyższe o 87,0% (w 2005 r. o 89,5%, w 2004 r. o 87,7% i w 2003 r. o 65,3%), w ziemniakach o 87,8% (w 2005 r. o 74,7, w 2004 r. o 91,1%, w 2003 r. o 66,1%), w burakach cukrowych o 19,5% (w 2005 r. o 29,6%, w 2004 r. o 20,3%, w 2003 r. o 12,3%) i w rzepaku o 30,9% (w 2005 r. o 42,0%, w 2004 r. o 43,4%, w 2003 r. o 34,1%). Z upływem lat daje się zauważyć powiększenie tej różnicy. W latach 1995-1997 plon przeliczeniowy podstawowych roślin był w wielkoobszarowych gospodarstwach wyższy o 33,8%, w latach 1998-2000 o 58,4%, w latach 2001--2003 o 68,8%, a w latach 2004-2006 aż o 91,9% (tabela 13).

Tabela 13

Plony (dt) oraz nawożenie mineralne (kg NPK/1 ha UR) w badanych gospodarstwach wielkoobszarowych i w gospodarstwach indywidualnych (lata 1995-2006)

Lata	Zboża	Rzepak	Buraki cukrowe	Ziemniaki	Plon przeliczeniowy*	Nawożenie mineralne kg NPK/1ha UR
Gospodarstwa wielkoobszarowe						
1995-1997	40,1	22,2	438	200	45,1	175
1998-2000	44,3	25,3	487	258	51,0	193
2001-2003	49,1	27,1	502	293	55,7	231
2004-2006	55,5	34,9	518	305	63,9	249
Gospodarstwa indywidualne						
1995-1997	28,4	20,0	371	174	33,2	78
1998-2000	27,4	21,2	364	182	32,2	81
2001-2003	29,3	19,6	406	174	33,0	92
2004-2006	29,5	25,1	424	171	33,3	101

*Dotyczy zbóż, rzepaku, buraków cukrowych i ziemniaków. Przeliczono na jednostki zbożowe.
Źródło: Gospodarstwa wielkoobszarowe – badania własne; gospodarstwa indywidualne – wyliczono na podstawie: Rolnictwo w 2003 r. GUS, Warszawa, 2004, Wyniki produkcji roślinnej w 2006 r. GUS, Warszawa 2007.

Pogłębianie się różnicy w plonach wynika z racjonalnego stosowania wzrastających dawek środków plonotwórczych, właściwego doboru odmian uprawianych roślin i wprowadzania nowocześniejszej techniki (postęp techniczny).

Jak dotychczas, wzrastające dawki środków plonotwórczych są w wielkoobszarowych gospodarstwach wykorzystywane racjonalnie. Wskazuje na to

⁵ Plony podstawowych roślin w gospodarstwach indywidualnych w 2006 roku: zboż – 24,7 dt, ziemniaków – 147 dt, buraków cukrowych – 435 dt i rzepaku – 24,3 dt [11].

uproszczony rachunek ekonomiczny. Wyższe o 1 kg nawożenie mineralne na 1 ha UR, w stosunku do gospodarstw indywidualnych, dało w latach 1995-1997 przyrost plonu w wysokości 12,3 kg zbóż w mierniku przeliczeniowym, w latach 1998-2000 – 16,8 kg, w latach 2001-2003 – 16,3 kg, a w latach 2004-2006 aż 20,7 kg. Krańcowa techniczna efektywność nawożenia mineralnego oraz pozostałych środków plonotwórczych jest zatem nadal wysoka.

Taki wniosek można również wyciągnąć z analizy uproszczonego rachunku przeprowadzonego w gospodarstwach wielkoobszarowych w ujęciu dynamicznym. Wzrost nawożenia mineralnego o 1 kg NPK na 1 ha UR, w latach 1998-2000 w porównaniu do lat 1995-1997 dało przyrost 33 kg zbóż liczonych w mierniku przeliczeniowym. Krańcowa efektywność nawożenia pozostała również wysoka w okresie późniejszym. W latach 2001-2003 była ona na poziomie 13 kg zbóż przeliczeniowych, zaś w latach 2004-2006 na poziomie aż 46 kg. Efektywność ta była więc na znacznie wyższym poziomie niż w gospodarstwach indywidualnych i należy ją przypisać nie tylko wzrostowi nawożenia mineralnego, ale i pozostałym środkom plonotwórczym (środkom ochrony roślin, postępowi biologicznemu) oraz wprowadzanemu postępowi technicznemu (nowocześniejszej technice).

Gorsze plonowanie większości roślin uprawnych odbiło się ujemnie na ich towarowej produkcji. Najbardziej uwidocznili się to w zbożach. Sprzedaż zbóż, liczona w mierniku naturalnym w przeliczeniu na 1 ha UR, spadła bowiem z 27,8 dt w 2005 roku do 23,4 dt w 2006 roku tj. o 15,8%. Odnotowano również dalszy spadek sprzedaży zbóż w postaci kwalifikantów z 0,6 dt do 0,4 dt (tabela A24 aneksu).

Podobnie jak w zbożach, spadła również sprzedaż buraków cukrowych z 31 do 30 dt oraz roślin strączkowych z 0,2 do 0,1 dt w przeliczeniu na 1 ha UR. Natomiast sprzedaż rzepaku i ziemniaków, pomimo spadku plonów, pozostała na niezmiennym poziomie – 5,5 i 3,2 dt. Wywołane to zostało wzrostem areалу ich uprawy.

3.3.3. Produkcja zwierzęca

W 2006 roku towarowa produkcja zwierzęca z jednostki powierzchni wzrosła wartościowo o 15,2% (z 1916 do 2208 zł/1 ha UR w cenach nominalnych). Wzrost ten wynikał przede wszystkim z powiększenia jej wolumenu. Wzrosła zwłaszcza produkcja towarowa żywca drobiowego i wołowego. Produkcja zaś żywca trzody chlewnej, mleka i jaj, nieznacznie spadła (tabele A26-A27 aneksu). Ostatni rok był czwartym kolejnym, w którym produkcja zwierzęca wzrastała. W 2005 roku wzrosła ona o 12,6%, w 2004 roku o 20,2%, a w 2003 roku o 3,5%.

Najbardziej w produkcję zwierzęcą były zaangażowane jednoosobowe spółki – 2848 zł produkcji towarowej z 1 ha UR (w 2005 r. – 2777 zł/1 ha UR),

a wyraźnie mniej gospodarstwa dzierżawione i zakupione – 2036 i 1821 zł produkcji towarowej z 1 ha UR (w 2005 r. – 1555 i 1726 zł/1 ha UR). W stosunku do roku wcześniejszego największy wzrost produkcji towarowej zwierzęcej zanotowały gospodarstwa dzierżawione, a istotnie mniejszy jednoosobowe spółki Agencji i gospodarstwa zakupione.

Jednakże w latach wcześniejszych, relacje cenowe na większość produktów zwierzęcych były mało atrakcyjne dla części wielkoobszarowych gospodarstw, co doprowadziło do spadku zainteresowania chowem zwierząt. Znacznie więcej gospodarstw likwidowało lub ograniczało chów zwierząt, niż go wprowadzało lub zwiększało pogłowie. Od 2004 roku daje się zauważyć wzrost zainteresowania chowem zwierząt, zwłaszcza bydłem. Wzrost tego zainteresowania wywołany został zmianą relacji cenowych. W pierwszych dwóch latach po integracji z UE relacje te stały się bardziej korzystne na rzecz produkcji zwierzęcej, co poprawiło jej opłacalność. Zdecydowana większość producentów mleka, żywca i jaj oceniała swoją produkcję w tych latach jako opłacalną (tabela 14).

Tabela 14

Odsetek gospodarstw, w których produkcję zwierzęcą określono jako opłacalną (lata 2002-2006)

Wyszczególnienie	Lata				
	2002	2003	2004	2005	2006
Bydło					
– mleko	68,9	82,8	91,2	94,4	94,4
– żywiec wołowy	6,9	19,0	73,0	93,5	89,4
– jałówki hodowlane	66,0	100,0	100,0	86,9	88,0
Trzoda chlewna					
– żywiec wieprzowy	35,0	10,9	74,0	93,5	59,0
– loszki hodowlane	33,3	25,0	50,0	62,5	62,5
Owce (wełna + żywiec)	0,0	25,0	50,0	66,6	50,0
Drób (żywiec + jaja)	50,0	50,0	85,7	83,8	75,0

Źródło: *Badania własne.*

Relacje te się jednak pogorszyły w 2006 roku z uwagi na wyraźny wzrost cen produktów roślinnych wywołany ich nieurodzajem oraz przeznaczeniem części produkcji na biopaliwa. Jednak nadal utrzymuje się w gospodarstwach znaczne zainteresowanie wprowadzaniem zmian w pogłowie zwierząt, tj. w istotniejszym ich zmniejszaniu czy też zwiększaniu, likwidacji czy też wprowadzaniu. Niewątpliwie jest to reakcja gospodarujących na bieżącą i oczekiwa-

ną opłacalność produkcji zarówno zwierzęcej, jak i roślinnej. Gospodarstwa wielkoobszarowe są pod tym względem dość elastyczne.

W 2006 roku istotniejsze zmiany w produkcji zwierzęcej wprowadzono w 49 gospodarstwach, tj. w 30,1% badanych (w 2005 r. – w 27%, w 2004 r. – w ponad 35% i w 2003 r. – w ponad 40%). W kolejnym roku, najwięcej takich zmian wprowadziły jednoosobowe spółki – 35,3% badanych (w 2005 r. – ponad 41%), a nieco mniej gospodarstwa zakupione i dzierżawione – 30,0 i 29,1% badanych (w 2005 r. – 31 i 22%).

Dotychczasowe zmiany w pogłowie zwierząt upraszczały organizację produkcji zwierzęcej. Przejawiało się to w zmniejszaniu udziału gospodarstw trzymających dwa i więcej gatunków zwierząt, a wzroście udziału gospodarstw o jednym gatunku. Do integracji z Unią wzrastał również udział gospodarstw bez chowu zwierząt. Po integracji udział gospodarstw bezinwentarzowych maleje, gdyż część z nich ponownie wprowadza tę produkcję (tabela 15).

Tabela 15

Gospodarstwa według liczby gatunków zwierząt
(lata 2003-2006 i zamierzenia na 2007 rok) – stan na 31 XII

Gospodarstwa według liczby gatunków zwierząt*	Lata				
	2003	2004	2005	2006	2007**
Cztery	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6
Trzy	1,9	0,6	1,3	1,2	1,2
Dwa	22,8	20,5	15,8	17,2	17,2
Jeden	37,3	38,6	48,1	48,5	49,1
Bez inwentarza	37,3	39,7	34,2	32,5	31,9
Liczba gospodarstw = 100%	153	156	158	163	163

* gatunki zwierząt: bydło, trzoda, owce, drób, konie.

** zamierzenia na 2007 rok

Źródło: *Badania własne.*

Potrzebę upraszczania czy specjalizacji produkcji zwierzęcej w gospodarstwach wielkoobszarowych wymusza rynek, a zwłaszcza nie najlepsze relacje cenowe na produkty zwierzęce. Poprawa opłacalności produkcji zwierzęcej poprzez obniżkę kosztów własnych, wymaga bowiem znacznych nakładów finansowych na modernizację budynków inwentarskich i unowocześnienia technologii produkcji. Łatwiej cel ten można osiągnąć, gdy dotyczy to mniejszej liczby gatunków zwierząt.

Największym uproszczeniem produkcji zwierzęcej charakteryzują się gospodarstwa zakupione i dzierżawione. W ostatnich dwóch latach, w obydwu

formach własności, na dziesięć gospodarstw z chowem zwierząt, prawie osiem z nich było ukierunkowanych tylko na jeden gatunek. W 2004 roku dotyczyło to siedmiu gospodarstw. Natomiast wyraźnie mniejszym uproszczeniem produkcji zwierzęcej charakteryzują się jednoosobowe spółki. Zaledwie co trzecia spółka z chowem zwierząt ukierunkowana była na jeden gatunek. Pozostałe zaś najczęściej na dwa gatunki, chociaż występowały spółki z trzema, a nawet i z czterema gatunkami (tabela 16).

Tabela 16

Gospodarstwa według liczby gatunków zwierząt oraz form własności
– stan na 31 XII 2006

Gospodarstwa według liczby gatunków zwierząt	Średnio	w tym według form własności		
		jednoosobowe spółki	gospodarstwa dzierżawione	gospodarstwa zakupione
Trzy i cztery	1,8	11,8	-	1,7
Dwa	17,2	35,3	16,3	13,3
Jeden	48,5	23,5	55,8	45,0
Bez inwentarza	32,5	29,4	27,9	40,0
Liczba gospodarstw = 100%	163	17	86	60

Źródło: Badania własne.

Większa wielostronność produkcji zwierzęcej w jednoosobowych spółkach wynika m.in. z prowadzenia przez nie programów hodowlanych. Spółki są też większymi obszarowo przedsiębiorstwami i często o strukturach wielozakładowych. Potrzeba upraszczania organizacji produkcji zwierzęcej jest więc w nich mniejsza. Natomiast jednozakładowość i mniejszy obszar gospodarstw dzierżawionych, a zwłaszcza zakupionych przemawiają za uproszczeniem, a nawet specjalizacją produkcji zwierzęcej.

Podobnie jak dotychczas, również w 2006 roku zdecydowana większość gospodarstw wprowadzała zmiany w produkcji zwierzęcej, poprzez istotniejsze ograniczanie lub zwiększanie pogłowia chowanych zwierząt. Jedynie w jednym z nich zmiany te wprowadzono poprzez likwidację trzody chlewnej, a w trzech innych przez wprowadzenie: w jednym gospodarstwie trzody chlewnej, a w dwóch drobiu rzeźnego.

Najwięcej gospodarstw wielkoobszarowych wprowadziło istotniejsze zmiany w pogłowiu bydła. Jednocześnie jest to najbardziej popularny gatunek zwierząt występujący w tych gospodarstwach. Chów bydła, na koniec badanego roku, był prowadzony w 40,5% badanych gospodarstw, w tym w 65% spółek, w 43% gospodarstw dzierżawionych i w 30% zakupionych.

W ostatnim roku, pogłowie bydła zwiększono w jedenastu gospodarstwach wielkoobszarowych, tj. 6,7% badanych, podczas gdy w roku wcześniejszym aż w 14%. W 45% gospodarstw powiększających, dotyczyło to bydła mlecznego (5 gospodarstw). Najczęściej pogłowie bydła zwiększano w jednoosobowych spółkach – w co ósmej, a najrzadziej w gospodarstwach dzierżawionych w co dwudziestym pierwszym. W międzyczasie w trzynastu gospodarstwach pogłowie bydła zmniejszono, tj. w 8% badanych, podczas gdy rok wcześniej tylko w trzech. Redukcja pogłowia dotyczyła głównie bydła mlecznego, i wywołana była potrzebą walki z białaczką i niskimi kwotami produkcji mleka.

W wyniku wprowadzonych zmian, pogłowie bydła w ostatnim roku nieznacznie spadło, tj. z 34,0 do 33,8 sztuk na 100 ha użytków rolnych, w tym krów z 15,1 do 14,4 sztuk (tabela 17 i A22 aneksu).

Tabela 17

Pogłowie zwierząt w badanych gospodarstwach, w sztukach fizycznych na 100 ha UR (lata 2003-2006 i zamierzenia na 2007 rok) – stan na 31 XII

Wyszczególnienie	Lata				Plany na 2007 rok
	2003	2004	2005	2006	
Bydło	29,7	31,8	34,0	33,8	35,4
w tym krowy	14,0	14,6	15,1	14,4	15,0
Trzoda chlewna	71,4	70,9	74,8	76,6	83,4
w tym maciory	7,3	6,5	6,5	6,6	6,7
Owce	2,3	2,4	2,0	1,7	1,5
Drób	365	371	486	1207	1254
Konie	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8

Źródło: *Badania własne.*

W gospodarstwach wielkoobszarowych wprowadzono zmiany nie tylko w pogłowie bydła, ale także i trzody chlewnej, a więc w drugim co do powszechności chowu gatunku zwierząt. W końcu 2006 roku, chów trzody chlewnej prowadzono w 48 gospodarstwach, tj. 29,4% badanej zbiorowości. Najczęściej w gospodarstwach dzierżawionych – 32,6% i w jednoosobowych spółkach – 29,4%, a najrzadziej w gospodarstwach zakupionych – 25,0%.

W ostatnim roku, pogłowie trzody chlewnej istotnie zwiększono w trzynastu gospodarstwach, tj. 8,0% badanych, zaś w tym w dziewięciu z nich, tj. w 5,5% badanych, zmniejszono, przy czym w jednym gospodarstwie poprzez jej całkowitą likwidację. Wprowadzone zmiany w poszczególnych gospodarstwach wywołały niewielki wzrost pogłowia trzody chlewnej, tj. z 74,8 do 76,6 sztuk

fizycznych na 100 ha UR (tabela 17 i A23 aneksu). Świadczy to o dalszej koncentracji produkcji trzody chlewnej i wzroście jej skali, ale niezbyt dużym.

Integracja z Unią, jak do tej pory, nie wywołała w wielkoobszarowych gospodarstwach wzrostu zainteresowania chowem owiec. W 2006 roku chowem tego gatunku zwierząt zajmowano się w czterech gospodarstwach, w tych samych, co w dwóch latach wcześniejszych, przy czym jedno z nich pogłowie ograniczyło, a drugie zwiększyło. Dwa gospodarstwa owczarskie nadal prowadziły chów owiec rodzimych ras prymitywnych, wspieranych finansowo z UE i do tego w ramach gospodarstw ekologicznych. Fakt ten zdecydował o stosunkowo nieznacznym spadku ich niskiego pogłowia odniesionego na jednostkę powierzchni (tabela 17 i A24 aneksu). Natomiast integracja z Unią wywołała wzrost zainteresowania chowem drobiu. W 2006 roku produkcję drobiarską prowadzono w ośmiu gospodarstwach, przy czym w dwóch z nich drób ten w ostatnim roku wprowadzono. Wywołało to istotny wzrost pogłowia i produkcji drobiarskiej z jednostki powierzchni. W drobiarstwie, w największym zakresie ze wszystkich kierunków produkcji zwierzęcej, obserwuje się tendencję do koncentracji produkcji. Gospodarstwa te przez wzrost skali produkcji poszukują obniżki kosztów własnych, co zwiększa ich szansę na konkurencję z drobiarstwem pozostałych krajów Unii Europejskiej.

Z pozostałych kierunków produkcji zwierzęcej, w badanych wielkoobszarowych gospodarstwach dominuje chów i hodowla koni. Jedynie w trzech z nich prowadzona jest produkcja ryb.

W ostatnim roku, liczba gospodarstw z chowem koni nie uległa zmianie. Na koniec 2006 roku było ich nadal dwadzieścia trzy, tj. 14,1% badanych. Jednakże w przeciągu roku dwa gospodarstwa zlikwidowały całkowicie konie, a dwa inne je wprowadziły. Chowem i hodowlą koni na większą skalę (10 szt. i więcej) zajmowano się nadal w jedenastu gospodarstwach, tj. w 6,7% badanych. W czterech z nich były to stadniny koni nastawione na hodowlę, a w siedmiu chów prowadzono głównie do celów rekreacyjnych. W ostatnich trzech latach pojawiło się również nieznaczne zainteresowanie chowem koni na rzeź. Prawdopodobnie była to główna przyczyna 4-procentowego wzrostu ich pogłowia w ostatnim roku, gdyż chów koni hodowlanych i na rekreację był mało opłacalny.

W latach 2004-2005 relacje cenowe w rolnictwie zmieniły się na korzyść produkcji zwierzęcej. Sytuacja ta wywołała wzrost zainteresowania chowem zwierząt. Znacznie więcej gospodarstw planowało w tym czasie zwiększyć pogłowie zwierząt niż ograniczać. W drugiej połowie 2006 roku, głównie z powodu nieurodzaju, relacje cenowe stały się mniej korzystne dla produkcji zwierzęcej, zwłaszcza w odniesieniu do trzody chlewnej, owiec i koni. Niewątpliwie odbiło się to niekorzystnie na planach rozwoju tej produkcji w wielkoobszarowych gospodarstwach.

Z badań 2006 roku wynika, iż największych zmian w najbliższych 2-3 latach można oczekiwać w produkcji bydła. W tym czasie, istotniejsze zmiany w pogłowie tych zwierząt planowano wprowadzić aż w trzydziestu dwu gospodarstwach, tj. w 19,6%, badanej zbiorowości. W dwudziestu czterech gospodarstwach zakładano wzrost pogłowia, w tym w pięciu z nich poprzez jego wprowadzenie. W jedenastu gospodarstwach będzie to wzrost bydła rzeźnego, opartego głównie o krowy mamki, a w trzynastu bydła mlecznego. Natomiast osiem gospodarstw zamierzało w tym czasie zmniejszyć pogłowie bydła mlecznego, w tym w czterech gospodarstwach poprzez całkowitą likwidację.

Realizacja planów w zakresie chowu bydła powinna w wielkoobszarowych gospodarstwach doprowadzić do istotnego wzrostu jego pogłowia i to zarówno mlecznego, jak i młodego bydła opasowego. Niewątpliwie sytuacja ta wymusi pozytywne zmiany w zasiewach na rzecz większego udziału roślin pastewnych, a więc bardziej zrównoważonego rozwoju tych gospodarstw.

W tym samym czasie, istotniejsze zmiany w pogłowie trzody chlewnej planowano wprowadzić w osiemnastu gospodarstwach, tj. 11,0% badanych. W jedenastu gospodarstwach planowano wzrost pogłowia, w tym w jednym z nich poprzez wprowadzenie nowego stada. Natomiast w siedmiu gospodarstwach zakładano zmniejszenie pogłowia trzody chlewnej, w tym w pięciu poprzez całkowitą jej likwidację. Wzrost pogłowia na ogół planowano w gospodarstwach, w których dotychczasowy jej chów oceniano jako opłacalny, a zmniejszenie tam, gdzie dotychczasowy chów oceniano jako nieopłacalny. Realizacja w gospodarstwach planowanych zmian w chowie trzody chlewnej powinna w najbliższej przyszłości doprowadzić do spadku jej pogłowia i produkcji wieprzowiny w przeliczeniu na jednostkę powierzchni.

W ostatnich czterech latach, poza chowem trzody chlewnej na rachunek i odpowiedzialność gospodarstwa, obserwuje się w zainteresowanie jej chowem w systemie usługowym na rzecz integratora o kapitale zagranicznym. Nakłady na produkcję trzody chlewnej ponosi integrator, a gospodarstwo angażuje jedynie siłę roboczą i wydzierżawia do tego celu budynki inwentarskie. Jak do tej pory nie jest to zjawisko masowe, gdyż dotyczy 12,5% ferm trzody, jednakże zainteresowanie nakładczym systemem chowu trzody utrzymuje się, a nawet wzrasta w okresach dekonjunktury, w tym również u rolników indywidualnych. W 2006 roku, nakładczy system chowu trzody chlewnej funkcjonował w sześciu badanych gospodarstwach wielkoobszarowych. Ich zbiorowość w ostatnim roku powiększyła się więc o dwa nowe gospodarstwa.

Pozostałe gatunki zwierząt, a więc owce, drób i konie nie są w wielkoobszarowych gospodarstwach tak popularne, jak bydło czy trzoda chlewna. Zmiany w pogłowie tych zwierząt mogły planować tylko nieliczne z nich. I tak,

w najbliższych latach, zmiany w pogłowie drobiu zamierzano wprowadzić w siedmiu gospodarstwach. W dwóch z nich planowano zapoczątkować chów drobiu, a w czterech powiększyć jego pogłowie. Jedynie w jednym gospodarstwie, z uwagi na dobrostan zwierząt, planowano nieznacznie zmniejszyć pogłowie drobiu. Realizacja zamierzeń powiązana z budową nowoczesnych kurników i w integracji z zakładami drobiarskimi, wyraźnie zwiększy pogłowie oraz produkcję drobiarską z jednostki powierzchni.

Natomiast mniejszych zmian należy spodziewać się w przypadku owiec i koni, przy czym zmiany w pogłowie owiec planowano wprowadzić zaledwie w dwóch gospodarstwach. W jednym z nich pogłowie owiec ras prymitywnych rodzinnych planowano zwiększyć, a w drugim ras mięsno-wełnistych ograniczyć. Realizacja tych planów prawdopodobnie wywoła obniżenie i tak już niskiego ich pogłowia.

Istotniejsze zmiany w pogłowie koni zamierzano wprowadzić zaledwie w trzech gospodarstwach. W dwóch z nich planowano zwiększyć pogłowie koni ras mięsnych, a w jednej ze stadnin ograniczyć konie hodowlane. Może to oznaczać stagnację, a nawet spadek ich pogłowia.

Niewątpliwie większe zainteresowanie rozwojem bydła, w tym rzeźnego oraz drobiu, wynikało z korzystniejszych relacji cenowych, a więc z wyższej opłacalności produkcji. W 2006 roku ponad 94% producentów mleka, 89% żywca wołowego i prawie 88% produkcji drobiarskiej, określiło swoje kierunki produkcji zwierzęcej jako opłacalne. Mniej korzystnie swoją produkcję oceniali zaś producenci trzody chlewnej, owiec i prawdopodobnie koni. Trzodę chlewną jako opłacalną oceniło 59% producentów, a owiec tylko co drugi (tabela 17).

Niewątpliwie najtrudniejsza sytuacja nadal występuje w owczarstwie. Długotrwała nieopłacalność produkcji tego kierunku doprowadziła praktycznie do jego zaniku, i to zarówno w gospodarstwach indywidualnych, jak i wielkoobszarowych. Wśród badanych gospodarstw chów owiec pozostał w czterech z nich. Integracja z Unią nie wprowadziła istotniejszych zmian w zakresie cen towarowej produkcji owczarskiej i jej opłacalności. Wydaje się, iż wsparcie finansowe chowu rodzimych, prymitywnych ras owiec nie rozwiąże problemu zapaści w owczarstwie, w tym i w gospodarstwach wielkoobszarowych. Po realizacji planowanych zamiarów co do pogłowia owiec wynika, iż liczebność gospodarstw z chowem owiec nie ulegnie zwiększeniu, a ich pogłowie może ulec nawet niewielkiemu zmniejszeniu.

W 2006 roku, w odróżnieniu od dwóch lat wcześniejszych, najwięcej zmian w pogłowie chowanych zwierząt planowano wprowadzić w jednoosobowych spółkach, charakteryzujących się najlepiej rozwiniętą produkcją zwierzęcą, zwłaszcza bydła mlecznego. Zmiany takie planowano wprowadzić w około 53% z nich. Wyraźnie mniej zmian planowano wprowadzić w gospodarstwach

dzierżawionych i zakupionych. Zamiar taki miało bowiem 35% gospodarstw dzierżawionych i 32% zakupionych.

Integracja z Unią zahamowała proces zwiększania się udziału gospodarstw bezinwentarzowych. W 2006 roku, po raz drugi z rzędu, nie było przypadku całkowitej likwidacji produkcji zwierzęcej i ukierunkowania działalności tylko na produkcję roślinną. W 2004 roku produkcję zwierzęcą zlikwidowano całkowicie w trzech, a w 2003 roku aż w pięciu gospodarstwach. Jednocześnie część gospodarstw bezinwentarzowych zaczęło produkcję zwierzęcą do gospodarstw wprowadzać. W 2006 roku, chów zwierząt do gospodarstw wprowadzono w dwóch gospodarstwach, a w 2005 roku w sześciu z nich. Z planów użytkowników gospodarstw wielkoobszarowych wynika, iż w najbliższej przyszłości możemy spodziewać się dalszego powolnego spadku udziału gospodarstw bezinwentarzowych.

W 2006 roku, najwięcej gospodarstw bezinwentarzowych występowało wśród zakupionych – 40,0% (w 2005 r. – 42,3% i w 2004 r. – 45,7%) oraz dzierżawionych – 27,9% (w 2005 r. – 30,3% i w 2004 r. – 39,5%), nie utrzymywało żadnych zwierząt jedynie 29,4% jednoosobowych spółek (w 2004 r. i 2005 r. – 29,4%). W ostatnim roku udział gospodarstw bez chowu zwierząt spadł w grupie gospodarstw dzierżawionych i zakupionych, a nie uległ zmianie w jednoosobowych spółkach.

W przeszłości, całkowita likwidacja produkcji zwierzęcej wynikała głównie z niskiej jej opłacalności i relatywnie wysokiej opłacalności produkcji roślinnej, zwłaszcza zbóż. W sytuacji takiej szybciej i łatwiej można było poprawić wynik finansowy gospodarstwa poprzez likwidację chowu zwierząt, niż przez obniżkę kosztów własnych produkcji. Obniżka kosztów produkcji zwierzęcej wymagała bowiem znacznych nakładów inwestycyjnych, zwłaszcza na modernizację budynków. Modernizacja budynków przy drogim kredycie, potrzebowała własnych środków finansowych, a te były angażowane w wykup państwowego majątku. Jednak całkowita likwidacja produkcji zwierzęcej była i jest nadal niebezpieczna dla prawidłowego rozwoju gospodarstw, zwłaszcza położonych na glebach lżejszych, wymagających nawożenia organicznego. W gospodarstwach takich, problem nawożenia organicznego można praktycznie rozwiązać jedynie poprzez obniżkę kosztów własnych produkcji zwierzęcej.

Ten kierunek rozwoju produkcji zwierzęcej w znacznej części gospodarstw był i jest dostrzegany oraz wdrażany w praktyce. W 2006 roku możliwości wzrostu opłacalności produkcji zwierzęcej, poprzez obniżkę kosztów, poszukiwano w dwudziestu gospodarstwach, tj. w 12,3% badanych (w 2005 r. – w 14,6%, w 2004 r. – w 15,4% i w 2003 r. – w 13,7%). Poszukiwanie możliwości obniżki kosztów ma więc charakter ciągły, a integracja z Unią istotniejszych zmian w tym zakresie nie wprowadziła. Podobnie jak przed integracją, obniżki kosztów poszukiwano poprzez wprowadzanie nowocześniejszych technologii

produkcji, poprawę warunków zoohigienicznych, wdrażanie postępu biologicznego i organizacyjnego. Działania te nie tylko obniżyły koszty robocizny i poprawiły jakość produkcji, ale też podniosły wydajności jednostkowe zwierząt.

Osiągnięcia w zakresie wydajności zwierząt są w wielkoobszarowych gospodarstwach popegeerowskich bardzo znaczące i wyraźnie wyższe niż w gospodarstwach indywidualnych. Przykładem jest produkcja mleka i żywca wieprzowego, a więc dwóch głównych kierunków produkcji zwierzęcej.

Gospodarstwa te w latach 2004-2006 sprzedały w przeliczeniu na jednostkę powierzchni aż o 26% więcej mleka niż średnio w latach 2001-2003, podczas gdy pogłowie krów wzrosło zaledwie o 10,5% (tabela 18). Tak więc przyrost produkcji towarowej nastąpił głównie poprzez wzrost mleczości krów. W 2006 roku mleczość krów przekroczyła poziom 7,2 tys. litrów i była wyższa od średniego poziomu z lat 2001-2003 o 829 l na 1 krowę. W tym samym czasie mleczość krów u rolników indywidualnych osiągnęła poziom 4074 l i wzrosła zaledwie o 259 litrów.

Tabela 18

Pogłowie zwierząt (sztuki fizyczne na 100 ha UR), produkcja towarowa żywca i mleka (w kg i l/1 ha UR) oraz mleczość krów (l/szt.) w latach 1995-2006

Lata	Bydło		Trzoda chlewna	Owce	Drób	Produkcja towarowa		Mleczość krów (l/szt.)
	ogółem	w tym krowy				żywca (kg)	mleka (l)	
Gospodarstwa wielkoobszarowe								
1995-1997	36,1	13,6	111,7	10,0	111	211	559	4524
1998-2000	31,2	12,5	100,4	5,8	208	212	603	5256
2001-2003	30,2	13,3	73,7	3,0	329	188	778	6377
2004-2006	33,2	14,7	74,1	2,0	678	215	978	7146
Gospodarstwa indywidualne								
1995-1997	43,7	22,0	107,0	3,0	315	-	-	3197
1998-2000	38,9	20,6	104,4	2,1	319	-	-	3499
2001-2003	34,9	18,9	112,4	2,0	335	-	-	3815
2004-2006	35,8	18,8	116,4	2,0	845	243	531	4026

Źródło: Gospodarstwa wielkoobszarowe – badania własne; gospodarstwa indywidualne wyliczono na podstawie: Rolnictwo w 2003 r., GUS, Warszawa 2004, Zwierzęta gospodarskie w 2005 r., GUS, Warszawa 2006, Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów i pogłowie zwierząt gospodarskich w 2006 r. GUS, Warszawa 2007.

W ostatnim badanym roku, najwyższą mleczość krów osiągnięto w jednoosobowych spółkach – 7783 l, średnią w gospodarstwach zakupionych – 6732 l, zaś najniższą w gospodarstwach dzierzawionych – 6565 l.

Podobnie jak w chowie bydła mlecznego, dobrymi osiągnięciami produkcyjnymi charakteryzowały się wielkoobszarowe gospodarstwa w produkcji trzody chlewnej. W 2006 roku dzienne przyrosty trzody chlewnej były na poziomie 0,651 kg (od urodzenia do sprzedaży tucznika), a na wyprodukowanie 1 kg żywca zużyto w nich przeciętnie 3,02 kg paszy treściwej. W stosunku do 2002 r. nastąpiła poprawa w dziennym przyroście o 0,101 kg, tj. o 18,4%, a na wyprodukowanie 1 kg żywca zużyto 0,36 kg mniej paszy treściwej, tj. o 10,7%. Świadczy to, iż gospodarstwa te w produkcji zwierzęcej odrabiają również dystans dzielący je od krajów starej Unii Europejskiej szybciej niż rolnicy indywidualni.

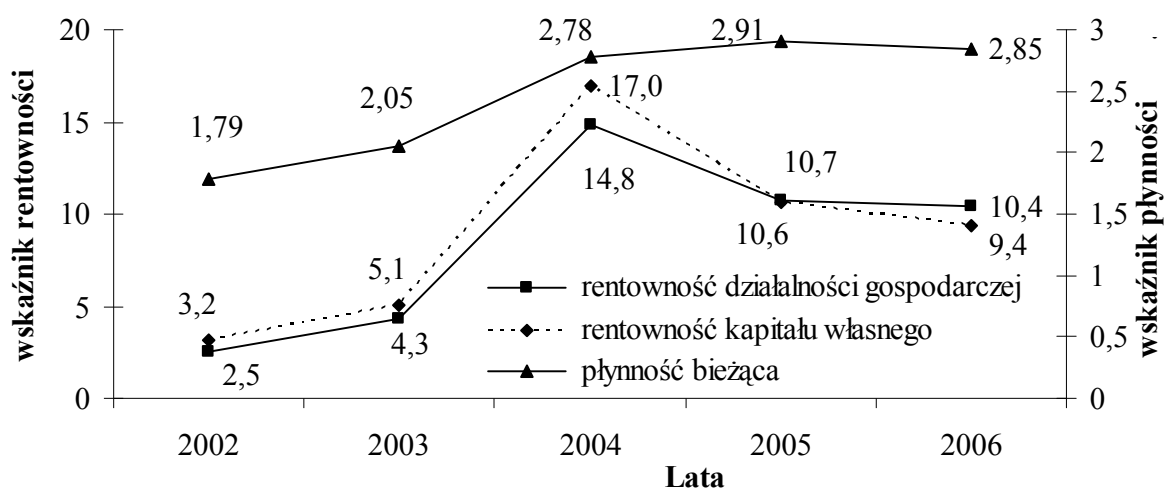
Poszukiwań wzrostu opłacalności produkcji zwierzęcej, poprzez obniżkę kosztów własnych, należy również oczekiwać w najbliższej przyszłości. Na taki stan wskazują również ostatnie badania. Wynika z nich, iż w części gospodarstw wielkoobszarowych, podobnie jak to było dotychczas, są plany wprowadzenia do produkcji zwierzęcej nowocześniejszej techniki i technologii obniżającej koszty własne. Na najbliższą przyszłość, a więc lata 2007-2008, taki zamiar występował w trzydziestu jeden gospodarstwach, tj. w 19,0% badanych. W 2005 roku, zamiar wprowadzenia do produkcji zwierzęcej nowocześniejszej techniki zgłaszało również 19,0% gospodarstw, w 2004 roku – 22,4%, a w 2003 roku – 17,6%.

Z powyższego wynika, iż integracja Polski z Unią wzmocniła zainteresowanie użytkowników wielkoobszarowych gospodarstw unowocześnianiem procesów technologicznych w produkcji zwierzęcej, lecz w zakresie niewystarczającym. Wsparcie z unijnych funduszy okazało się zbyt małe, jak na potrzeby tych gospodarstw i objęło głównie produkcję roślinną, natomiast zasięg modernizacji technik wytwórczych w dziale zwierzęcym jest limitowany niezbyt korzystną płynnością finansową znacznej części gospodarstw, wywołaną m.in. spłatą rat za zakupione budynki czy ziemię. U dzierżawców dodatkowym ograniczeniem jest brak pewności co do długotrwałego gospodarowania.

4. Sytuacja ekonomiczno-finansowa

W 2006 roku, podobnie jak w czterech latach wcześniejszych, badane gospodarstwa wypracowały dodatni wynik finansowy. W stosunku do roku wcześniejszego sytuacja ekonomiczno-finansowa pogorszyła się, ale nieznacznie. Podobnie jak w 2005 roku, kształtowała się ona jednak wyraźnie korzystniej niż to było przed integracją z UE. Jednoznacznie na pogorszenie sytuacji ekonomicznej w 2006 roku wskazują zarówno wskaźniki rentowności, tj. działalności gospodarczej i kapitału własnego (ROE), jak i płynności finansowej (wykres 4).

Wskaźniki rentowności i płynności (lata 2002-2006)

Wskaźnik rentowności działalności gospodarczej obniżył się w 2006 roku z 10,7 do 10,4%, a kapitału własnego z 10,6 do 9,4%, a więc odpowiednio o 0,3 i 1,2 p.p., zaś płynności bieżącej z 2,91 do 2,85. Wszystkie wskaźniki zachowały jednak dość wysoki poziom.

Na nieznaczne pogorszenie sytuacji ekonomiczno-finansowej wielkoobszarowych gospodarstw w 2006 roku, wpłynęły głównie mniej korzystne niż w roku wcześniejszym warunki pogodowe, które doprowadziły do wyraźnego zmniejszenia zbiorów podstawowych płodów rolnych. Jednakże nie była to jedyna przyczyna (choć główna) spadku efektywności gospodarowania. Na ten spadek ujemnie wpłynął również wzrost zaangażowania kapitału własnego w działalność gospodarstw (tabela A34 aneksu). Pośrednio świadczy o tym znacznie większy spadek wskaźnika rentowności kapitału własnego niż rentowność działalności gospodarczej tj. odpowiednio 1,2 i 0,3 p.p.

Ujemny wpływ suszy na sytuację ekonomiczno-finansową złagodziły uwarunkowania rynkowe. Relacje ekonomiczne, mierzone wskaźnikiem cen produktów sprzedawanych przez rolników do cen kupowanych towarów i usług wyraźnie się poprawiły. Wskaźnik „nożyc cen” w 2006 roku wzrósł do 102,9, podczas gdy rok wcześniej wynosił 96,0.

Nieznacznemu pogorszeniu sytuacji ekonomiczno-finansowej nie zapobiegły również środki finansowe z dopłat bezpośrednich i innych funduszy pomocy unijnej. Jednakże bez tych środków sytuacja ta byłaby znacznie trudniejsza, a działalność gospodarczą w 2006 roku gospodarstwa te zamknęłyby rentownością na poziomie 0,3%, a więc na poziomie niższym niż osiągały przed integracją z UE. Fundusze unijne stanowiły bowiem ponad 97% wypracowanego w tym roku zysku (od 74,2% w gospodarstwach zakupionych do 104,1% w jednoosobowych spółkach). Dopłaty

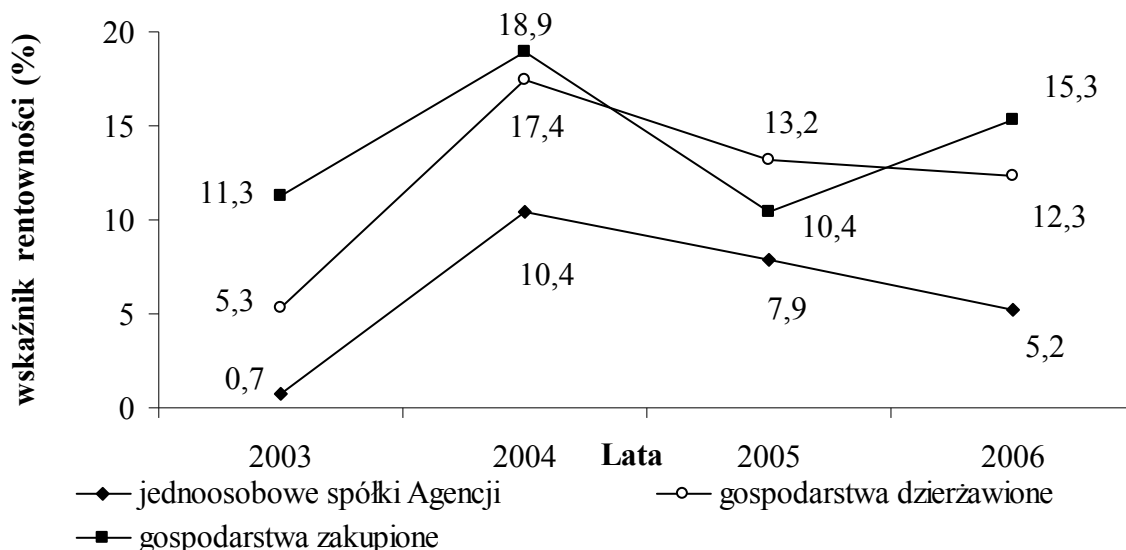
te bardzo istotnie zmniejszyły zbiorowość gospodarstw ponoszących stratę. Udział gospodarstw deficytowych wzrósłby z 14,1% (z dopłatami) do 54,3% (bez dopłat). Bez dopłat unijnych najwięcej jednostek ponoszących straty byłoby wśród jednoosobowych spółek i gospodarstw dzierżawionych – 76,5 i 54,1%, a nieznacznie tylko mniej wśród zakupionych – 48,3%. Fakt ten sugeruje, iż bez pełnych dopłat bezpośrednich, tj. na poziomie mniejszych gospodarstw rodzinnych, rozwój znacznej części wielkoobszarowych gospodarstw popegeerowskich byłby wręcz niemożliwy.

Głębszemu pogorszeniu sytuacji ekonomiczno-finansowej, oprócz dopłat unijnych, zapobiegły również procesy dostosowawcze zachodzące w tych gospodarstwach, a więc wzrost wydajności pracy, zmiany w ukierunkowaniu produkcyjnym, a zwłaszcza racjonalizacja nakładów środków produkcyjnych wywołana wprowadzaniem postępu biologiczno-technicznego.

Pogorszenie sytuacji ekonomiczno-finansowej w 2006 roku nie dotyczyło wszystkich form prawnowłasnościowych. Pogorszenie to wystąpiło jedynie w jednoosobowych spółkach i w gospodarstwach dzierżawionych, zaś poprawa w gospodarstwach zakupionych (wykres 5 i 6 oraz tabela A28 aneksu).

Wykres 5

Wskaźnik rentowności działalności gospodarczej według form własności (lata 2003-2006)

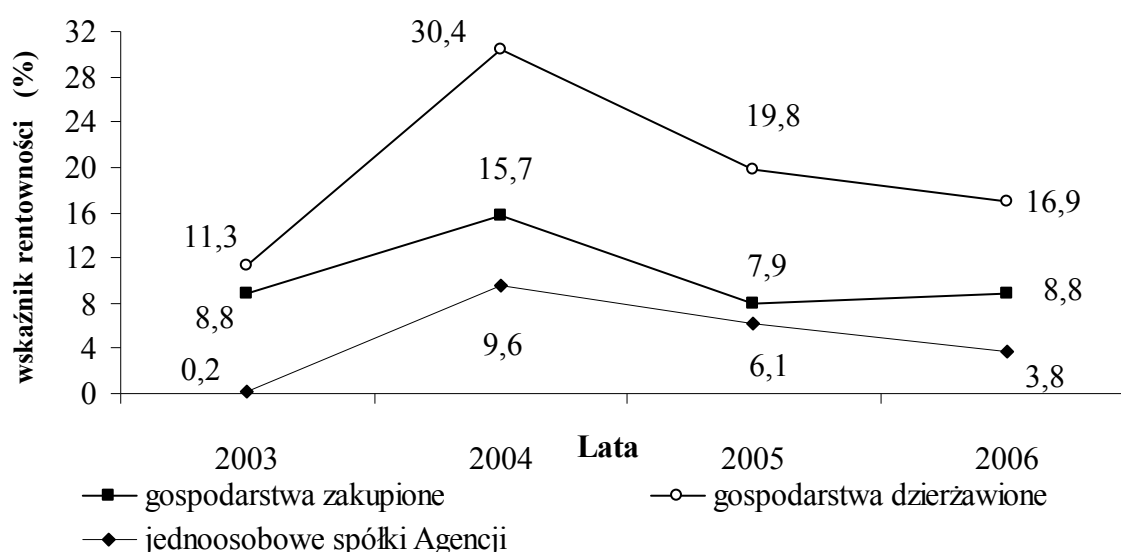

Niewątpliwie poprawa sytuacji ekonomiczno-finansowej w gospodarstwach zakupionych miała związek z ich strukturą produkcji. Gospodarstwa te były bardziej ukierunkowane na produkcję roślinną, zwłaszcza zbóż, a mniej na produkcję zwierzęcą i przetwórstwo rolne, niż gospodarstwa dzierżawione i jednoosobowe spółki Agencji.

W 2006 roku przychody ze sprzedaży roślin stanowiły w nich aż 60% produkcji towarowej, podczas gdy w gospodarstwach dzierżawionych 42%, a w jednoosobowych spółkach 46%. Badania rankingowe przedsiębiorstw rolnych wskazują, iż w 2006 roku to właśnie produkcja roślinna (poprzez wyraźny wzrost cen) dodatnio wpływała na ich sytuację ekonomiczno-finansową.

Wykres 6

Wskaźnik rentowności kapitału własnego według form własności (lata 2003-2006)

W ostatnim roku sytuację ekonomiczną poprawiły bowiem jedynie przedsiębiorstwa ukierunkowane na produkcję roślinną, zaś ukierunkowane na produkcję zwierzęcą i o profilu wielostronnym, pogorszyły. Na taką sytuację wskazują wskaźniki rentowności działalności gospodarczej i kapitału własnego [ROE] oraz wskaźnik płynności bieżącej (tabela 19).

Trzeci rok z rzędu, najsprawniejsze ekonomicznie wydają się być gospodarstwa dzierżawione. Ze wszystkich grup własności, charakteryzowały się one najwyższym wskaźnikiem rentowności kapitału własnego i bardzo wysokim wskaźnikiem rentowności działalności gospodarczej. Nieco słabsze pod tym względem były gospodarstwa zakupione, charakteryzujące się wyższą rentownością działalności gospodarczej od gospodarstw dzierżawionych, ale wyraźnie niższą kapitału własnego. Najniższą zaś ekonomiczną efektywność wykazywały kolejny rok jednoosobowe spółki, przy czym w ostatnim roku dość istotnie obniżyły poziom wskaźników rentowności, zwłaszcza kapitału własnego. Nadal charakteryzują się one dobrą płynnością finansową, o czym świadczy najwyższy ze

wszystkich form własności poziom wskaźnika płynności bieżącej – 3,21 (gospodarstwa dzierżawione – 2,71, a zakupione – 2,67). Najwyższy zaś wynik finansowy netto z jednostki powierzchni wygospodarowały gospodarstwa zakupione i dzierżawione – 822 i 733 zł/1 ha UR, a najniższy, chociaż dość wysoki, jednoosobowe spółki – 446 zł na 1 ha UR.

Tabela 19

Wskaźnik rentowności netto i kapitału własnego (ROE) oraz płynności bieżącej w przedsiębiorstwach rolnych (koniec grudnia 2005 i 2006 roku)

Wyszczególnienie	Wskaźnik rentowności (%)		ROE (%) [*]		Wskaźnik płynności	
	2005	2006	2005	2006	2005	2006
Przedsiębiorstwa roślinne (01.1)	9,9	11,6	10,3	11,5	3,08	3,25
Przedsiębiorstwa zwierzęce (01.2)	9,0	6,3	8,9	5,8	2,60	2,43
Przedsiębiorstwa wielostronne (01.3)	11,1	10,6	11,3	10,5	2,93	3,29

* Zysk netto do kapitału własnego x 100

Źródło: W. Guzewicz, J. Kulawik. *Bez zdecydowanej poprawy. Lista 300 najlepszych gospodarstw rolnych w 2006 r. Nowe Życie Gospodarcze nr 23/455 2007 r.*

Niższą efektywność gospodarowania w jednoosobowych spółkach należy uzasadniać najwyższą intensywnością gospodarowania, najwyższym udziałem kapitału własnego w majątku, a przede wszystkim prowadzeniem hodowli twórczej oraz zachowawczej roślinnej i zwierzęcej na potrzeby całego rolnictwa. Prowadzenie prac hodowlanych w rolnictwie jest bardzo kosztowne z uwagi na jego pracochłonność i wysokie wymagania, co do kwalifikacji pracowników. Jednoosobowe spółki strategiczne, bez wsparcia finansowego hodowli ze strony budżetu lub organizacji rolniczych, mogą napotkać na duże bariery rozwoju.

Jak dotychczas, integracja z Unią nie obniżyła poziomu intensywności gospodarowania w wielkoobszarowych gospodarstwach, a nawet poziom ten nieznacznie zwiększyła. Pogorszenie sytuacji ekonomicznej w ostatnim badanym roku również nie zmniejszyło nakładów produkcyjnych na jednostkę powierzchni. Nakłady te na 1 ha UR w cenach nominalnych wzrosły bowiem z 5,85 tys. zł w 2005 r. do 6,52 tys. zł w 2006 roku, tj. o 10,7%, a więc powyżej inflacji (w 2004 r. – 5,65 i 2003 r. – 5,23 tys. zł). Niewielka intensyfikacja produkcji w tych gospodarstwach przybiera charakter kapitałochłonny, gdyż udział kosztów siły roboczej w nakładach maleje. Koszty siły roboczej ze świadczeniami na rzecz pracowników w kosztach ogółem zmniejszyły się bowiem z 19,1% w 2005 roku do 17,7% w 2006 roku (w 2004 r. – 19,3% i w 2003 r. –

20,6%). W ciągu ostatnich czterech lat udział kosztów robocizny w kosztach ogółem zmniejszył się znacząco, gdyż prawie o 3 p.p.

W ostatnim badanym roku, udział kosztów robocizny w kosztach ogółem zredukowano jedynie w gospodarstwach dzierżawionych. Natomiast udział ten w gospodarstwach zakupionych i w jednoosobowych spółkach pozostał na niezmiennym poziomie (tabela A29 aneksu). W ostatnim badanym roku, podobnie jak w latach wcześniejszych, najwyższym udziałem kosztów robocizny w kosztach ogółem charakteryzowały się jednoosobowe spółki – 25,5% (w 2005 r. – 25,5%, w 2004 r. – 25,7%, w 2003 r. – 27,4%). Udział ten był znacznie niższy w gospodarstwach zakupionych – 16,5% (w 2005 r. – 16,4%, w 2004 r. – 17,7% i w 2003 r. – 19,7%), a najniższy w gospodarstwach dzierżawionych – 12,5% (w 2005 r. – 14,8, w 2004 r. – 14,3% i w 2003 r. – 14,8%). W ostatnich czterech latach najbardziej zredukowano koszty robocizny w kosztach ogółem w gospodarstwach zakupionych – 3,2 p.p., a najmniej w jednoosobowych spółkach – 1,9 p.p.

Integracja Polski z Unią nie tylko poprawiła rentowność wielkoobszarowych gospodarstw, ale również ich płynność finansową. W ostatnim badanym roku płynność ta pogorszyła się, ale jak wskazują wskaźniki płynności finansowej obliczone na 31 grudnia, w bardzo niewielkim zakresie. Lepsza płynność finansowa jest m.in. efektem dopłat unijnych, które gospodarstwa otrzymują na przełomie starego i nowego roku.

W końcu 2006 roku zobowiązania krótkoterminowe w badanych gospodarstwach osiągnęły poziom 1401 zł na 1 ha użytków rolnych. W stosunku do roku wcześniejszego były one o 4,6% wyższe, zaś majątek obrotowy wzrósł w tym czasie do 4004 zł na 1 ha użytków rolnych i był wyższy o 2,9%. Wskaźnik płynności bieżącej, będący relacją wartości majątku obrotowego do zobowiązań krótkoterminowych nieznacznie się pogorszył z 2,91 w 2005 roku do 2,86 w 2006 roku. W dwóch latach wcześniejszych płynność finansowa gospodarstw była wyraźnie gorsza. W 2004 roku wskaźnik płynności wynosił 2,78, a w 2003 roku – 2,05 (wykres 4 i tabele A31-A32 aneksu).

Nieznaczne pogorszenie przeciętnej płynności spowodowały głównie gospodarstwa dzierżawione. Wskaźnik płynności w tych gospodarstwach spadł bowiem z 3,02 do 2,71, a wzrósł w gospodarstwach zakupionych z 2,42 do 2,67 i w jednoosobowych spółkach z 3,07 do 3,21. Po integracji z Unią obserwuje się więc wyraźne wyrównywanie się zróżnicowania między formami własności pod względem płynności finansowej. Płynność tę dość istotnie wzmocniły gospodarstwa dzierżawione i zakupione, co poprawiło ich kondycję ekonomiczną.

Analizując w 2006 roku przeciętny poziom płynności finansowej, można stwierdzić, iż gospodarstwa wszystkich form prawnowłasnościowych były w sytuacji bezpiecznej pod względem jej utraty. Głębsza analiza wskazuje jednak, iż nie

dotyczy to wszystkich gospodarstw. Ponad 38% gospodarstw zakupionych, 29% gospodarstw dzierżawionych (w tym 34% dzierżawionych przez podmioty zewnętrzne) i prawie 18% jednoosobowych spółek, charakteryzowało się stosunkowo niskim, jak na rolnictwo, poziomem płynności finansowej, bo o wskaźniku płynności poniżej 1,5. W znacznej części tych gospodarstw mogły więc występować poważne problemy z utrzymaniem płynności finansowej, a więc z terminową realizacją płatności. Natomiast ponad 30% badanych gospodarstw charakteryzowało się nadpłynnością finansową, tj. wskaźnikiem płynności bieżącej powyżej 5 i więcej, a więc nieefektywnym wykorzystaniem kapitału obrotowego.

W 2006 roku, podobnie jak w latach wcześniejszych, kondycja ekonomiczna poszczególnych gospodarstw pozostała również bardzo zróżnicowana i to we wszystkich formach własności. W stosunku do roku wcześniejszego, wzrósł udział gospodarstw ponoszących straty, tj. nierentownych, jak również bardzo sprawnych ekonomicznie, tj. o wskaźniku rentowności 20% i więcej. Natomiast udział gospodarstw osiągających średni i wysoki poziom sprawności gospodarowania, tj. osiągających wskaźnik rentowności działalności gospodarczej na poziomie 0-9,9% i 10-19,9%, zmniejszył się (tabela 21 oraz A30-A32 aneksu).

Tabela 21

Gospodarstwa według poziomu wskaźnika rentowności działalności gospodarczej (lata 2003-2006)

Poziom wskaźnika rentowności*	Lata			
	2003	2004	2005	2006
poniżej 0	18,9	6,4	8,2	14,1
0-9,9%	39,9	26,3	36,7	29,5
10-19,9%	18,3	15,4	20,9	19,0
20% i więcej	22,9	51,9	34,2	37,4
Liczba badanych gospodarstw = 100%	153	156	158	163

* zysk brutto pomnożony przez 100 do kosztów ogółem

Źródło: *Badania własne.*

W ostatnim badanym roku, do gospodarstw o bardzo dobrej kondycji ekonomicznej tj. osiągających rentowność działalności na poziomie 20% i więcej oraz zachowujących pełną płynność finansową (wskaźnik płynności bieżącej ok. 6), można było zaliczyć 61 gospodarstw, tj. 37,4% badanych, podczas gdy w 2005 r. – 34,2%. Udział tak sprawnych gospodarstw w ostatnim roku wzrósł o 3,2 p.p. i był wyraźnie wyższy niż przed integracją (w 2003 r. – 22,9%). Najwięcej tak sprawnych ekonomicznie jednostek występowało wśród gospodarstw zakupionych – 48,3% (w 2005 r. – 40,0%, w 2004 r. – 69,6% i w 2003 r. –

39,5%) oraz w dzierżawionych – 37,2% (w 2005 r. – 34,8%, w 2004 r. – 51,6% i w 2003 r. – 20,0%). Tak wysoki poziom sprawności ekonomicznej jest trudny do osiągnięcia w jednoosobowych spółkach z uwagi na ich wysoką intensywność organizacyjno-produkcyjną oraz na znaczne zaangażowanie w rozwój postępu biologicznego na rzecz całego rolnictwa. W ostatnim roku tak sprawnych ekonomicznie jednostek nie zanotowano w tej grupie gospodarstw. Poziom ten w dwóch wcześniejszych latach osiągnęły dwie spółki, tj. 11,8% badanych.

W warunkach przyrodniczo-ekonomicznych 2006 roku, tak wysoki poziom sprawności ekonomicznej mogły osiągnąć na ogół gospodarstwa o mniejszym obszarze, prawie w 100 procentach jednozakładowe, a więc zarządzane „z jednej ręki”. W ostatnich trzech latach, gospodarstwa te nie wymagały tak dobrych gleb, jak to było przed integracją z UE. Dopłaty obszarowe i wspierające modernizację gospodarstw oraz nowy system interwencji na rynku złagodziły bowiem oddziaływanie jakości gleb na osiągnięcia ekonomiczne gospodarstw. Warunkiem koniecznym tak wysokiej sprawności ekonomicznej było racjonalne zatrudnienie stałej siły roboczej. Poziom tej siły roboczej powinien być dostosowany raczej do okresów najmniejszego zapotrzebowania na pracę, zaś w okresach szczytowego zapotrzebowania uzupełniany znacznie tańszym najmem sezonowym. To nie tylko obniżało jej koszty (najniższy ze wszystkich grup koszt 1 osoby pełnozatrudnionej i najniższy udział kosztów robocizny w kosztach ogółem 13,3%), ale również gwarantowało bardzo wysoką ekonomiczną wydajność (tabela 22).

Osiągnięcie bardzo wysokiego poziomu sprawności ekonomicznej wymagało ukierunkowania działalności gospodarczej na produkcję typowo rolniczą również w ostatnim badanym roku. Jednakże, w odróżnieniu od dwóch wcześniejszych lat, z większym nastawieniem na dział roślinny. Produkcja biopaliw i cykl świński (faza wzrostu podaży żywca) zmieniły relacje cenowe. Były one mniej korzystne dla produktów zwierzęcych, a bardziej dla roślinnych.

Bardzo wysoki poziom sprawności ekonomicznej również w 2006 roku wymagał dość intensywnego gospodarowania, a więc nawożenia mineralnego na poziomie ok. 240 kg NPK/1ha UR, w tym ok. 130 kg azotu. Nakłady zaś na środki ochrony roślin powinny być nie niższe wartościowo, jak na nawozy mineralne, a materiał siewny odpowiedniej jakości. Gwarantem takiej sprawności gospodarowania było uzyskanie dość wysokich plonów oraz wydajności zwierząt.

Tabela 22

Cechy organizacyjno-produkcyjne wielkoobszarowych gospodarstw według
wskaźnika rentowności działalności gospodarczej
(zbiorowość 163 gospodarstw – rok 2006)

Cechy organizacyjno-produkcyjne	Gospodarstwa według wskaźnika rentowności				Średnio
	poniżej 0%	od 0 do 9,9%	od 10 do 19,9%	20% i więcej	
Liczba badanych gospodarstw	23	48	31	61	163
Średnia powierzchnia UR w ha	481	1018	998	525	754
Udział GO (w proc.)	81,0	93,0	94,6	91,4	91,9
Wskaźnik bonitacji gleby	1,03	1,08	1,17	1,10	1,10
Zatrudnienie na 100 ha UR (osób)	5,99	4,55	3,79	1,85	3,78
Roczne wynagrodzenie (tys. zł/1 osobę)*	129,4	30,7	34,0	23,9	30,5
Wydajność pracy w tys. zł/1 osobę	31,5	55,3	81,4	130,9	68,2
Wskaźnik płynności bieżącej	1,32	2,05	5,34	6,00	2,86
Stopa inwestowania	2,01	1,86	1,35	2,20	1,79
<u>Struktura zasiewów (proc.)</u>					
Zboża	63,7	56,0	59,2	63,6	59,4
w tym: pszenica	22,7	26,5	32,7	27,1	28,0
kukurydza	1,6	8,0	11,8	6,2	8,0
Buraki cukrowe	2,9	4,0	7,6	7,3	5,7
Rzepak	13,8	20,3	16,1	17,7	18,0
Pastewne	8,4	15,5	14,6	5,1	12,0
<u>Plony (dt)</u>					
Zboża	29,7	44,7	54,0	46,0	46,2
Buraki cukrowe	419	485	553	527	520
Rzepak	25,8	31,1	31,4	34,8	31,8
<u>Nawożenie kg /1 ha UR</u>					
NPK	162	260	275	241	251
N	82	139	153	132	135
<u>Pogłowie zwierząt w szt/100 ha UR</u>					
Bydło	13,8	39,4	47,5	19,2	33,8
w tym krowy	5,8	16,6	19,9	8,5	14,4
Trzoda chlewna	61,2	47,7	103,0	100,5	76,6
Owce	0,7	3,2	-	1,2	1,7
Drób	2044	2476	152	-	1207
Mleczność w litrach/1 krowę	6374	7397	7408	6372	7206
<u>Produkcja towarowa w tys. zł/1ha UR i w proc.</u>					
Sprzedaż w tys. zł = 100%	4,7	6,7	5,7	3,7	5,5
Produkty roślinne (proc.)	56,3	38,0	44,5	71,4	47,1
Produkty zwierzęce (proc.)	37,7	41,8	49,0	24,0	40,2
Przetwórstwo (proc.)	2,8	15,3	1,6	-	8,0
Usługi (proc.)	3,2	4,9	4,9	4,6	4,7

*wynagrodzenie brutto i ubezpieczenia społeczne oraz inne świadczenia

Źródło: Badania własne.

Większość gospodarstw tej grupy osiągnęła dobre wyniki produkcyjno-ekonomiczne w latach wcześniejszych. Wybrany kierunek rozwoju w grupie gospodarstw bardzo sprawnych okazał się w przeszłości skutecznie trwały. Pierwsze lata po integracji z UE wskazują, iż taki może pozostać w najbliższej przyszłości, tym bardziej że gospodarstwa te intensywnie modernizują swój majątek wytwórczy (stopa inwestowania 2,20). Być może wymagać on będzie tylko niewielkich korekt, m.in. wprowadzenia do części gospodarstw bezinwentarзовych produkcji zwierzęcej w celu bardziej zrównoważonego ich rozwoju. Jak wykazują wyniki ostatnich dwóch lat badań, zjawisko takie zachodzi.

W 2006 roku wysokim poziomem sprawności ekonomicznej (wskaźnik rentowności gospodarowania od 10 do 19,9%, a płynności bieżącej ok. 5) charakteryzowało się 31 gospodarstw, tj. 19% badanych (w 2005 r. – 20,9%, w 2004 r. – 15,4% i w 2003 r. – 18,3%). Najwięcej tak sprawnych jednostek było wśród jednoosobowych spółek – 23,5% (w 2005 r. – 11,8%, w 2004 r. – 17,6% i w 2003 r. – 5,6%) i zakupionych – 20,0% (w 2005 r. – 19,2%, w 2004 r. – 17,4% i w 2003 r. – 27,9%), a najmniej w gospodarstwach dzierżawionych – 17,4% (w 2005 r. – 23,6%, w 2004 r. – 14,3% i w 2003 r. – 16,7%).

Podobnie jak w dwóch latach wcześniejszych, wysoki poziom sprawności ekonomicznej w 2006 roku osiągnęły gospodarstwa wyraźnie większe od tych najsprawniejszych. Przeciętny obszar gospodarstwa tej grupy był prawie 2 razy większy. Od grupy gospodarstw najsprawniejszych nie różniły się ilością zakładów rolnych. W 90% były one jednozakładowe, a więc zarządzane „z jednej ręki”. Gospodarstwa o wysokim poziomie sprawności ekonomicznej charakteryzowały się najlepszymi gruntami i najmniejszym udziałem trwałych użytków zielonych. Od gospodarstw najsprawniejszych wyróżniała je większa wielostronność gospodarowania. Wskazuje na to udział w zasiewach roślin pastewnych, wielkość pogłowia bydła, w tym krów oraz udział usług i przetwórstwa w przychodach ze sprzedaży. Większa wielostronność gospodarowania wymusiła wyższe zatrudnienie siły roboczej na jednostkę powierzchni i spadek wydajności pracy. Gospodarstwa tej grupy zatrudniały głównie droższą stałą siłę roboczą, o czym mówi przeciętne roczne wynagrodzenie jednej osoby pełnozatrudnionej. Zwiększało to jej koszty. Koszty płac w kosztach ogółem był w tych gospodarstwach o 4,3 p.p. wyższy niż w grupie gospodarstw najsprawniejszych.

Osiągnięcie wysokiego poziomu sprawności ekonomicznej, przy bardziej wielostronnej działalności, uwarunkowane było najwyższym, ze wszystkich analizowanych grup, poziomem intensywności gospodarowania oraz bardzo dobrymi wydajnościami produkcyjnymi w dziale roślinnym i zwierzęcym. Wskazują na to: poziom nawożenia, plony roślin oraz mleczność krów.

Gospodarstwa o wysokim poziomie sprawności ekonomicznej, podobnie jak grupa najsprawniejszych, mają realne szanse dalszego rozwoju. Modernizacja potencjału wytwórczego (stopa inwestowania 1,35) szansę tę niewątpliwie zwiększa, gdyż umożliwia ograniczenie dość drogiego zatrudnienia stałego. Możliwości dalszego rozwoju wydają się tkwić również w racjonalizacji nakładów na środki obrotowe, tj. zwiększenie środków finansowych na postęp biologiczny i ochronę roślin, a ograniczenie na nawożenie mineralne.

W 2006 roku średnim poziomem sprawności ekonomicznej (wskaźnik rentowności działalności gospodarczej od 0 do 9,9%, a płynności bieżącej ok. 2) charakteryzowało się 48 gospodarstw, tj. 29,5% badanych (w 2005 r. – 36,7%, w 2004 r. – 26,3% i w 2003 r. – 39,9%). Najwięcej tak sprawnych jednostek produkcyjnych było w jednoosobowych spółkach – 41,2% (w 2005 r. – 52,9%, w 2004 r. – 64,7% i w 2003 r. – 72,2%), a wyraźnie mniej w gospodarstwach dzierzawionych, tj. 31,4% (w 2005 r. – 34,8%, w 2004 r. – 26,4% i w 2003 r. – 43,3%) i zakupionych – 23,3% (w 2005 r. – 34,6%, w 2004 r. – 8,7% i w 2003 r. – 18,6%).

W 2006 roku średni poziom sprawności ekonomicznej, podobnie jak w 2004 i 2005 roku, osiągnęły gospodarstwa większe. Przeciętny obszar tych gospodarstw był zbliżony do obszaru gospodarstw o wysokim poziomie sprawności, a prawie dwukrotnie większy niż w grupie gospodarstw najsprawniejszych. Około 80% gospodarstw było jednozakładowych, a pozostałe miały dwa i większą liczbę zakładów rolnych. Gleby były średniej jakości, umożliwiające uprawę bardziej wydajnych roślin, ale nie na całej powierzchni. Ze wszystkich grup, gospodarstwa tej grupy miały działalność gospodarczą najbardziej wielostronną, z dość dobrze rozwiniętą produkcją zwierzęcą i z największym udziałem przetwórstwa i usług. Od grup sprawniejszych, wyróżniało je mniejsze zaangażowanie w uprawę pszenicy i buraków cukrowych, a większe w uprawę rzepaku oraz roślin pastewnych. Zatrudniały również więcej pracowników w przeliczeniu na jednostkę powierzchni, co wyraźnie obniżyło ekonomiczną wydajność pracy. Byli to na ogół pracownicy stali, a więc drodzy.

Osiągnięcie średniego poziomu sprawności ekonomicznej, przy bardziej wielostronnej działalności, uwarunkowane było intensywnym gospodarowaniem oraz dobrymi wydajnościami produkcyjnymi w dziale roślinnym i zwierzęcym. Jednakże w kolejnym roku wydajności te w dziale roślinnym były na niższym poziomie niż w grupach sprawniejszych ekonomicznie. Może to wynikać ze słabszych gleb, a zwłaszcza z większych potrzeb dotyczących uregulowania stosunków wilgotnościowych użytkowanych gruntów.

W 2006 roku, blisko 13% gospodarstw tej grupy (w 2005 r. 19%, w 2004 r. – 22% i 2003 r. – 41%) miało wskaźnik rentowności działalności gospodarczej

w przedziale od 0 do +2%, a ponad 31% z nich (w 2005 r. – 36%, w 2004 r. – 23% i w 2003 r. – 44%) wskaźnik płynności szybkiej poniżej 0,5; a więc wskaźniki niskie. Gospodarstwa o tak niskich wskaźnikach są przeważnie zagrożone możliwością utraty zdolności finansowania swojej działalności. Ich dalszy rozwój wymaga więc wsparcia kredytami, zwłaszcza tańszymi, tj. preferencyjnymi. Są one im potrzebne na zakup obrotowych środków produkcji i wdrażania postępu biologiczno-technicznego umożliwiającego obniżkę kosztów produkcji.

Integracja Polski z Unią zlikwidowała możliwość korzystania gospodarstw rolnych z kredytów preferencyjnych na zakup rzeczowych środków do bieżącej produkcji. Pomimo wprowadzonych ograniczeń, gospodarstwa wielkoobszarowe również po integracji korzystały z kredytów preferencyjnych, chociaż o wyraźnie innym przeznaczeniu niż to było przed integracją. W 2006 roku, otrzymały one wsparcie w kredycie preferencyjnym na poziomie 461 zł/1 ha użytków rolnych, podczas gdy w 2005 r. – 395 zł, w 2004 r. – 389 zł i w 2003 r. – 424 zł (tabela A17 aneksu). Kredyt preferencyjny (głównie suszowy) na zakup obrotowych środków produkcji był na poziomie 229 zł/1 ha (w 2005 r. – 173 zł/1 ha, w 2004 r. – 316 zł/1 ha), a na inwestycje 232 zł/1 ha (w 2005 r. – 222 zł/1 ha, w 2004 r. – 73 zł/1 ha). Integracja z Unią ograniczyła dostępność do kredytu preferencyjnego na zakup obrotowych środków produkcji, zaś zwiększyła ją do kredytu preferencyjnego na inwestycje.

Przed integracją z kredytów preferencyjnych najczęściej korzystały jednoosobowe spółki, a po integracji z Unią gospodarstwa zakupione i dzierżawione. W 2006 roku, gospodarstwa zakupione korzystały z kredytów preferencyjnych w wysokości 596 zł/1 ha (147 zł na środki obrotowe i 449 zł na inwestycje) i dzierżawione w wysokości 460 zł/1 ha (226 zł na środki obrotowe i 234 zł na inwestycje), podczas gdy jednoosobowe spółki – 348 zł/1 ha (393 zł na środki obrotowe i 45 zł na inwestycje).

Podobnie jak przed integracją, tak i po integracji z Unią, kredyty preferencyjne nie są w stanie pokryć całości potrzeb finansowych na zakup środków obrotowych oraz inwestycyjnych. Aby je zaspokoić, w 2006 roku gospodarstwa zmuszone zostały do korzystania z drogiego kredytu komercyjnego w wysokości 286 zł/1 ha UR (w 2005 r. – 331 zł/1 ha, a w 2004 r. – 192 zł/1 ha). Z kwoty tej, 220 zł przeznaczyły na bieżące potrzeby (w 2005 r. – 227 zł, w 2004 r. – 145 zł), a 66 zł na inwestycje (w 2005 r. – 54 zł, w 2004 r. – 48 zł). Najwięcej z drogiego kredytu komercyjnego korzystały jednoosobowe spółki – 382 zł/1 ha UR, a znacznie mniej gospodarstwa zakupione i dzierżawione – 254 i 249 zł/1 ha UR.

W 2006 roku, straty na działalności gospodarczej poniosły 23 gospodarstwa, tj. 14,1% badanych (w 2005 r. – 8,2, w 2004 r. – 6,4% i w 2003 r. – 18,9%). Po

integracji z Unią, gospodarstw deficytowych jest wyraźnie mniej niż przed integracją. Jednakże w ostatnim badanym roku ich liczebność i udział wyraźnie wzrosły.

W 2006 roku, osiem gospodarstw z dwudziestu trzech deficytowych, poniosło znaczne straty. Osiągnęły one wskaźnik rentowności działalności gospodarczej poniżej minus 10%. Stan ten może być przyczyną ich upadłości, tym bardziej że miały one poważne problemy z utrzymaniem płynności finansowej. Na ten stan wskazuje stosunkowo niski poziom wskaźnika płynności bieżącej, tj. 1,32.

Gospodarstwa deficytowe wystąpiły we wszystkich formach własności. Jednakże najwięcej ich było wśród jednoosobowych spółek – 35,3% (w 2005 r. – 23,5%, w 2004 r. – 5,9%), a wyraźnie mniej w gospodarstwach dzierżawionych – 14,0% (w 2005 r. – 6,7%, w 2004 r. – 7,7%) i zakupionych – 8,3% (w 2005 r. – 5,8%, w 2004 r. – 2,2%). Udział gospodarstw deficytowych wzrósł we wszystkich formach własności. Najwięcej gospodarstw deficytowych przybyło w jednoosobowych spółkach, a najmniej w gospodarstwach zakupionych.

W warunkach przyrodniczo-rynkowych 2006 roku, gospodarstwa deficytowe, podobnie jak to było w dwóch wcześniejszych latach, charakteryzowały się mniejszym obszarem. Po raz drugi ich przeciętny obszar był najmniejszy ze wszystkich analizowanych grup. Gospodarstwa tej grupy miały najsłabsze gleby i o największym udziale trwałych użytków zielonych. Zdecydowana większość gospodarstw tej grupy miała produkcję uproszczoną. Działalność swoją ukierunkowały w większości na produkcję roślinną, a zwłaszcza na produkcję zbóż i rzepaku. Wyraźnie mniej uprawiano w nich buraków cukrowych. Produkcja zwierzęca ukierunkowana była raczej na chów trzody chlewnej i drobiu. Pomimo znacznego udziału trwałych użytków zielonych i roślin pastewnych w zasiewach, ze wszystkich analizowanych grup były najmniej zaangażowane w chów bydła. Znaczne uproszczenie organizacji produkcji nie zmniejszyło zatrudnienia. Poziom zatrudnienia w tej grupie gospodarstw był najwyższy. Przełożyło się to ujemnie na ekonomiczną wydajność pracy i wysoki udział kosztów pracy w kosztach ogółem. Udział ten był najwyższy ze wszystkich grup i wynosił 24,9%. Udział robocizny w kosztach był więc prawie dwukrotnie wyższy niż w gospodarstwach najsprawniejszych.

Niewątpliwie jedną z głównych przyczyn niepowodzeń ekonomicznych tej grupy gospodarstw jest zła organizacja pracy i zatrudnienie nadmiernej ilości drogiej, stałej siły roboczej. Prawdopodobnie nie jest to jedyna przyczyna. Drugą główną przyczyną niepowodzeń ekonomicznych były niskie wydajności w produkcji roślinnej. Wyraźnie niższe plony podstawowych roślin nie są efektem trochę gorszych gleb, co raczej wyraźnie niższej intensywności produkcji, a więc nakładów na środki plonotwórcze. Poziom nawożenia mineralnego jest tego dowodem. Prawdopodobnie negatywnie na wyniki ekonomiczne tych gospodarstw oddziaływały również osiągnięcia w produkcji zwierzęcej. Wydajno-

ści jednostkowe zwierząt były gorsze, o czym świadczy mleczość krów. Mleczość ta w grupie gospodarstw deficytowych była o 12% niższa od przeciętnej w badanej zbiorowości wielkoobszarowych gospodarstw.

Deficytowość w jednoosobowych spółkach, zwłaszcza gdy ma charakter trwały i nie dotyczy spółki strategicznej, wymusza wręcz potrzebę jej szybkiej prywatyzacji, a niekiedy i głębszej restrukturyzacji. Trudna sytuacja ekonomiczno-finansowa w spółce hodowlanej może oznaczać potrzebę jej konsolidacji ze spółką o podobnej działalności. Takie procesy w badanych spółkach zachodziły już w przeszłości i być może wystąpią w najbliższej przyszłości.

Prywatyzacja części jednoosobowych spółek wymagać będzie głębszej restrukturyzacji, co może wywołać redukcję zatrudnienia. Będzie to więc proces bolesny dla załóg, ale konieczny ze względów ekonomicznych, gdyż doprowadzi do poprawy efektywności gospodarowania. Przekształcenia własnościowe w jednoosobowych spółkach deficytowych na drodze kapitałowej, tj. poprzez wykupienie ich udziałów, wymagają inwestorów zewnętrznych ze znacznym kapitałem. Z pozyskaniem tych inwestorów, zwłaszcza krajowych, mogą być poważne problemy.

Gospodarstwom dzierżawionym deficytowym, szansę istnienia i dalszego rozwoju może zapewnić Agencja – ich „właściciel”. Stosując prolongaty, czy nawet umorzenia czynszu dzierżawnego, pozwoli części z nich pokonać przejściowe kłopoty z płynnością finansową. Badania wykazują, iż Agencja aktywnie uczestniczy w rozwiązywaniu problemów płatniczych dzierżawców, a nawet i właścicieli, jednak potrzeby wydają się być znacznie większe. Pozostałym gospodarstwom dzierżawionym z trudną sytuacją ekonomiczno-finansową szansę dalszego rozwoju może zagwarantować dopływ kapitału od inwestorów zewnętrznych. Zjawisko takie występowało i występuje, lecz na niewielką skalę. W 2006 roku, podobnie jak w roku wcześniejszym, jedno gospodarstwo takiego inwestora pozyskało. Części pozostałych deficytowych gospodarstw dzierżawionych może grozić upadłość. W ostatnim badanym roku upadło jedno z nich, w 2004 roku dwa gospodarstwa, a w 2003 roku, aż pięć gospodarstw, tj. 1,2%, 2,2% i 5,6% badanych. Gospodarstwa te zostały przez Agencję powtórnie zagospodarowane.

Z prowadzonych badań wynika, iż większość upadłych gospodarstw dzierżawionych było głębiej restrukturyzowanych przed ich powtórny zagospodarowaniem. Zwiększało to bowiem zainteresowanie ich zagospodarowaniem. Od lipca 2003 r. głębszą restrukturyzację powtórnie zagospodarowywanych gospodarstw w pewnym zakresie wymusza uchwalenie ustawy o ustroju rolnym, zwłaszcza w sytuacji, kiedy Agencja zamierza je sprzedać, a nie przekazać w dzierżawę.

Za głębszą restrukturyzacją powtórnie zagospodarowywanych gospodarstw przemawiały również wyniki prowadzonych badań. Do czasu integracji Polski z UE, kondycja ekonomiczna gospodarstw mniejszych była wyraźnie lep-

sza od tych większych, tj. o areale 500 ha użytków rolnych i więcej. Jednak w latach 2005-2006, a więc po integracji z Unią sytuacja ta się wyrównała i praktycznie nie widać już różnic (tabela 23).

Tabela 23

Sytuacja ekonomiczno-finansowa wielkoobszarowych gospodarstw
sprywatyzowanych (dzierzawionych i zakupionych)
według grup obszarowych (lata 2005-2006)

Wyszczególnienie	Grupy obszarowe (ha UR)			Średnio
	do 500 ha	500-999 ha	1000 ha i więcej	
Liczba badanych gospodarstw	175	70	42	287
Średnia powierzchnia UR w ha	264	695	2081	635
Grunty zmeliorowane (w proc.)	74,2	83,3	91,3	84,8
Udział GO (w proc.)	88,2	92,3	94,1	92,1
Wskaźnik bonitacji gleby	1,07	1,07	1,08	1,07
Zatrudnienie na 100 ha UR (osób)	5,23	2,34	1,97	2,89
Roczny koszt pracy 1 osoby (tys. zł)	24,4	26,4	29,7	26,6
Udział płac w kosztach (w proc.)	18,0	12,5	12,8	14,5
Ekonomiczna wydajność pracy (tys. zł)	54,8	75,7	96,4	72,9
Stopa inwestowania	2,87	1,47	1,61	1,97
Wskaźnik rentowności (w proc.)	12,4	10,4	14,6	12,7
Wskaźnik płynności bieżącej	2,92	2,74	2,75	2,79
Wskaźnik płynności szybkiej	1,26	1,28	1,25	1,26
Udział gospodarstw deficytowych	9,7	12,9	-	9,1

Źródło: *Badania własne.*

Z analizy grup obszarowych sprywatyzowanych wielkoobszarowych gospodarstw wynika, iż gospodarstwa większe, od tych mniejszych tj. do 500 ha UR, poradziły sobie lepiej w nowej rzeczywistości. Może to oznaczać, iż są one bardziej konkurencyjne na rynku, a tym samym mają większe możliwości rozwoju w przyszłości. Przemawiałoby to za potrzebą głębszej prywatyzacji większych gospodarstw (m.in. jednoosobowych spółek) w dotychczasowych strukturach organizacyjnych. Gospodarstw takich jest w kraju stosunkowo niedużo, a za ich istnieniem w dotychczasowych strukturach, przemawiają nie tylko względy ekonomiczne, ale i społeczne (miejsca pracy załóg). Przemawiają za tym również cele ogólnospołeczne. Przedsiębiorstwa te wdrażają oraz promują postęp biologiczno-techniczny, są wzorcem do naśladowania przez inne gospodarstwa. Jednocześnie są one wizytówką nowoczesnego rolnictwa polskiego.

5. Podsumowanie

Z badań wynika, iż w 2006 roku w wielkoobszarowych gospodarstwach popegeerowskich kontynuowano również, rozpoczęte wcześniej, procesy dostosowawcze do wymagań rynku i wyzwań związanych z integracją Polski z UE. Następowaly dalsze zmiany w formach własności, w organizacji i zarządzaniu, w potencjale oraz technikach wytwórczych, w intensywności gospodarowania i w ukierunkowaniu produkcyjnym.

W ostatnich latach przed integracją, makroekonomiczne uwarunkowania rozwoju rolnictwa istotnie się pogorszyły. W pierwszych dwóch latach po integracji, warunki te się polepszyły, ale nie były tak korzystne jak to było w 2004 roku, a więc w roku integracji. Jednocześnie przed rolnictwem wzrosły wymagania m.in. z zakresu ochrony środowiska i dobrostanu zwierząt. Po integracji rolnictwo nasze poddane zostało ostrzejszej konkurencji ze strony rolnictwa europejskiego, a nawet i światowego. Uruchomiło to potrzebę wprowadzenia głębszych zmian dostosowawczych, w tym własnościowych. Pełniejsza prywatyzacja na ogół upraszcza struktury organizacyjne. Zanikają szczeble pośrednie, co usprawnia zarządzanie i wprowadza bardzo istotne zmiany w czynnikach produkcji. Takie działania wzmacniają system motywacyjny do racjonalnego gospodarowania. Gospodarowanie na własną odpowiedzialność zwiększa zainteresowanie poszukiwaniem możliwości poprawy opłacalności produkcji, a więc poszukiwaniem obniżki kosztów własnych i wzrostu udziału kierunków produkcji bardziej opłacalnych.

W 2006 roku, jedyną formą własności, w której nie zmieniła się populacja badanych jednostek, były jednoosobowe spółki. Jedynie trzy z nich, tj. 17,6% badanych, uprościły struktury organizacyjne, zmniejszając liczebność wydzielonych zakładów. Zbiorowość zaś gospodarstw dzierżawionych zmniejszyła się o trzy jednostki. Gospodarstwa te zmniejszyły formę własności poprzez ich wykupienie. Natomiast w kolejnym roku zbiorowość badanych gospodarstw zakupionych powiększyła się o osiem jednostek. Trzy z nich powstały na gospodarstwie dzierżawionym przez spółkę pracowniczą, a upadłym dwa lata wcześniej, zaś pozostałych pięć w wyniku zakupu przez dzierżawców.

Użytkownicy gospodarstw wielkoobszarowych są nadal zainteresowani dalszą głębszą ich prywatyzacją. Jednakże jest ono mniejsze niż to było w latach wcześniejszych, a zwłaszcza przed integracją. W przypadku jednoosobowych spółek, potrzebę głębszej prywatyzacji dostrzegano w co szóstą z nich, podczas gdy w roku wcześniejszym w co trzecią. Załogi spółek chcą aktywnie uczestniczyć w tym procesie. Natomiast w czternastu spółkach, tj. w 82% badanych nie widziano takiej potrzeby. Załogi spółek uważają, że dotychczasowa forma wła-

sności może być efektywna. Znaczna część spółek jest doinwestowana, sprawnie zarządzana, o stabilnej rentowności i strukturach wielozakładowych. Ich ewentualna głębsza kapitałowa prywatyzacja może napotkać na opór ze strony załóg, zwłaszcza gdy nie zapewni im się udziału w tym procesie.

W 2006 roku zakupem użytkowanych gospodarstw było zainteresowanych ponad 81% dzierżawców (w 2005 r. – 84%) Są oni zainteresowani zakupem prawie 46% dotychczas użytkowanej ziemi. Pozostałą ziemię w większości chcą nadal użytkować w formie dzierżawy. W około 43% gospodarstw występują trudności zewnętrzne w zakupie ziemi. Trudności te wynikają głównie z ograniczeń prawnych, m.in. z braku ustawy o reprivatyzacji, czasowej niemożliwości jej zakupu przez obcokrajowców, prawnego ograniczenia wielkości nowo tworzonych gospodarstw.

Dzierżawcy potrzebę nabycia gospodarstw na własność uzasadniają zagwarantowaniem sobie i spadkobiercom trwałości gospodarowania. W polskich warunkach prawnych dopiero własność umożliwia dziedziczenie gospodarstwa i nadaje sens ekonomiczny inwestowaniu w budynki i melioracje. Dzierżawa tego nie zapewnia.

Podtrzymujemy niezmiennie pogląd odnośnie do przyszłych zmian własnościowych w gospodarstwach popegeerowskich. Naszym zdaniem, zmiany te powinny zachować dotychczasowy charakter, tj. zmian samoistnych, ewolucyjnych. Odgórne przyśpieszenie tych przemian (ustawa z 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego temu sprzyja), wywoła niepewność gospodarowania u dzierżawców, jak i w jednoosobowych spółkach. Odbije się to negatywnie na ich zaangażowaniu inwestycyjnym oraz wynikach produkcyjno-ekonomicznych. Ważne jest to zwłaszcza w gospodarstwach, w których nie dostrzega się potrzeby ekonomicznej tych przemian. W 2006 roku potrzeby takiej nie dostrzegало 19% dzierżawców i załogi 5/6 jednoosobowych spółek.

W ostatnich dwóch latach przed integracją (lata 2002-2003) zatrudnienie stało się zmniejszyć o 0,48 osoby na 100 ha UR, tj. o 11,3%, a w pierwszych dwóch latach po integracji (lata 2005-2006) tylko o 0,03 osoby na 100 ha UR, tj. o 0,8%. Spadek zatrudnienia był dodatnio skorelowany z wydajnością pracy. W ostatnim czteroleciu ekonomiczna wydajność pracy 1 osoby pełnozatrudnionej wzrosła z 48,4 do 68,2 tys. zł wartości dodanej i była na znacznie wyższym poziomie niż w gospodarstwach indywidualnych.

W latach 2003-2006 przeciętny obszar badanego gospodarstwa zmniejszył się z 818 do 754 ha użytków rolnych, tj. o 7,2%. Zmniejszanie przeciętnego obszaru jest efektem wtórnej restrukturyzacji gospodarstw, wymuszonej trudną sytuacją ekonomiczną części z nich lub potrzebą głębszej prywatyzacji. Procesom tym towarzyszy powstawanie mniejszych obszarowo gospodarstw i przekaka-

zywanie części ziemi do zagospodarowania rolnikom indywidualnym. W 2006 roku ponad 23% gospodarstw zmieniło swój obszar, przy czym 55% z nich zmniejszyło, a 45% powiększyło. Część gruntów nadal jest nieużytkowanych rolniczo. W ostatnim roku odłogowano 1,4% gruntów, a więc o 0,5 p.p. mniej niż rok wcześniej. Po integracji udział gruntów nieużytkowanych rolniczo wyraźnie się zmniejszył.

W kolejnym roku nie poczyniono większych nakładów na meliorację. Integracja z Unią nie wywołała w tym zakresie żadnych zmian. Natomiast zapotrzebowanie na melioracje gruntów jest znaczne. Ponad 22% użytkowanych przez te gospodarstwa gruntów, w tym 26% trwałych użytków zielonych, wymaga uregulowania stosunków wodnych. Użytkownicy gospodarstw dostrzegają potrzebę przeprowadzenia melioracji, ale konieczne jest do tego wsparcie finansowe z budżetu państwa lub Agencji, zwłaszcza u dzierżawców.

Integracja z Unią dość istotnie zwiększyła nakłady na inwestycje w wielkoobszarowych gospodarstwach, w tym również na zakup ziemi. Inwestowanie pobudziły dopłaty unijne wspierające modernizację majątku. W 2005 roku co siódme badane gospodarstwo korzystało z tych dopłat, a w 2006 roku co trzecie. Jednak nie wszystkie gospodarstwa inwestowały. W ostatnim badanym roku nie poczyniono żadnych nakładów inwestycyjnych w prawie 16% gospodarstw, a w 8% z nich inwestowano na niewielką skalę, tj. poniżej 50 tys. zł na 1 gospodarstwo. Najwięcej gospodarstw nieinwestujących było nadal wśród dzierżawców.

Integracja z Unią nie zmieniła istotnie kierunku inwestowania. W 2006 roku, a więc w drugim roku po integracji, inwestowano głównie w zakup maszyn i urządzeń podnoszących wydajność pracy oraz umożliwiających obniżkę kosztów własnych. Wydatki na budownictwo były niewielkie i z przeznaczeniem na ulepszanie budynków istniejących. Wzrosło zainteresowanie inwestowaniem w obiekty związane z ochroną środowiska, tj. w budynki i budowle do przechowywania środków ochrony roślin, nawozów sztucznych i odchodów zwierzęcych.

Przyczyny relatywnie niskich nakładów na budownictwo są ciągle te same. Składa się na to niska opłacalność produkcji zwierzęcej, a przede wszystkim brak własnych środków finansowych, które w znacznej części gospodarstw były i są przeznaczane głównie na ratalny wykup od Agencji użytkowanego majątku. Natomiast w dalszym ciągu dzierżawcy uzasadniali małe zainteresowanie inwestowaniem w budownictwo brakiem pewności co do wieloletniego gospodarowania.

Znaczna część istniejących budynków i budowli w gospodarstwach popegeerowskich nie jest gospodarczo wykorzystywana. I tak będzie nadal. Adaptacja i modernizacja części budynków racjonalizuje ich wykorzystanie, ale w całości nie rozwiązuje problemu pustostanów. Według oceny użytkowników gospodarstw co siódmy z nich wymaga rozbiórki. Potrzeba rozbiórki jest uza-

sadniona na ogół bardzo złym stanem technicznym budynków. Przemawiają za tym również względy estetyczne. W badanych gospodarstwach trwał i trwa proces wyburzania budynków, lecz na niewielką skalę. Potrzeby są znacznie większe i wymagają finansowego zaangażowania Agencji.

Integracja z Unią nie przerwała poszukiwań możliwości wzrostu dochodów w gospodarstwach poprzez rozwijanie kierunków produkcji bardziej opłacalnych, a ograniczanie nieopłacalnych. Zachodzące zmiany w strukturze sprzedaży czterech podstawowych działów wskazują, iż do 2005 roku włącznie następował wzrost znaczenia produkcji rolniczej, a spadek znaczenia przetwórstwa rolnego. Jednakże w 2006 roku nastąpił wzrost cen na produkty przetwórstwa, zwłaszcza gorzelnii. Wywołało to zwiększenie zainteresowania produkcją tych zakładów, co znalazło wyraz w strukturze sprzedaży. Udział przetwórstwa w produkcji towarowej wzrósł o 4,2 p.p. i osiągnął poziom 8,0%, a spadł udział produkcji rolniczej o 4,5 p.p., tj. do poziomu 87,3%. Jednakże poprawa relacji cenowych na produkty przetwórstwa rolnego okazała się krótkotrwała. W najbliższej przyszłości należy więc oczekiwać spadku znaczenia przetwórstwa rolnego w działalności tych gospodarstw, a wzrostu produkcji rolniczej. Większość gospodarstw działalność swoją ukierunkuje na typową rolniczą. Prawdopodobnie stanu tego nie zmieni zakładany wzrost produkcji biopaliw, jak i zielonej energii pochodzącej głównie z wiatru.

Po wieloletnim, systematycznym wzroście znaczenia działu roślinnego w ekonomice wielkoobszarowych gospodarstw, po integracji z Unią nastąpiło jego ograniczenie. Udział tego działu w produkcji towarowej spadł bowiem w 2005 roku z 54,5 do 52,7%, a w 2006 roku do 47,1%. W pierwszym roku integracji przyczyniły się do tego zarówno warunki pogodowe (gorsze plony), jak i cenowe (spadek cen, zwłaszcza na zboża), a w drugim głównie warunki pogodowe (susza).

Integracja z Unią wprowadziła istotne zmiany w organizacji produkcji roślinnej, o czym świadczy struktura zasiewów. Po wielu latach wzrostu, w 2004 roku udział zbóż w zasiewach spadł o 4,4 p.p., osiągając poziom 61,2%. Wyraźnie niższy udział zbóż w zasiewach był w następnych dwóch latach. W 2005 roku zbożami obsiano 62,5% gruntów, a w 2006 roku 59,4%. Spadek ten wywołało ograniczenie uprawy pszenicy i kukurydzy na ziarno. W nowym systemie interwencji na rynku rośliny te stały się mniej opłacalne. Niewielkiej redukcji uległa również uprawa roślin strączkowych oraz buraków cukrowych. Pomimo wysokiej opłacalności (uwzględniając dotację cukrową), wzrost udziału buraków ograniczają limity produkcyjne. Dość istotnie w zasiewach wzrósł natomiast udział rzepaku i prawdopodobnie będzie on wzrastał nadal. Wzrosło zainteresowanie uprawą ziemniaków i warzyw polowych. Nie są to jednak w wielkoobszarowych gospodarstwach rośliny powszechne. Integracja z Unią

wywołała wzrost udziału roślin pastewnych. Jest to nowe zjawisko, a wywołane zostało rozwojem bydła.

Z analizy zasiewów wynika, iż wielkoobszarowe gospodarstwa od indywidualnych wyróżnia większy udział rzepaku, buraków cukrowych, roślin strączkowych i pastewnych, a mniejszy zaś zbóż, ziemniaków oraz warzyw polowych. Gospodarstwa wielkoobszarowe uprawiają również więcej poplonów ozimych. Zasiewy w wielkoobszarowych gospodarstwach są bardziej zrównoważone pod względem bioróżnorodności niż gospodarstw indywidualnych. W najbliższej przyszłości różnice te prawdopodobnie się pogłębią.

Przed i po integracji, gospodarstwa wielkoobszarowe charakteryzowały się wysokim poziomem intensywności produkcji roślinnej. Pod zbiory 2006 roku zastosowano nawożenie mineralne w wysokości 249 kg NPK/1 ha UR. W stosunku do ostatnich lat przed integracją, nawożenie to było nieznacznie wyższe.

W 2006 roku badane gospodarstwa, jak na warunki przyrodniczo-klimatyczne kraju, osiągnęły dość wysokie plony podstawowych roślin: zbóż – 46,2 dt, w tym pszenicy – 52,5 dt i kukurydzy – 54,4 dt, ziemniaków – 276 dt, buraków cukrowych – 520 dt i rzepaku – 31,8 dt. W stosunku do 2005 roku plony były niższe: w zbożach o 19,8%, w ziemniakach o 9,3% i w rzepaku o 5,9%. Jedyne w burakach cukrowych były one na zbliżonym poziomie. Spadek plonów, to wyłącznie efekt gorszych warunków pogodowych dla rozwoju produkcji roślinnej.

W kolejnym roku plony roślin kształtowały się na znacznie wyższym poziomie niż w gospodarstwach indywidualnych. Z upływem lat różnica ta ulega powiększeniu. W latach 1995-1997 plon przeliczeniowy podstawowych roślin był wyższy o 35,8%, w latach 1998-2000 o 58,4%, w latach 2001-2003 o 68,8%, a w latach 2004-2005 aż o 91,9%.

Wysoki i wzrastający poziom plonów jest efektem racjonalnego stosowania wyższych dawek środków plonotwórczych i wprowadzania postępu biologiczno-technicznego. Efekty te byłyby jeszcze lepsze, gdyby w gospodarstwach tych udało się w większym zakresie poprawić stosunki wodne gleb.

Do czasu integracji produkcja towarowa zwierzęca malała, a od 2004 roku zaczęła wzrastać. W 2006 roku wzrosła ona wartościowo o 15,2% (z 1916 do 2208 zł/1 ha UR w cenach nominalnych). Wzrosła zwłaszcza produkcja towarowa żywca drobiowego i wołowego, zaś żywca wieprzowego, mleka i jaj, nieznacznie spadła.

Przed integracją, relacje cenowe dla większości produktów zwierzęcych były mało atrakcyjne, co prowadziło do spadku zainteresowania chowem zwierząt. Od 2004 roku daje się zauważyć wzrost zainteresowania chowem zwierząt, zwłaszcza bydła i drobiu. Jest to nowe zjawisko, które po integracji z Unią wywołane zostało zmianą relacji cenowych na korzyść produkcji zwierzęcej. Relacje te

się jednak pogorszyły w 2006 roku z uwagi na wyraźny wzrost cen produktów roślinnych wywołany ich nieurodzajem oraz przeznaczeniem części produkcji roślinnej na biopaliwa. Może to ograniczyć w przyszłości rozwój produkcji zwierzęcej.

W 2005 roku wyhamowana została tendencja wzrostu udziału gospodarstw bez produkcji zwierzęcej. W ostatnim badanym roku liczebność gospodarstw bezinwentarzowych zmniejszyła się, gdyż część z nich wprowadziło chów zwierząt. Jednocześnie zmiany w pogłowie zwierząt prowadziły do upraszczania organizacji produkcji zwierzęcej, tj. ograniczania ilości chowanych gatunków. Proces ten trwa również po integracji z Unią. Potrzebę upraszczania, czy nawet specjalizacji produkcji zwierzęcej, wymusza rynek, a zwłaszcza niezbyt korzystne relacje cenowe. Konieczność obniżki kosztów własnych wiąże się z koniecznością wprowadzenia nowocześniejszych technik wytwórczych, wdrażania postępu biologicznego. Są to działania kosztowne i łatwiej je wdrożyć, gdy obejmują mniejszą liczbę gatunków zwierząt.

Proces upraszczania produkcji zwierzęcej w wielkoobszarowych gospodarstwach, oprócz obniżki kosztów własnych i poprawy jakości produkcji, wywołał wzrost wydajności zwierząt. Przykładem takim może być produkcja mleka i żywca wieprzowego. W latach 2004-2006, badane gospodarstwa sprzedały o 26% więcej mleka niż średnio w latach 2001-2003, podczas gdy pogłowie krów wzrosło zaledwie o 10,5%. W 2006 roku mleczość krów przekroczyła w nich poziom 7,2 tys. litrów i była wyższa od średniego poziomu z lat 2001-2003 o 829 l na 1 krowę. W tym samym czasie mleczość krów u rolników indywidualnych osiągnęła poziom 4074 l, i wzrosła zaledwie o 259 l. Natomiast dzienne przyrosty trzody chlewnej w 2006 roku były na poziomie 0,651 kg (od urodzenia do sprzedaży tuczniaka), zaś na wyprodukowanie 1 kg żywca zużyto przeciętnie 3,02 kg paszy treściwej (w 2002 r. – 3,38 kg). W ostatnim roku na wyprodukowanie 1 kg żywca zużyto więc o 10,7% mniej paszy treściwej niż cztery lata wcześniej.

W 2006 roku, sytuacja ekonomiczno-finansowa pogorszyła się, ale nieznacznie. Podobnie jak w roku wcześniejszym, kształtowała się korzystniej niż to było przed integracją z Unią. Na pogorszenie kondycji ekonomiczno-finansowej w 2006 roku wskazują wskaźniki rentowności (działalności gospodarczej i kapitału własnego), jak i płynności finansowej. Pierwszy z nich obniżył się z 10,7 do 10,4%, a drugi z 10,6 do 9,4%, a więc odpowiednio o 0,3 i 1,2 p.p., zaś płynności bieżącej z 2,91 do 2,81. Wszystkie wskaźniki zachowywały jednak dość wysoki poziom.

Sytuację ekonomiczno-finansową pogorszyły głównie mniej korzystne warunki pogodowe (susza). Ujemny wpływ suszy na kondycję ekonomiczną złagodziły zaś uwarunkowania rynkowe. Wskaźnik nożyc cen w 2006 roku był korzystny dla rolnictwa, gdyż wyniósł 102,9, podczas gdy w 2005 roku 96,0.

Nieznacznemu pogorszeniu kondycji ekonomicznej gospodarstw popegeerowskich nie zapobiegły również środki finansowe z funduszy unijnych. Jednak bez tych dopłat sytuacja ta byłaby znacznie trudniejsza, a działalność gospodarczą gospodarstwa te zamknęłyby rentownością na poziomie 0,3%, a więc na poziomie niższym niż osiągały przed integracją. Natomiast udział gospodarstw deficytowych wzrósłby z 14,1% (z dopłatami) do 54,3% (bez dopłat). Głębszemu pogorszeniu kondycji ekonomicznej zapobiegły również procesy dostosowawcze, a więc wprowadzone zmiany w ukierunkowaniu produkcyjnym, czynnikach wytwórczych, w postępie biologiczno-technicznym.

Pogorszenie kondycji ekonomicznej w 2006 roku nie objęło wszystkich form prawnowłasnościowych. Dotyczyło ono jednoosobowych spółek i gospodarstw dzierżawionych. W gospodarstwach zakupionych nastąpiła zaś poprawa tej kondycji. Poprawa ta miała związek z ich strukturą produkcji. Gospodarstwa zakupione były bardziej ukierunkowane na produkcję roślinną, a opłacalność tej produkcji w 2006 roku wzrosła.

Trzeci rok z rzędu najsprawniejsze ekonomicznie wydają się być gospodarstwa dzierżawione. Charakteryzują się one najwyższym wskaźnikiem rentowności kapitału własnego i bardzo wysokim wskaźnikiem rentowności działalności gospodarczej. Większość z nich zachowuje pełną płynność finansową. Nieco słabsze pod tym względem wydają się być gospodarstwa zakupione. W porównaniu z dzierżawionymi charakteryzują się wyższą rentownością działalności gospodarczej, ale wyraźnie niższą kapitału własnego. Najniższą zaś ekonomiczną efektywność wykazują kolejny rok jednoosobowe spółki. W ostatnim roku dość istotnie obniżyły poziom wskaźników rentowności, zwłaszcza kapitału własnego. Nadal charakteryzują się one dobrą płynnością finansową (najwyższy wskaźnik płynności bieżącej i szybkiej). Najwyższy zaś wynik finansowy z jednostki powierzchni wygospodarowały gospodarstwa zakupione i dzierżawione – 822 i 733 zł/1 ha UR, a najniższy, chociaż dość wysoki jednoosobowe spółki – 446 zł/1 ha UR.

Niższą efektywność jednoosobowych spółek można interpretować najwyższą intensywnością gospodarowania, w tym znacznym zaangażowaniem w produkcję zwierzęcą, najwyższym udziałem kapitału własnego w majątku oraz prowadzeniem kosztownej hodowli roślinnej i zwierzęcej na rzecz całego rolnictwa.

W 2006 roku intensywność gospodarowania w wielkoobszarowych gospodarstwach wzrosła. Nakłady produkcyjne na jednostkę powierzchni zwiększyły się bowiem z 5,89 tys. zł w 2005 roku do 6,52 tys. zł w 2006 roku, tj. o 10,7%, a więc powyżej inflacji. Udział kosztów siły roboczej ze świadczeniami na rzecz pracowników w kosztach ogółem zmniejszył się znacząco, gdyż z 19,1% w 2005 roku do 17,7% w 2006 roku. Koszty robocizny zredukowały

jedynie gospodarstwa dzierżawione, w pozostałych formach własności utrzymały się na tym samym poziomie.

Kondycja ekonomiczno-finansowa poszczególnych gospodarstw w 2006 roku pozostała również bardzo zróżnicowana we wszystkich formach własności. W stosunku do roku wcześniejszego, nastąpił wzrost udziału gospodarstw deficytowych i bardzo sprawnych ekonomicznie, tj. o rentowności działalności gospodarczej 20% i więcej. Natomiast zmniejszył się udział gospodarstw wysoko i średnio sprawnych ekonomicznie, tj. o rentowności działalności 10-19,9% i 0-9,9%.

W 2006 roku do gospodarstw bardzo sprawnych ekonomicznie, tj. o wskaźniku rentowności działalności gospodarczej 20% i więcej i z pełną płynnością finansową, można było zaliczyć ponad 37% wielkoobszarowych gospodarstw (w 2005 r. – 34,2%, w 2004 r. – 51,9% i w 2003 r. – 22,9%). Po integracji z Unią, udział gospodarstw bardzo sprawnych dość istotnie wzrósł. Najwięcej takich jednostek występowało wśród gospodarstw zakupionych i dzierżawionych – 48,3 i 37,2%. Tak wysoko sprawnych ekonomicznie jednostek nie było wśród jednoosobowych spółek.

Wysokim poziomem sprawności ekonomicznej, tj. o wskaźniku rentowności od 10 do 19,9% i zachowujących płynność finansową, cechowało 19% gospodarstw (w 2005 r. – 20,9%, w 2004 r. – 15,4% i w 2003 r. – 18,3%). Najwięcej tak sprawnych jednostek było wśród jednoosobowych spółek i gospodarstw zakupionych – 23,5 i 20,0%, a najmniej w dzierżawionych – 17,4%.

W 2006 roku, średnim poziomem sprawności ekonomicznej, tj. o wskaźniku rentowności od 0 do 9,9%, i płynności bieżącej ok. 2, wyróżniało się 29,5% gospodarstw (w 2005 r. – 36,7%, w 2004 r. – 26,3% i w 2003 r. – 39,9%). Część gospodarstw tej grupy miała kłopoty z utrzymaniem płynności finansowej. Najwięcej tak sprawnych ekonomicznie jednostek było wśród jednoosobowych spółek (41,2%), a wyraźnie mniej wśród gospodarstwach dzierżawionych, a zwłaszcza zakupionych – (31,4 i 23,3%).

W ostatnim badanym roku, straty na działalności gospodarczej poniosło 14,1% badanych gospodarstw (w 2005 r. – 8,2%, w 2004 r. – 6,4% i w 2003 r. – 18,9%). Gospodarstwa deficytowe wyróżniał najniższy poziom wskaźnika płynności bieżącej – 1,32. Znaczna część tych gospodarstw miała problemy z utrzymaniem płynności finansowej. Gospodarstwa ze stratami wystąpiły we wszystkich formach własności. Jednakże najwięcej było ich wśród jednoosobowych spółek – 35,3%, a wyraźnie mniej w gospodarstwach dzierżawionych i zakupionych – 14,0 i 8,3%.

Wystąpienie trwałej niewydolności ekonomicznej w jednoosobowej spółce, zwłaszcza gdy nie dotyczy to spółki strategicznej hodowlanej, wymaga jej szybkiej prywatyzacji, a niekiedy i głębszej restrukturyzacji. Przekształcenia

własnościowe spółek deficytowych na drodze kapitałowej, tj. poprzez wykupienie udziałów sprawia, że potrzebują one inwestorów ze znacznym kapitałem, z pozyskaniem których mogą być problemy.

Gospodarstwom dzierżawionym, trwale deficytowym, szansę istnienia i dalszego rozwoju, może również zagwarantować dopływ kapitału od inwestorów zewnętrznych. Takie zjawisko występowało i występuje, lecz na niewielką skalę. W ostatnim roku, podobnie jak w roku wcześniejszym, jedno gospodarstwo takiego inwestora pozyskało. Pozostałym gospodarstwom trwale deficytowym zagraża upadłość. W 2006 roku upadło jedno z nich, w 2004 roku dwa, a w 2003 roku aż pięć gospodarstw, tj. 5,6% dzierżawionych.

Deficytowe gospodarstwa zakupione również są narażone na upadłość. Jak wykazują badania, przypadki takie występują sporadycznie. Gospodarstwa te mają większe możliwości obrony przed upadłością m.in. poprzez sprzedaż części majątku. Niemniej jednak, takie sytuacje występują. W 2006 roku, podobnie jak w roku wcześniejszym, dotyczyło to jednego badanego gospodarstwa.

6. Wnioski z badań

1. Integracja z Unią Europejską zmieniła istniejące formy finansowego wsparcia rolnictwa, co znalazło odbicie m.in. w relacjach cenowych. Relacje te stały się bardziej korzystne dla produktów zwierzęcych, zwłaszcza bydłych. Pojawiła się potrzeba przeorganizowania części gospodarstw bezinwentarzowych na bardziej zrównoważone w tym z chowem zwierząt. Jak dotychczas, gospodarstwa o ukierunkowaniu wielostronnym charakteryzują się dobrą kondycją ekonomiczno-finansową i są mniej wrażliwe na czynniki zewnętrzne (warunki pogodowo-rynkowe).
2. Po integracji sytuacja ekonomiczno-finansowa wielkoobszarowych gospodarstw poprawiła się, lecz nie wszystkich. Część z nich ponosi nawet straty. Sytuacja ta wymusza potrzebę dalszej obniżki kosztów produkcji. Możliwości ich obniżki przez redukcję nakładów pracy są poważnie ograniczone. Natomiast istnieją one w efektywniejszym wykorzystaniu rzeczowych aktywów trwałych (maszyn i budynków) i w obniżce kosztów zaopatrzenia i zbytu. Wymaga to tworzenia grup producenckich wśród gospodarstw wielkoobszarowych. Grupy takie powstają, lecz jest ich zbyt mało w stosunku do potrzeb.
3. Nadal występuje pilna potrzeba prawnego wzmocnienia trwałości dzierżawy zorganizowanych wielkoobszarowych gospodarstw i do tego w dłuższym niż dotychczas wymiarze czasowym. Niepewność gospodarowania ogranicza inwestowanie w budownictwo oraz w melioracje

i wymusza potrzebę wykupienia dzierżawionego majątku, co zwiększa napięcia w zakresie płynności finansowej gospodarstw.

4. Ponad 1/3 badanych jednoosobowych spółek poniosło straty. W części z nich deficytowość ma charakter trwały. Wywołuje to potrzebę ich głębszej prywatyzacji. Załogi spółek są zainteresowane czynnym udziałem w tym procesie. Programy prywatyzacyjne jednoosobowych spółek powinny ten fakt uwzględniać.
5. Do czasu integracji z UE, wyniki ekonomiczno-finansowe gospodarstw wielkoobszarowych mniejszych, tj. do 500 ha UR były lepsze od większych. Po integracji, sytuacja wyrównała się i nie widać różnic. Wynika z tego, iż gospodarstwa większe lepiej funkcjonują w nowej rzeczywistości i są bardziej konkurencyjne na rynku. Przemawia to za potrzebą ewentualnej głębszej prywatyzacji większych gospodarstw w dotychczasowych strukturach organizacyjnych. Gospodarstw takich jest stosunkowo niedużo, a za ich funkcjonowaniem w dotychczasowych strukturach przemawiają nie tylko względy ekonomiczne, ale i społeczne (miejsca pracy załóg). Gospodarstwa te promują i wdrażają postęp biologiczno-techniczny, a więc są wzorcem do naśladowania przez inne gospodarstwa. Jednocześnie stanowią one wizytówkę nowoczesnego rolnictwa polskiego.
6. W większości gospodarstw sytuacja ekonomiczna nie stwarza zagrożeń do kontynuowania i rozwijania działalności bieżącej i długofalowej. Jednakże w pewnej części z nich takie zagrożenia istnieją. Dotyczy to zwłaszcza tych gospodarstw, które są położone w rejonach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Przemawia to za potrzebą wprowadzenia zmian w kryteriach dostępu do środków finansowych z tytułu ONW. Pomoc ta powinna dotyczyć całego obszaru gospodarstwa, niezależnie od jego wielkości.

7. Literatura

1. Guzewicz W., *Przekształcenia w rolnictwie wielkoobszarowym [w:] Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2006 roku*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007.
2. Guzewicz W., Kagan A., Osuch D., Zdzieborska M., *Wyniki produkcyjno-ekonomiczne wielkoobszarowych gospodarstwach powstałych z majątku byłych PGR (lata 2001-2004 i zamierzenia na rok 2005)*, Studia i Monografie z. 131, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2005.

3. Guzewicz W., Kagan A., Zdzieborska M., *Procesy dostosowawcze w wielkoobszarowych gospodarstwach popegeerowskich (lata 2002-2005)*, RPW nr 46, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2006.
4. Guzewicz W., Dzun W., Zdzieborska M., *Sytuacja finansowa przedsiębiorstw rolnych świadczących usługi [w:] Stan polskiej gospodarki żywnościowej po przystąpieniu do Unii Europejskiej*, nr 69 Raport 4, IERiGŻ-PIB, Warszawa, 2007.
5. Guzewicz W., Kulawik J., *Bez zdecydowanej poprawy „Lista 300 najlepszych gospodarstw rolnych w 2006 r.”*, Nowe Życie Gospodarcze 2007, nr 23/455.
6. *Informacje o sytuacji społeczno-gospodarczej kraju. Rok 2006.*, GUS, Warszawa 2007.
7. *Rolnictwo w 2006r.*, Studia i Analizy Statystyczne., GUS, Warszawa 2007.
8. Smoleński Z. i inni *Rynek Mleka*, Analizy Rynkowe nr 32, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2007.
9. Ustawa z dnia 11 kwietnia 2003 roku o kształtowaniu ustroju rolnego (Dz. U. nr 64, poz. 592).
10. *Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów i pogłowie zwierząt gospodarskich w 2006*. Informacje i Opracowania Statystyczne., GUS, Warszawa 2007.
11. *Wyniki produkcji roślinnej w 2006*. Informacje i Opracowania Statystyczne., GUS, Warszawa 2007.
12. Zalewski A. i inni *Rynek Środków Produkcji i Usług dla Rolnictwa*, Analizy Rynkowe nr 31, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2007.

ANEKS

Tabela A1

**Gospodarstwa wielkotowarowe nowych form według liczby
zakładów rolnych (stan na 31 XII 2006 roku)**

Wyszczególnienie	Razem	w tym według liczby zakładów rolnych			
		1 zakład	2 zakłady	3 zakłady	4 i więcej zakładów
Gospodarstwa ogółem					
Liczba	163	147	8	4	4
Średnia pow. UR (w ha)	754	520	2644	2573	3766
jednoosobowe spółki					
Liczba	17	7	4	3	3
Średnia pow. UR (w ha)	1912	756	2441	2854	2962
dzierżawione					
Liczba	86	81	4	1	0
Średnia pow. UR (w ha)	726	609	2847	1730	0
w tym dzierżawione przez spółki pracownicze					
Liczba	27	26	0	1	0
Średnia pow. UR (w ha)	789	753	0	1730	0
dzierżawione przez kadre menedżerską wewnętrzną					
Liczba	21	21	0	0	0
Średnia pow. UR (w ha)	567	567	0	0	0
dzierżawione przez podmioty zewnętrzne					
Liczba	38	34	4	0	0
Średnia pow. UR (w ha)	770	525	2847	0	0
zakupione					
Liczba	60	59	0	0	1
Średnia pow. UR (w ha)	466	369	0	0	6179
w tym zakupione przez osoby prawne					
Liczba	18	17	0	0	1
Średnia pow. UR (w ha)	791	474	0	0	6179
zakupione przez osoby fizyczne					
Liczba	42	42	0	0	0
Średnia pow. UR (w ha)	326	326	0	0	0

Tabela A2

**Zatrudnienie w wielkotowarowych gospodarstwach nowych form w latach 2003-2006 oraz plany zmian na 2007 rok
(liczba zatrudnionych na 100 ha UR – stan na 31 XII)**

Forma własności	L A T A				
	2003	2004	2005	2006	2007
2. Jednoosobowa spółka	6,6	6,3	6,2	6,0	5,9
3. Dzierżawa	2,5	2,5	2,6	2,6	2,6
w tym					
- spółka pracownicza	4,0	3,9	4,0	3,9	3,9
- menedżerska wew.	2,3	2,4	2,1	2,2	2,1
- podmiot zewnętrzny	1,6	1,6	1,8	1,8	1,8
4. Zakup	3,1	3,1	2,8	2,9	3,0
w tym					
- osoba prawna	.	.	3,9	4,1	4,1
- osoba fizyczna	.	.	1,7	1,7	1,8
Średnio	3,8	3,6	3,6	3,6	3,6

Tabela A3

**Wielkotowarowe gospodarstwa nowych form według poziomu zatrudnienia siły roboczej
(liczba zatrudnionych na 100 ha UR oraz udział robotników w procentach)**

Forma własności		Średnio liczba zatrudnio- nych	Udział robotni- ków w proc.	Liczba badanych gospo- darstw	w tym według liczby zatrudnionych					
					< 1,9	2 - 3,9	4 - 5,9	6 - 7,9	8 - 9,9	>10
1. Jednoosobowa spółka	a	6,2	78,3	17	0	4	7	2	0	4
	b	6,0	77,9	17	0	5	6	2	0	4
2. Dzierżawa	a	2,6	78,8	89	34	46	3	1	0	5
w tym	b	2,6	79,4	86	33	41	6	1	0	5
- spółka pracownicza	a	4,0	76,6	28	5	18	1	1	0	3
	b	3,9	77,0	27	4	17	2	1	0	3
- menedżerska wew.	a	2,1	82,7	23	8	13	1	0	0	1
	b	2,2	82,5	21	6	13	1	0	0	1
- podmiot zewnętrzny	a	1,8	80,1	38	21	15	1	0	0	1
	b	1,8	81,6	38	23	11	3	0	0	1
3. Zakup	a	2,8	82,7	52	29	16	3	1	0	3
w tym	b	2,9	83,6	60	35	18	2	2	0	3
- osoba prawna	a	3,9	.	.	.	.	.	.	.	.
	b	4,1	82,1	18	7	8	0	0	0	3
-osoba fizyczna	a	1,7	.	.	.	.	.	.	.	.
	b	1,7	87,3	42	28	10	2	2	0	0
Razem	a	X	X	158	63	66	13	4	0	12
	b	X	X	163	68	64	14	5	0	12
Średnio	a	3,6	79,2	158=100%	39,9	41,8	8,2	2,5	0	7,6
	b	3,6	79,5	163=100%	41,7	39,3	8,6	3,1	0	7,3

a - 2005 r., b - 2006 r.

Tabela A4

Powierzchnia użytków rolnych w wielkotowarowych gospodarstwach nowych form w latach 2003-2006
(w hektarach na 1 gospodarstwo – stan na 31 XII)

Forma własności	2003		2004		2005		2006	
	użytki rolne	w tym nieużytkowane	użytki rolne	w tym nieużytkowane	użytki rolne	w tym nieużytkowane	użytki rolne	w tym nieużytkowane
1. Jednoosobowa spółka	1808	14	1918	13	1910	28	1912	19
2. Dzierżawa	791	44	759	48	754	15	726	11
w tym								
- spółka pracownicza	843	22	859	15	793	12	789	8
- menedżerska wew.	632	22	595	40	566	21	567	14
- podmiot zewnętrzny	843	69	803	74	831	15	770	12
3. Zakup	466	36	446	17	462	11	466	8
w tym								
- osoba prawna	.	.	.	.	774	.	791	12
- osoba fizyczna	.	.	.	.	328	.	326	6
Średnio	818	37	792	35	767	15	754	11

Tabela A5

Powierzchnia użytków rolnych (w ha) oraz procentowy udział gruntów ornych w wielkotowarowych gospodarstwach nowych form w latach 2003-2006 (stan na 31 XII)

Forma własności	2003		2004		2005		2006	
	użytki rolne	grunty orne (w proc.)	użytki rolne	grunty orne (w proc.)	użytki rolne	grunty orne (w proc.)	użytki rolne	grunty orne (w proc.)
1. Jednoosobowa spółka	1808	90,9	1918	90,4	1910	91,2	1912	91,4
2. Dzierżawa	791	90,5	759	91,8	754	92,4	726	92,4
w tym								
- spółka pracownicza	843	92,6	859	93,2	793	94,8	789	94,8
- menedżerska wew.	632	91,1	595	91,7	566	90,5	567	90,4
- podmiot zewnętrzny	843	89,0	803	90,9	831	91,5	770	91,4
3. Zakup	466	91,9	446	91,3	462	92,6	466	91,4
w tym								
- osoba prawna	.	.	.	.	774	95,5	791	94,8
- osoba fizyczna	.	.	.	.	328	90,2	326	88,7
Średnio	842	89,8	818	90,7	767	92,2	754	91,9

Tabela A6

Wielkotowarowe gospodarstwa nowych form według grup obszarowych w ha UR (stan na 31 XII)

Forma własności		Średnio ha na gos- podarstwo	Liczba ba- danych gos- podarstw	w tym według grup obszarowych				
				do 499	500 - 999	1000 - 1999	2000 - 2999	pow. 3000
1. Jednoosobowa spółka	a	1910	17	3	4	3	3	4
	b	1912	17	3	4	3	3	4
2. Dzierżawa	a	754	89	47	23	13	3	3
w tym	b	726	86	46	22	12	4	2
- spółka pracownicza	a	793	28	11	11	4	2	0
	b	789	27	10	11	4	2	0
- menedżerska wew.	a	566	23	13	5	5	0	0
	b	567	21	12	5	4	0	0
- podmiot zewnętrzny	a	831	38	23	7	4	1	3
	b	770	38	24	6	4	2	2
3. Zakup	a	462	52	38	11	2	0	1
w tym	b	466	60	44	13	2	0	1
- osoba prawna	a	774	.	.	.	.	.	.
	b	791	18	8	8	1	0	1
-osoba fizyczna	a	328	.	.	.	.	.	.
	b	326	42	36	5	1	0	0
Razem	a	X	158	88	38	18	6	8
	b	X	163	93	39	17	7	7
Średnio	a	767	158=100%	55,7	24,0	11,4	3,8	5,1
	b	754	163=100%	57,1	23,9	10,4	4,3	4,3

a - 2005 r., b - 2006 r.

Tabela A7

**Jakość użytków rolnych według klas i wskaźnika bonitacji w wielkotowarowych gospodarstwach nowych form
(stan na 31 XII 2006 roku)**

Forma własności	Klasy bonitacji użytków rolnych w hektarach						Razem	Wskaźnik
	I	II	III	IV	V	VI		
1. Jednoosobowa spółka	58	335	826	482	163	48	1912	1,19
2. Dzierżawa	3	40	286	284	92	21	726	1,07
w tym - spółka pracownicza	0	38	355	283	87	26	789	1,08
- menedżerska wew.	2	16	196	240	93	20	567	1,04
- podmiot zewnętrzny	4	55	287	310	95	19	770	1,08
3. Zakup	5	28	160	204	56	13	466	1,08
w tym								
- osoba prawna	5	34	321	343	75	13	791	1,08
- osoba fizyczna	5	25	92	144	48	12	326	1,07
Średnio	9	66	296	275	87	21	754	1,10

Tabela A8

Stanowiska inwentarskie bydła (w przeliczeniu na 1 gospodarstwo) w wielkotowarowych gospodarstwach nowych form oraz ich wykorzystanie w latach 2002-2005 (w sztukach na 1 stanowisko – stan na 31 XII)

Forma własności	2002				2003				2004				2005			
	liczba stano- wisk dla		obsada na 1 stan.		liczba stano- wisk dla		obsada na 1 stan.		liczba stano- wisk dla		obsada na 1 stan.		liczba stano- wisk dla		obsada na 1 stan.	
	bydła	krów	bydło	krowy	bydła	krów	bydło	krowy	bydła	krów	bydło	krowy	bydła	krów	bydło	krowy
1. Jednoosobowa spółka	1339	551	0,8	0,9	1268	528	0,8	0,9	1382	590	0,8	0,9	1436	629	0,9	0,9
2. Dzierżawa	387	167	0,5	0,4	353	157	0,5	0,5	348	161	0,5	0,5	338	160	0,5	0,5
w tym																
- spółka pracownicza	588	214	0,5	0,6	480	178	0,6	0,7	457	174	0,6	0,7	458	185	0,6	0,6
- menedżerska wew.	224	121	0,6	0,4	227	138	0,5	0,4	238	129	0,6	0,5	188	102	0,6	0,5
- podmiot zewnętrzny	344	162	0,4	0,3	336	153	0,4	0,4	351	174	0,4	0,4	341	176	0,4	0,4
3. Zakup	166	82	0,6	0,6	128	56	0,5	0,5	110	59	0,6	0,5	112	60	0,8	0,7
Średnio	443	191	0,6	0,6	398	172	0,6	0,7	391	178	0,6	0,6	382	177	0,7	0,7

Tabela A9

Stanowiska inwentarskie trzody chlewnej (w przeliczeniu na 1 gospodarstwo) w wielkotowarowych gospodarstwach nowych form oraz ich wykorzystanie w latach 2002-2005 (w sztukach na 1 stanowisko – stan na 31 XII)

Forma własności	2002				2003				2004				2005			
	liczba stano- wisk dla		obsada na 1 stan.		liczba stano- wisk dla		obsada na 1 stan.		liczba stano- wisk dla		obsada na 1 stan.		liczba stano- wisk dla		obsada na 1 stan.	
	trzody	maciory	trzody	maciory	trzody	maciory	trzody	maciory	trzody	maciory	trzody	maciory	trzody	maciory	trzody	maciory
1. Jednoosobowa spółka	1775	172	0,9	0,6	1274	129	0,7	0,8	918	94	0,8	1,0	918	94	0,8	1,0
2. Dzierżawa	1123	103	0,5	0,3	1202	121	0,5	0,6	1071	100	0,6	0,5	1101	100	0,7	0,6
w tym																
- spółka pracownicza	1238	170	0,8	0,3	1250	162	0,7	0,5	1210	119	0,4	0,4	1101	112	0,3	0,4
- menedżerska wew.	1097	95	0,7	0,5	1087	89	0,7	0,7	1067	102	0,7	0,6	1141	99	0,7	0,7
- podmiot zewnętrzny	1062	65	0,2	0,3	1231	112	0,3	0,5	988	87	0,8	0,6	1076	91	0,9	0,6
3. Zakup	681	37	0,5	0,6	619	34	0,4	0,5	527	37	0,6	0,7	479	37	0,7	0,8
Średnio	1084	94	0,6	0,4	1054	97	0,6	0,6	903	81	0,6	0,6	877	78	0,7	0,7

Tabela A10

Stanowiska inwentarskie bydła i trzody chlewnej (w przeliczeniu na 1 gospodarstwo) w wielkotowarowych gospodarstwach nowych form oraz ich wykorzystanie w 2006 roku i plany na 2007 rok (w sztukach na 1 stanowisko – stan na 31 XII)

Forma własności	2006								2007							
	liczba stano- wisk dla		obsada na 1 stan.		liczba stano- wisk dla		obsada na 1 stan.		liczba stano- wisk dla		obsada na 1 stan.		liczba stano- wisk dla		obsada na 1 stan.	
	bydła	krów	bydło	krowy	trzody	maciory	trzoda	maciory	bydła	krów	bydło	krowy	trzody	maciory	trzoda	maciory
1. Jednoosobowa spółka	1454	636	0,9	0,8	918	94	0,7	0,7	1415	630	0,9	0,9	837	78	0,7	0,7
2. Dzierżawa	330	157	0,6	0,5	1128	93	0,7	0,6	303	184	0,7	0,6	1018	82	0,8	0,7
w tym																
- spółka pracownicza	439	185	0,7	0,5	1124	118	0,3	0,4	408	187	0,7	0,7	828	78	0,6	0,5
- menedżerska wew.	174	98	0,8	0,6	1239	97	0,7	0,8	172	92	0,8	0,6	1214	94	0,8	0,8
- podmiot zewnętrzny	339	170	0,4	0,4	1069	73	0,9	0,8	301	158	0,4	0,4	1044	77	1,0	0,8
3. Zakup	123	62	0,6	0,6	488	43	0,7	0,8	100	53	0,8	0,7	477	39	0,7	0,9
w tym																
- osoba prawna	233	112	0,6	0,6	338	21	0,5	0,8	168	92	0,8	0,7	291	15	0,6	1,1
- osoba fizyczna	75	40	0,7	0,6	553	52	0,7	0,8	71	37	0,7	0,7	557	49	0,8	0,9
Średnio	371	172	0,7	0,6	871	75	0,7	0,7	344	165	0,8	0,7	800	66	0,8	0,8

Tabela A11

Ważniejsze maszyny rolnicze w wielkotowarowych gospodarstwach nowych form w latach 2003-2006
(w sztukach na 100 ha UR – stan na 31 XII)

Forma własności	Ciągniki rolnicze				Samochody ciężarowe i dostawcze				Kombajny zbożowe				Kombajny ziemniaczane			
	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006
1. Jednoosobowa spółka	2,12	2,05	2,05	2,05	0,34	0,35	0,38	0,34	0,18	0,18	0,19	0,18	0,05	0,05	0,05	0,05
2. Dzierżawa	1,27	1,29	1,32	1,36	0,24	0,23	0,26	0,28	0,24	0,23	0,23	0,23	0,03	0,03	0,04	0,04
w tym																
- spółka pracownicza	1,74	1,69	1,80	1,78	0,33	0,31	0,31	0,30	0,26	0,24	0,23	0,22	0,05	0,06	0,06	0,06
- menedżerska wew.	1,22	1,29	1,29	1,35	0,34	0,34	0,36	0,38	0,27	0,26	0,28	0,28	0,02	0,03	0,03	0,03
- podmiot zewnętrzny	0,98	1,03	1,00	1,05	0,15	0,13	0,19	0,22	0,21	0,21	0,21	0,22	0,02	0,02	0,03	0,02
3. Zakup	1,52	1,46	1,46	1,53	0,29	0,32	0,24	0,24	0,29	0,31	0,31	0,29	0,03	0,04	0,04	0,04
w tym																
- osoba prawna	.	.	1,15	1,24	.	.	0,26	0,25	.	.	0,24	0,23	.	.	0,01	0,01
- osoba fizyczna	.	.	1,77	1,83	.	.	0,22	0,23	.	.	0,38	0,35	.	.	0,07	0,07
Średnio	1,54	1,53	1,54	1,58	0,28	0,28	0,29	0,29	0,23	0,23	0,24	0,23	0,03	0,04	0,04	0,04

Tabela A12

Ważniejsze maszyny rolnicze w wielkotowarowych gospodarstwach nowych form w latach 2003-2006
(w sztukach na 100 ha UR – stan na 31 XII)

Forma własności	Kombajny buraczane				Silosokombajny i siewkarnie polowe				Zwijarki				Agregaty uprawowe			
	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006
1. Jednoosobowa spółka	0,06	0,06	0,06	0,03	0,13	0,11	0,11	0,11	0,10	0,11	0,11	0,11	0,28	0,29	0,32	0,34
2. Dzierżawa	0,04	0,04	0,04	0,04	0,09	0,09	0,10	0,09	0,07	0,06	0,08	0,07	0,31	0,33	0,33	0,36
w tym																
- spółka pracownicza	0,05	0,05	0,07	0,06	0,13	0,11	0,14	0,13	0,10	0,09	0,11	0,08	0,38	0,39	0,40	0,42
- menedżerska wew.	0,05	0,06	0,06	0,06	0,09	0,11	0,12	0,11	0,06	0,06	0,08	0,08	0,32	0,34	0,35	0,39
- podmiot zewnętrzny	0,03	0,02	0,02	0,02	0,07	0,07	0,06	0,06	0,05	0,04	0,05	0,05	0,26	0,28	0,28	0,30
3. Zakup	0,03	0,03	0,04	0,04	0,07	0,07	0,06	0,06	0,08	0,09	0,07	0,08	0,36	0,40	0,38	0,40
w tym																
- osoba prawna	.	.	0,02	0,02	.	.	0,04	0,04	.	.	0,04	0,04	.	.	0,22	0,24
- osoba fizyczna	.	.	0,07	0,05	.	.	0,09	0,09	.	.	0,10	0,12	.	.	0,55	0,57
Średnio	0,05	0,04	0,05	0,04	0,10	0,09	0,09	0,09	0,08	0,08	0,08	0,08	0,31	0,33	0,34	0,36

Tabela A13

Nakłady poniesione na inwestycje oraz źródło ich finansowania w wielkotowarowych gospodarstwach w 2006 roku
(w tys. zł na 1 gospodarstwo)

Forma własności	Razem nakłady ^a	w tym		Inwestycje budowlane nowe	w tym		Zakupy maszyn i urządzeń	w tym		Adaptacje i remonty ^b	w tym	
		środki własne	kredyty		środki własne	kredyty		środki własne	kredyty		środki własne	kredyty
1. Jednoosobowa spółka	1738	1351	157	493	430	30	759	501	87	486	420	40
2. Dzierżawa	650	416	176	79	52	21	330	205	114	77	53	21
w tym												
- spółka pracownicza	685	310	337	33	15	16	258	132	121	104	68	34
- menedżerska wew.	452	291	113	0	0	0	198	108	90	111	88	21
- podmiot zewnętrzny	734	561	98	154	114	34	447	380	56	33	24	8
3. Zakup	781	470	252	84	32	48	246	172	66	56	32	21
w tym												
- osoba prawna	1371	1039	217	91	31	50	416	320	92	55	30	22
- osoba fizyczna	528	226	267	82	33	44	160	118	41	69	36	20
Średnio	812	533	202	124	74	44	344	212	82	112	84	26

^a Pozycja "razem nakłady" uwzględnia dodatkowo nakłady na zakup dzierżawionej ziemi oraz wartości finansowe majątku trwałego.

^b Pozycja adaptacje i remonty zawiera również zakup używanych budynków.

Tabela A14

**Wielkoobszarowe gospodarstwa nowych form wg wysokości poniesionych nakładów inwestycyjnych w 2006 roku
(w tys. zł na 1 gospodarstwo)**

Forma własności	Razem nakłady	Liczba badanych gospodarstw	w tym według wysokości nakładów						
			brak nakładów	do 49,9	od 50 do 99,9	od 100 do 199,9	od 200 do 499,9	od 500 do 999,9	pow. 1000
1. Jednoosobowa spółka	1738	17	0	3	2	0	1	2	9
2. Dzierżawa	650	86	16	5	6	13	15	13	18
w tym									
- spółka pracownicza	685	27	4	2	3	5	3	5	5
- menedżerska wew.	452	21	3	1	2	3	7	2	3
- podmiot zewnętrzny	734	38	9	2	1	5	5	6	10
3. Zakup	781	60	10	5	5	5	14	8	13
w tym									
- osoba prawna	1371	18	2	1	1	2	2	3	7
- osoba fizyczna	528	42	8	4	4	3	12	5	6
Razem	X	163	26	13	13	18	30	23	40
Średnio	812	163=100%	16,0	8,0	8,0	11,0	18,4	14,1	24,5

Tabela A15

Planowane nakłady na inwestycje i źródła finansowania w wielkotowarowych gospodarstwach w 2007 roku
(w tys. zł na 1 gospodarstwo)

Forma własności	Razem nakłady ^a	w tym		Inwestycje budowlane	w tym		Zakupy maszyn i urządzeń	w tym		Adaptacje i remonty	w tym	
		środki własne	kredyty		środki własne	kredyty		środki własne	kredyty		środki własne	kredyty
1. Jednoosobowa spółka	2410	1949	461	928	733	195	956	776	180	308	255	53
2. Dzierżawa	945	420	525	149	60	89	366	191	175	64	49	15
w tym												
- spółka pracownicza	1392	595	797	246	104	142	444	197	247	39	39	0
- menedżerska wew.	630	304	326	61	23	38	350	174	176	103	71	32
- podmiot zewnętrzny	802	360	442	129	49	80	319	196	123	61	45	16
3. Zakup	577	316	261	172	62	110	207	139	68	133	83	50
w tym												
- osoba prawna	847	468	379	299	77	222	321	280	41	197	80	116
- osoba fizyczna	461	250	211	118	56	62	157	78	80	106	84	22
Średnio	962	541	421	239	131	108	369	233	136	115	83	32

^aPozycja "razem nakłady" uwzględnia dodatkowo planowane nakłady na zakup ziemi i budynków.

Tabela A16

**Wielkotowarowe gospodarstwa nowych form wg wysokości planowanych nakładów na inwestycje w 2007 roku
(w tys. zł na 1 gospodarstwo)**

Forma własności	Razem nakłady	Liczba badanych gospodarstw	w tym gospodarstwa według planowanej wysokości nakładów						
			brak nakładów	do 49,9	od 50 do 99,9	od 100 do 199,9	od 200 do 499,9	od 500 do 999,9	pow. 1000
1. Jednoosobowa spółka	2410	17	0	0	1	0	1	2	13
2. Dzierżawa	945	86	13	2	2	9	18	16	26
w tym									
- spółka pracownicza	1392	27	3	1	0	2	6	6	9
- menedżerska wew.	630	21	1	0	0	6	4	4	6
- podmiot zewnętrzny	802	38	9	1	2	1	8	6	11
3. Zakup	577	60	11	4	3	9	16	12	5
w tym									
- osoba prawna	847	18	5	1	0	2	5	3	2
- osoba fizyczna	461	42	6	3	3	7	11	9	3
Razem	X	163	24	6	6	18	35	30	44
Średnio	962	163=100%	14,7	3,7	3,7	11,0	21,5	18,4	27,0

Tabela A17

Kredyty zaciągnięte w latach 2004-2006 oraz planowane w 2007 roku w wielkotowarowych gospodarstwach
(w tys. zł na 1 gospodarstwo)

Forma własności	2004				2005				2006				2007			
	Ra- zem kre- dyty	z tego			Ra- zem kre- dyty	z tego			Ra- zem kre- dyty	z tego			Ra- zem kre- dyty	z tego		
		wykup: mają- tku	zakup środków obrot.	trwał.		wykup: mają- tku	zakup środków obrot.	trwał.		wykup: mają- tku	zakup środków obrot.	trwał.		wykup: mają- tku	zakup środków obrot.	trwał.
1. Jednoosobowa spółka	1276	0	920	356	1000	0	970	30	1395	0	1179	216	729	0	599	130
2. Dzierżawa	366	16	289	61	507	102	266	139	515	94	308	113	162	0	144	18
w tym																
- spółka pracownicza	584	10	466	108	544	14	440	90	765	258	412	95	204	0	160	44
- menedżerska wew.	294	46	214	34	653	301	173	179	320	52	168	100	20	0	17	3
- podmiot zewnętrzny	277	0	228	49	391	46	194	151	445	0	311	134	211	0	203	8
3. Zakup	366	0	326	40	657	97	447	113	396	136	143	117	111	23	74	14
w tym																
- osoba prawna	.	.	.	.	.	.	.	.	463	189	246	28	185	0	157	28
- osoba fizyczna	.	.	.	.	.	.	.	.	367	113	98	156	79	33	39	7
Średnio	460	9	365	86	609	89	401	119	563	99	338	126	202	8	166	28

Tabela A18

Wielkotowarowe gospodarstwa nowych form według wysokości planowanych kredytów w 2007 roku
(w tys. zł na 1 gospodarstwo)

Forma własności	Razem kredyty	Liczba badanych gospodarstw	w tym według planowanej wysokości kredytów						
			brak kredytów	do 49,9	50,0-99,9	100,0-199,9	200,0-499,9	500,0-999,9	pow. 1000
1. Jednoosobowa spółka	729	17	8	0	2	0	1	3	3
2. Dzierżawa	162	86	67	2	2	6	3	2	4
w tym									
- spółka pracownicza	204	27	19	0	0	3	1	2	2
- menedżerska wew.	20	21	16	1	2	2	0	0	0
- podmiot zewnętrzny	211	38	32	1	0	1	2	0	2
3. Zakup	111	60	46	1	1	2	4	4	2
w tym									
- osoba prawna	185	18	13	0	0	0	1	3	1
- osoba fizyczna	79	42	33	1	1	2	3	1	1
Razem	X	163	121	3	5	8	8	9	9
Średnio	202	163=100%	74,2	1,9	3,1	4,9	4,9	5,5	5,5

Tabela A19

Struktura zasiewów ważniejszych roślin w wielkotowarowych gospodarstwach nowych form w latach 2003-2006

Forma własności	Zboża				Ziemniaki				Buraki cukrowe				Rzepak				Pastewne			
	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006
1. Jednoosobowa spółka:	55,1	50,9	54,7	51,1	1,0	1,2	1,2	1,1	8,7	8,6	8,9	7,3	10,9	14,8	13,0	14,1	20,0	21,4	22,7	21,8
2. Dzierżawa	68,8	65,0	64,9	62,4	0,9	1,2	1,2	1,4	6,5	6,2	6,4	5,9	13,7	15,9	16,0	18,3	7,2	9,1	9,2	9,2
w tym																				
- spółka pracownicza	65,1	59,1	57,7	57,2	0,6	1,3	1,2	1,1	5,2	5,3	6,2	5,2	12,7	18,6	17,9	19,4	13,3	13,0	14,3	14,7
- menedżerska wew.	69,5	65,1	66,4	58,9	2,3	2,5	2,0	2,1	6,1	5,5	4,2	4,5	12,4	16,8	18,9	22,6	5,4	6,6	5,5	7,4
- podmiot zewnętrzny	71,1	69,1	69,6	67,6	0,4	0,5	0,8	1,4	7,7	7,1	7,5	6,9	14,9	13,5	13,4	15,8	3,5	7,7	7,0	5,9
3. Zakup	71,1	64,8	65,5	62,2	1,0	1,2	0,9	1,6	1,9	2,3	2,8	3,3	16,8	21,1	18,9	22,1	4,4	7,2	8,7	6,8
w tym																				
- osoba prawna	.	.	.	62,1	.	.	.	1,4	.	.	.	2,3	.	.	.	24,6	.	.	.	6,0
- osoba fizyczna	.	.	.	62,2	.	.	.	1,8	.	.	.	4,3	.	.	.	19,5	.	.	.	7,8
Średnio	65,6	61,2	62,5	59,4	0,9	1,2	1,1	1,4	6,3	6,1	6,3	5,7	12,4	16,4	15,9	18,0	10,8	12,1	12,5	12,0

Tabela A20

Plony ważniejszych roślin w wielkotowarowych gospodarstwach nowych form w latach 2003-2006
(w decytonach na 1 hektar)

Forma własności	Zboża				Pszenica				Ziemniaki				Buraki cukrowe				Rzepak			
	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006
1. Jednoosobowa spółka	51,6	73,9	69,7	56,7	52,5	82,8	76,0	60,3	309	249	237	231	514	569	592	580	25,0	45,0	37,1	33,9
2. Dzierżawa	42,5	59,9	54,0	40,8	44,2	67,5	61,3	45,8	303	398	330	279	436	476	481	485	21,5	38,2	34,9	30,6
w tym																				
- spółka pracownicza	42,5	60,1	55,1	36,2	44,9	63,9	60,9	41,5	168	416	322	158	439	488	483	439	21,4	38,8	36,6	30,4
- menedżerska wew.	43,5	63,9	53,9	43,7	47,9	72,0	61,5	48,2	344	382	225	141	418	514	474	483	20,8	40,0	32,6	29,7
- podmiot zewnętrzny	42,1	57,8	53,4	42,7	42,3	68,0	61,4	48,0	347	402	448	426	440	454	482	511	21,8	36,5	34,6	31,2
3. Zakup	46,2	56,8	54,8	48,6	57,4	67,1	62,6	56,9	240	459	325	306	437	506	479	511	25,9	34,1	28,8	32,5
w tym																				
- osoba prawna	.	.	.	52,7	.	.	.	60,0	.	.	.	323	.	.	.	408	.	.	.	31,2
- osoba fizyczna	.	.	.	44,3	.	.	.	52,0	.	.	.	293	.	.	.	569	.	.	.	34,1
Średnio	45,3	62,5	57,6	46,2	48,8	71,8	65,5	52,5	294	369	304	276	465	512	521	520	23,2	39,0	33,8	31,8

Tabela A21

**Plonotwórcze środki obrotowe w wielkotowarowych gospodarstwach nowych form w latach 2003-2006 i plany na 2007 rok
(w kg NPK na 1 hektar użytków rolnych i procent pokrycia potrzeb)**

Forma własności	Nawożenie					Ochrona roślin (%)					Materiał siewny (%)				
	2003	2004	2005	2006	2007	2003	2004	2005	2006	2007	2003	2004	2005	2006	2007
1. Jednoosobowa spółka	233	252	265	270	275	98	98	97	97	98	98	98	98	98	98
2. Dzierżawa	242	239	247	242	253	96	97	97	96	97	95	95	94	95	96
w tym															
- spółka pracownicza	254	252	249	246	250	97	97	98	98	99	97	94	95	98	98
- menedżerska wew.	243	228	235	245	247	99	99	98	98	99	95	96	95	99	99
- podmiot zewnętrzny	235	236	250	237	257	94	95	95	94	96	93	94	92	92	94
3. Zakup	232	238	249	243	243	97	97	98	97	97	95	95	95	94	94
w tym	.														
- osoba prawna	.	.	.	245	242	.	.	.	96	96	.	.	.	90	90
- osoba fizyczna	.	.	.	240	244	.	.	.	99	99	.	.	.	98	98
Średnio	238	243	252	249	256	97	97	97	97	98	96	95	95	96	96

Tabela A22

**Pogłowie bydła w wielkotowarowych gospodarstwach nowych form w latach 2003-2006 i plany zmian w 2007 roku
(w sztukach na 100 ha UR – stan na 31 XII)**

Forma własności	2003		2004		2005		2006		2007	
	ogółem	w tym krowy	ogółem	w tym krowy	ogółem	w tym krowy	ogółem	w tym krowy	ogółem	w tym krowy
1. Jednoosobowa spółka	55,2	26,7	60,1	28,4	65,8	29,3	64,9	27,9	69,4	29,1
2. Dzierżawa	22,5	10,2	23,6	10,4	25,4	11,1	25,3	10,1	26,0	10,5
w tym										
- spółka pracownicza	36,2	15,6	33,2	13,7	37,9	15,5	36,8	12,9	38,6	14,0
- menedżerska wew.	19,4	9,3	22,6	10,4	22,6	10,2	23,0	10,0	24,1	9,9
- podmiot zewnętrzny	14,7	7,1	17,6	8,3	17,9	8,4	17,9	8,1	17,6	8,1
3. Zakup	13,0	6,3	13,8	6,3	15,8	7,6	16,7	8,1	16,9	8,5
w tym										
- osoba prawna	.	.	.	.	17,8	8,5	18,2	8,5	17,6	8,5
- osoba fizyczna	.	.	.	.	13,7	6,7	15,2	7,7	16,1	8,5
Średnio	29,7	14,0	31,8	14,6	33,8	15,0	33,8	14,4	35,4	15,0

Tabela A23

**Pogłowie trzody chlewnej w wielkotowarowych gospodarstwach nowych form w latach 2003-2006
i plany zmian w 2007 roku (w sztukach na 100 ha UR – stan na 31 XII)**

Forma własności	2003		2004		2005		2006		2007	
	ogółem	w tym maciory	ogółem	w tym maciory	ogółem	w tym maciory	ogółem	w tym maciory	ogółem	w tym maciory
1. Jednoosobowa spółka	51,7	5,9	36,6	4,8	34,7	4,8	32,3	3,2	28,5	3,0
2. Dzierżawa	82,1	8,5	84,7	7,1	97,0	7,3	102,1	8,0	115,4	8,3
w tym										
- spółka pracownicza	106,7	10,2	49,8	4,9	47,0	5,4	48,0	5,6	63,6	5,2
- menedżerska wew.	124,2	9,7	117,0	10,5	141,6	12,8	157,9	13,0	174,7	13,3
- podmiot zewnętrzny	49,0	7,0	92,5	6,9	114,2	6,6	118,7	7,7	129,0	8,4
3. Zakup	52,9	3,8	68,2	6,0	67,4	6,3	71,1	7,5	75,9	7,4
w tym										
- osoba prawna	.	.	.	.	19,0	1,8	21,8	2,0	22,5	2,1
- osoba fizyczna	.	.	.	.	116,3	10,9	122,3	13,2	131,3	12,9
Średnio	71,4	7,3	70,9	6,5	74,3	6,4	76,6	6,6	83,4	6,7

Tabela A24

**Pogłowie owiec i drobiu w wielkotowarowych gospodarstwach nowych form w latach 2003-2006
i plany zmian w 2007 roku (w sztukach na 100 ha UR – stan na 31 XII)**

Forma własności	O w c e					D r ó b				
	2003	2004	2005	2006	2007	2003	2004	2005	2006	2007
1. Jednoosobowa spółka	8,1	8,1	6,4	5,1	4,2	0	0	0	0	0
2. Dzierżawa	0	0	0	0	0	525	518	1792	2040	2092
w tym										
- spółka pracownicza	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
- menedżerska wew.	0	0	0	0	0	888	798	156	218	227
- podmiot zewnętrzny	0	0	0	0	1,0	724	729	3624	4268	4374
3. Zakup	1,2	1,4	1,4	1,4	1,8	415	439	689	748	841
w tym										
- osoba prawna	.	.	0	0	0	.	.	0	0	0
- osoba fizyczna	.	.	2,9	2,9	3,6	.	.	1386	1524	1714
Średnio	2,3	2,4	2,0	1,7	1,5	365	362	1082	1207	1254

Tabela A25

**Towarowa produkcja roślinna podstawowych produktów w wielkotowarowych gospodarstwach nowych form
w latach 2003-2006 (w decytonach na 1 ha UR)**

Forma własności	Zboża				Rośliny strączkowe				Rzepak				Buraki cukrowe				Ziemniaki			
	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006
1. Jednoosobowa spółka	23,2	20,2	23,2	23,0	0,2	0,2	0,1	1,0	2,5	6,8	4,9	4,4	44,7	48,7	46,6	42,2	2,0	2,3	2,1	1,6
2. Dzierżawa	23,4	24,8	28,9	22,9	0,2	0,1	0,2	0,2	2,8	5,2	5,8	5,4	27,8	28,2	30,0	29,1	2,6	3,6	3,7	3,8
w tym																				
- spółka pracownicza	22,0	18,6	21,1	18,6	0,2	0,0	0,2	0,6	2,6	6,6	6,4	6,4	22,6	25,7	29,6	22,9	0,7	3,2	3,9	1,7
- menedżerska wew.	23,4	24,7	24,3	19,4	0,5	0,2	0,4	0,0	2,5	6,4	5,7	6,6	25,3	27,8	19,8	21,7	8,2	8,8	4,2	3,1
- podmiot zewnętrzny	24,3	29,1	36,8	27,4	0,0	0,1	0,1	1,0	3,1	3,7	5,4	4,2	32,3	30,1	34,9	36,3	1,7	1,4	3,3	5,5
3. Zakup	27,5	26,6	30,7	25,2	1,1	0,3	0,1	0,1	4,0	6,9	5,3	7,0	7,6	11,1	13,1	16,7	1,6	3,3	3,4	3,7
w tym																				
- osoba prawna	.	.	.	29,6	.	.	.	0,1	.	.	.	7,6	.	.	.	9,5	.	.	.	3,8
- osoba fizyczna	.	.	.	20,7	.	.	.	0,1	.	.	.	6,3	.	.	.	24,2	.	.	.	3,6
Średnio	24,0	24,0	27,8	23,4	0,3	0,2	0,2	0,4	2,9	5,9	5,5	5,5	28,7	30,4	30,9	29,8	2,3	3,1	3,2	3,2

Tabela A26

Towarowa produkcja zwierzęca w wielkotowarowych gospodarstwach nowych form w latach 2003-2006
(w kilogramach na 1 ha UR)

Forma własności	Żywiec ogółem				w t y m											
					wołowy				wieprzowy				drobiowy			
	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006
1. Jednoosobowa spółka	146	118	108	124	64	59	63	88	79	57	43	34	0	0	0	0
2. Dzierżawa	196	206	259	430	26	27	31	46	113	121	169	137	55	57	57	246
w tym																
- spółka pracownicza	222	119	118	125	43	44	50	61	179	74	68	64	0	0	0	0
- menedżerska wew.	256	253	196	249	18	22	21	29	153	155	172	215	83	75	0	0
- podmiot zewnętrzny	156	240	388	704	19	18	23	42	57	135	241	156	77	86	124	506
3. Zakup	258	280	281	312	15	19	20	18	119	117	123	150	117	135	134	140
w tym																
- osoba prawna	.	.	.	59	.	.	.	17	.	.	.	36	.	.	.	0
- osoba fizyczna	.	.	.	567	.	.	.	19	.	.	.	267	.	.	.	281
Średnio	193	197	224	324	36	35	37	51	106	106	127	113	48	55	58	159

Tabela A27

Towarowa produkcja zwierzęca w wielkotowarowych gospodarstwach nowych form w latach 2003-2006
(w jednostkach naturalnych na 1 ha UR)

Forma własności	M l e k o (l)				J a j a (szt.)				W e ł n a (kg)			
	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006
1. Jednoosobowa spółka	1527	1954	2090	2097	0	0	0	0	0,2	0,2	0,2	0,1
2. Dzierżawa	580	628	682	645	4	13	50	28	0,0	0,0	0,0	0,0
w tym												
- spółka pracownicza	838	768	878	861	0	0	0	0	0,0	0,0	0,0	0,0
- menedżerska wew.	592	669	527	638	20	59	242	147	0,0	0,0	0,0	0,0
- podmiot zewnętrzny	419	515	612	502	0	0	0	1	0,0	0,0	0,0	0,0
3. Zakup	420	373	505	515	221	211	173	159	0,1	0,1	0,0	0,1
w tym												
- osoba prawna	.	.	.	656	.	.	.	0	.	.	.	0
- osoba fizyczna	.	.	.	372	.	.	.	319	.	.	.	0,1
Średnio	829	929	1011	993	36	43	62	50	0,1	0,1	0,0	0,0

Tabela A28

**Przychody, koszty (w tys. zł na 1 ha UR) oraz wskaźnik rentowności w wielkotowarowych gospodarstwach nowych form
w latach 2003-2006**

Forma własności	2003			2004			2005			2006		
	przychody	koszty	wskaz. rent.	przychody	koszty	wskaz. rent.	przychody	koszty	wskaz. rent.	przychody	koszty	wskaz. rent.
1. Jednoosobowa spółka	7,02	6,97	0,7	9,23	8,35	10,4	9,19	8,52	7,9	9,09	8,64	5,2
2. Dzierżawa	4,57	4,34	5,3	5,35	4,55	17,4	5,38	4,73	13,2	6,67	5,94	12,3
w tym												
- spółka pracownicza	6,29	6,13	2,5	6,54	5,87	11,4	6,45	6,06	6,3	6,83	6,32	8,1
- menedżerska wew.	3,98	3,51	13,3	5,08	4,04	25,6	4,54	3,83	18,4	4,86	4,20	15,9
- podmiot zewnętrzny	3,76	3,58	5,1	4,69	3,93	19,3	4,99	4,23	18,0	7,25	6,34	14,4
3. Zakup	5,39	4,84	11,3	6,22	5,24	18,9	6,15	5,57	10,4	6,20	5,38	15,3
w tym												
- osoba prawna	.	.	.	.	.	.	.	.	.	6,66	5,99	11,2
- osoba fizyczna	.	.	.	.	.	.	.	.	.	5,74	4,76	20,5
Średnio	5,45	5,23	4,3	6,48	5,64	14,8	6,52	5,89	10,7	7,20	6,52	10,4

Tabela A29

**Wielkość i struktura przychodów (w tys. zł na 1 ha UR) i procentowy udział płac w kosztach
w wielkotowarowych gospodarstwach nowych form**

Forma własności	Przycho- dy	w tym		Udział w sprzedaży				Koszty	Udział płac w kosztach	
		sprzedaż	dotacje	produktów			usług			
				roślinnych	zwierzęcych	przetwórstwa				
1. Jednoosobowa spółka	a	9,19	6,10	0,64	47,6	45,5	0,8	6,1	8,52	25,5
	b	9,09	6,00	0,91	46,1	47,5	0,8	5,6	8,64	25,5
2. Dzierżawa	a	5,38	4,20	0,50	52,6	37,0	5,7	4,7	4,73	14,8
w tym	b	6,67	5,30	0,68	42,3	38,4	13,8	5,5	5,94	12,5
- spółka pracownicza	a	6,45	4,40	0,49	50,8	31,7	12,0	5,5	6,06	18,1
	b	6,83	4,70	0,73	51,4	29,4	13,0	6,2	6,32	19,1
- menedżerska wew.	a	4,54	3,80	0,51	47,0	45,9	3,5	3,6	3,83	12,6
	b	4,86	4,10	0,68	45,5	50,8	0,0	3,7	4,20	12,5
- podmiot zewnętrzny	a	4,99	4,10	0,51	56,3	37,3	1,9	4,5	4,23	12,3
	b	7,25	6,10	0,65	36,7	40,0	17,7	5,6	6,34	8,0
3. Zakup	a	6,15	5,10	0,48	60,5	33,9	4,7	0,9	5,57	16,4
w tym	b	6,20	5,30	0,65	59,7	34,4	4,2	1,7	5,38	16,5
- osoba prawna	a	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	b	6,66	5,60	0,60	73,0	17,5	6,5	3,0	5,99	20,3
-osoba fizyczna	a	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	b	5,74	4,90	0,7	44,4	53,7	1,5	0,4	4,76	11,6
Średnio	a	6,52	4,90	0,53	52,7	39,1	3,9	4,3	5,89	19,1
	b	7,20	5,50	0,73	47,1	40,2	8,0	4,7	6,52	17,7

a - 2005 r., b - 2006 r.

Tabela A30

Wielkotowarowe gospodarstwa nowych form według wysokości wskaźnika rentowności

Forma własności		Wskaźnik rentowności	Liczba badanych gospodarstw	w tym według wskaźnika rentowności					
				poniżej (-10)	od (-9,9) do (0)	od (0,1) do (+1,9)	od (+2,0) do (+9,9)	od (+10) do (+19,9)	powyżej (+20)
1. Jednoosobowa spółka	a	7,9	17	3	1	2	7	2	2
	b	5,2	17	4	2	0	7	4	0
2. Dzierżawa	a	13,2	89	5	1	4	27	21	31
w tym	b	12,3	86	3	9	3	24	15	32
- spółka pracownicza	a	6,3	28	2	0	1	15	8	2
	b	8,1	27	0	1	2	12	6	6
- menedżerska wew.	a	18,4	23	0	0	1	5	6	11
	b	15,9	21	0	2	0	5	4	10
- podmiot zewnętrzny	a	18,0	38	3	1	2	7	7	18
	b	14,4	38	3	6	1	7	5	16
3. Zakup	a	10,4	52	2	1	5	13	10	21
w tym	b	15,3	60	1	4	3	11	12	29
- osoba prawna	a	.	.	.	.	.	.	.	.
	b	11,2	18	1	1	1	6	2	7
-osoba fizyczna	a	.	.	.	.	.	.	.	.
	b	20,5	42	0	3	2	5	10	22
Razem	a	X	158	10	3	11	47	33	54
	b	X	163	8	15	6	42	31	61
Średnio	a	10,7	158=100%	6,3	1,9	7,0	29,7	20,9	34,2
	b	10,4	163=100%	4,9	9,2	3,7	25,8	19,0	37,4

a - 2005 r., b - 2006 r.

Tabela A31

**Wielkotowarowe gospodarstwa nowych form według wysokości wskaźnika płynności bieżącej
(majątek obrotowy do zobowiązań krótkookresowych)**

Forma własności		Wskaźnik płynności bieżącej	Liczba ba- danych go- spodarstw	w tym według wskaźnika płynności					
				poniżej 1,0	od 1,0 do 1,49	od 1,50 do 1,99	od 2,0 do 2,99	od 3,0 do 4,99	powyżej 5,0
1. Jednoosobowa spółka	a	3,07	17	1	2	3	4	5	2
	b	3,21	17	1	2	2	3	6	3
2. Dzierżawa	a	3,02	89	16	9	7	20	13	24
	b	2,71	86	16	9	15	10	8	28
w tym									
- spółka pracownicza	a	2,24	28	2	4	4	7	6	5
	b	2,21	27	0	6	6	5	2	8
- menedżerska wew.	a	3,01	23	3	3	1	2	4	10
	b	3,75	21	4	2	4	2	2	7
- podmiot zewnętrzny	a	4,03	38	11	2	2	11	3	9
	b	2,93	38	12	1	5	3	4	13
3. Zakup	a	2,42	52	15	3	7	5	4	18
w tym	b	2,67	60	17	6	8	4	7	18
- osoba prawna	a	.	.	.	.	.	.	.	.
	b	1,96	18	1	4	4	2	2	5
-osoba fizyczna	a	.	.	.	.	.	.	.	.
	b	5,94	42	16	2	4	2	5	13
Razem	a	X	158	32	14	17	29	22	44
	b	X	163	34	17	25	17	21	49
Średnio	a	2,91	158=100%	20,2	8,9	10,8	18,4	13,9	27,8
	b	2,86	163=100%	20,9	10,4	15,3	10,4	12,9	30,1

a - 2005 r., b - 2006 r.

Tabela A32

**Wielkotowarowe gospodarstwa nowych form według wysokości wskaźnika płynności szybkiej
(majątek obrotowy pomniejszony o zapasy do zobowiązań krótkookresowych)**

Forma własności		Wskaźnik płynności szybkiej	Liczba ba- danych go- spodarstw	w tym według wskaźnika płynności					
				poniżej 0,25	od 0,25 do 0,49	od 0,50 do 0,99	od 1,00 do 1,49	od 1,50 do 1,99	powyżej 2,00
1. Jednoosobowa spółka	a	1,50	17	1	2	5	5	2	2
	b	1,47	17	0	2	4	4	2	5
2. Dzierżawa	a	1,35	89	18	10	19	10	6	26
w tym	b	1,33	86	19	7	18	11	2	29
- spółka pracownicza	a	0,98	28	3	3	7	5	3	7
	b	0,99	27	3	2	7	7	1	7
- menedżerska wew.	a	1,11	23	4	4	2	3	1	9
	b	1,48	21	6	3	3	2	0	7
- podmiot zewnętrzny	a	1,93	38	11	3	10	2	2	10
	b	1,59	38	10	2	8	2	1	15
3. Zakup	a	1,01	52	15	5	7	6	2	17
w tym	b	1,10	60	20	2	12	4	3	19
- osoba prawna	a	.	.	.	.	.	.	.	.
	b	0,96	18	1	0	8	2	0	7
-osoba fizyczna	a	.	.	.	.	.	.	.	.
	b	1,71	42	19	2	4	2	3	12
Razem	a	X	158	34	17	31	21	10	45
	b	X	163	39	11	34	19	7	53
Średnio	a	1,33	158=100%	21,5	10,8	19,6	13,3	6,3	28,5
	b	1,32	163=100%	23,9	6,7	20,9	11,7	4,3	32,5

a - 2005 r., b - 2006 r.

Tabela A33

Wielkość i struktura aktywów w wielkoobszarowych gospodarstwach nowych form w 2006 roku
(w tys. zł na 1 gospodarstwo w proc. – stan na 31 XII)

Forma własności		Aktywa trwałe (A)					Aktywa obrotowe (B)					Aktywa razem (A+B)	
		razem = 100%	w tym					razem= 100%	w tym				
nr wg GUS F-02		01	07	09	10	11+12	13	37	38	44	57	74	75
			rzeczowe	grunty	budynki	maszyny	inne		zapasy	należności	inwestycje	rozliczenia	
1. Jednoosobowa	a	13649	97,5	1,5	51,4	27,2	8,8	10040	45,7	27,9	26,3	0,1	23689
spółka	b	15087	87,9	1,5	49,6	23,1	7,5	92723	48,8	32,3	18,1	0,8	25080
2. Dzierżawa	a	2199	94,0	22,3	20,1	40,6	10,6	2125	51,3	36,1	11,5	1,1	4324
w tym	b	3100	91,1	23,7	22,7	35,2	6,8	2318	46,7	38,7	12,9	1,7	5418
- spółka pracownicza	a	1510	93,1	13,3	16,7	46,3	15,7	2361	52,6	33,0	13,8	0,6	3871
	b	2156	94,2	22,2	15,6	35,9	10,4	2539	51,6	30,5	16,7	1,2	4695
- menedżerska wew.	a	2213	99,8	34,8	20,0	36,3	8,3	1353	58,6	30,1	11,3	0,0	3566
	b	2572	99,0	38,8	20,5	32,1	6,9	1097	54,5	19,9	25,6	0,0	3669
- podmiot zewnętrzny	a	2698	91,6	19,8	21,5	40,3	9,7	2419	47,8	40,4	9,9	1,9	5117
	b	4062	87,1	19,0	26,1	35,9	5,5	2836	41,9	47,9	7,8	2,4	6898
3. Zakup	a	3893	98,0	39,7	32,9	18,8	5,2	1509	53,0	31,4	15,5	0,1	5402
w tym	b	4704	96,1	46,1	27,6	17,5	4,4	1487	54,1	31,8	13,5	0,6	6191
- osoba prawna	a	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	b	6711	91,5	37,8	32,8	15,8	4,1	3076	46,6	39,3	13,1	1,0	9787
-osoba fizyczna	a	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	b	3844	99,6	52,3	23,8	18,8	4,6	805	66,5	19,5	14,0	0,0	4649
Średnio	a	3988	96,6	20,2	35,8	28,6	8,2	2774	49,4	32,0	18,0	0,6	6762
	b	5016	91,8	24,2	33,2	25,1	6,2	2737	50,0	35,0	14,9	1,1	7753

a - 2005 r., b - 2006 r.

Tabela A34

Wielkość i struktura pasywów w wielkoobszarowych gospodarstwach nowych form w 2006 roku
(w tys. zł na 1 gospodarstwo w proc. – stan na 31 XII)

Forma własności		Kapitał własny			Zobowiązania i rezerwy na zobowiązania						Pasywa razem = 100%	
		nr wg GUS F-02	razem	w tym		razem	w tym					
			podsta- wowy	zysk netto			rezerwy	zobowiązan. długotermin.	w tym kredyty	zobowiązan. krótkotermin	w tym kredyty	rozlicze- nia
		76	77	84	86	87	95	98	102	109	121	126
1. Jednoosobowa	a	79,3	32,7	4,8	20,7	0,1	3,1	3,1	15,4	6,3	2,1	23689
spółka	b	80,2	31,3	3,1	19,8	0,1	4,7	4,7	12,9	4,5	2,1	25080
2. Dzierżawa	a	55,0	26,6	10,4	45,0	0,0	25,9	9,1	17,8	6,8	1,3	4324
w tym	b	59,9	32,6	9,8	40,1	0,0	21,6	11,2	17,2	6,8	1,3	5418
- spółka pracownicza	a	47,4	9,7	8,0	52,6	0,0	21,0	9,8	29,5	10,3	2,1	3871
	b	47,2	8,0	8,2	52,8	0,0	24,4	17,6	26,3	11,3	2,1	4695
- menedżerska wew.	a	64,7	30,1	11,3	35,3	0,0	21,1	15,5	14,2	7,0	0,0	3566
	b	70,0	46,3	8,9	30,0	0,0	20,8	16,3	9,2	5,4	0,0	3669
- podmiot zewnętrzny	a	55,2	34,6	11,3	44,8	0,0	30,7	6,1	12,8	4,8	1,3	5117
	b	63,1	40,5	10,8	36,9	0,1	20,5	6,7	15,0	5,1	1,3	6898
3. Zakup	a	66,0	45,2	5,2	34,0	0,2	20,7	10,1	12,9	8,4	0,2	5402
w tym	b	69,5	49,7	6,1	30,5	0,1	20,0	11,9	10,1	5,4	0,3	6191
- osoba prawna	a	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	b	61,6	27,6	5,2	38,4	0,3	20,1	6,1	17,4	9,2	0,6	9787
-osoba fizyczna	a	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	b	76,6	69,6	6,9	23,4	0,0	20,0	17,1	3,4	2,0	0,0	4649
Średnio	a	67,1	33,8	6,9	32,9	0,1	15,9	7,1	15,6	7,0	1,3	6762
	b	69,6	37,2	6,4	30,4	0,1	15,4	9,2	13,6	5,6	1,3	7753

a - 2005 r., b - 2006 r.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Nakład: 500 egz.

Druk: ABM System

Oprawa: UWIPAL